

TARTALOM Mécses a te igéd

BENCZE ANDRÁS: *Láthatóan evangélikus* 361

Tanulmányok

KODÁCSY TAMÁS: *Kérdés az igehirdetésben* 362

BLÁZY ÁRPÁD: *A Barmeni hitvallás egykor és ma (1934–2014)* 366

KOCZOR GYÖRGY: *Élni akarunk!?* 369

Kitekintés

JÓ ANDRÁS: *Interserve. Missziós szervezet új utakon* 371

Figyelő

Megemlékezés

KEVEHÁZI LÁSZLÓ: „A kegyelem és feloldozás édes üzenetét hirdette...”

Győri János (1914–1997) 373

HERZOG CSABA: *Üdítő, élő víz. Száz éve született Csepregi Béla* 375

Szemelvények Csepregi Béla műveiből 377

CSEPREGI BÉLA: *Hidd, hogy lesz ítélet (Jel 20,11–15)* 377

CSEPREGI BÉLA: *Rettenjete meg! Karácsonyi evangélium* 379

CSEPREGI BÉLA: *Egy vérből teremtve – egyetértésben lakozva*
– *egyetlen célt keresve (ApCsel 17,24–28)* 380

CSEPREGI BÉLA: *Az evangélium nem az emberek gondolatai szerint való* 381

Könyvajánló

KORÁNYI ANDRÁS: *Bonhoeffer – egy amerikai keresztény újságíró szemével* 382

KORÁNYI ANDRÁS: *Egy beteljesedett élet. Raoul Wallenberg, a zsidók megmentője* 383

Az igehirdető műhelye

ASZTALOS RICHÁRD: *Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap (Mk 9,33–41)* 385

DETRE JÁNOS: *Szentháromság ünnepe után 18. vasárnap (Kol 3,17–4,1)* 387

ROMÁNNÉ BOLBA MÁRTA: *Szentháromság ünnepe után 19.*
(Biblia-) vasárnap (Jn 5,39–44) 390

SZÜCS MÁRIA: *Reformáció ünnepe (Mt 21,33–46)* 393

GYŐRI DÁVID: *Szentháromság ünnepe után 20. vasárnap (1Pt 1,13–16)* 396

PETHŐ-UDVARDI ANDREA: *Szentháromság ünnepe után utolsó előtti*
előző (ítélet) vasárnap (Ám 5,14–20) 398

Láthatóan evangélikus

■ BENCZE ANDRÁS

„Legyenek láthatóvá tetteid szolgáláidon, és méltóságod fiaikon!”
(Zsolt 90,16)

A reformáció sikerét jelentős részben a nyomtatás elterjedésében látják. A megújított tanítás sokakhoz gyorsan elért. A reformált igehirdetések, hitvallások, vitairatok közvetlenül eljutottak azokhoz, akik érdeklődtek. S mivel megjelenhettek plakátokon, traktátusokban, ezért felkeltették az érdeklődést azokban is, akik egyébként távol maradtak volna. A megjelenés révén a marginális – a szerzetesrendek közti belső – ügyből világot megforgató ügy nőtt.

Egyszer azt számolgattuk lelkészekkel és papokkal, hogy városunk összes templomába egy-egy vasárnap eljön-e annyi ember, mint amennyi a foci-, kosár- és jég-hokimeccseken összegyűlik. Mennyire érinti ma az igehirdetés, az egyházi tanítás vagy a hitvallások közti vita az embereket? Mennyire kelt érdeklődést az evangélium? Eljut-e az emberekhez az evangélium úgy, hogy felkeltse bennük az érdeklődést?

Evangélikus stratégiánk ugyanezt a kérdést ismerve hirdette meg azt a célt, azt az evangéliumi evidenciát, hogy a Krisztushoz tartozásunk látható legyen. Merthogy ez evidencia. Nem rejthető el a hegyen épített város (Mt 5,14).

Szinyei Merse Pál, miután felesége – Probstner Zsófia, a lila ruhás nő – elvált tőle, éveken keresztül egyetlen képet sem festett. Nem tudott festeni. Más pedig bár számatlanul ontotta magából a képeket, nem vált attól festővé. Hiába teszik a gyertyát a gyertyatartóba, ha nincs rajta láng, nem világít a szobába lépőknek. S ha nincs a gyertyán láng, és úgy teszik a gyertyatartóba, az csupán látványosság, külsín. A láthatóan evangélikus nem azonos és nem cserélhető fel a látványosan evangélikussal.

Mi a különbség a látható és a látványos között? A nagyapa Sánta Ferenc novellájában láthatóan hordozta a „sokan voltunk” terhét. Hogy Csűrös Ignác áldozata látható-e vagy látványos-e, azt nem tudnám megmondani. A különbség

ugyanis legtöbb esetben kívülről nem vehető észre. A természetesség és a mesterkélttség között talán abban lelhető a határvonal, hogy a természetes magától fakad, míg a mesterkelt csak másolja a természetesen fakadót.

Láthatóan evangélikusnak lenni valahol annál az imádságnál kezdődik, amelyet a zoltáros mond: „Legyenek láthatóvá tetteid szolgáláidon, méltóságod fiaikon.” Amikor láthatóságra törekszünk, arra vágyunk és az kérjük, hogy Isten tettei legyenek láthatókká rajtunk. Amikor láthatóan evangélikusok akarunk lenni, akkor arra vágyunk és azt kérjük, hogy amit Jézus értünk tett, az legyen láthatóvá rajtunk. Az irgalmas samaritánus példázatát befejezve Jézus így szól a farizeushoz: „Menj el, és te is hasonlóképpen cselekedjél.” Ahogy végiggondoljuk a példázatot, megfogalmazódik bennünk, hogy a samaritánusban Jézus önmagát rajzolta elénk. Amikor tehát Jézus azt mondja a gyülekezetnek: te is hasonlóképpen cselekedjél, akkor a zoltárimádság másik oldalát mondja a gyülekezetnek: éljen úgy, cselekedjék úgy, hogy Jézus tettei legyenek láthatóvá rajta. Amint Jézus cselekedett velük, ők is úgy cselekedjenek egymással.

Legyenek láthatóvá tetteid szolgáláidon! – kérjük igehirdetésre készülve is az Urat. Mert a természetes és a mesterkelt közötti határvonal abban is döntő. Eleven – nem lendületes beszédű, bő-szavú, hanem életet hordozó és másokat is éltető – igehirdetés abból születik, ha azt, amit mondunk, magunk is kaptuk Jézustól.

Láthatóan evangélikusnak lenni valahol ennél az imádságnál kezdődik: „Legyenek láthatóvá tetteid szolgáláidon.” Mert csak úgy lehetünk láthatóvá anélkül, hogy látványossággá lennénk, ha Jézus tettei teremtik meg bennünk a jót és szépet.

Mégsem elég a nyomtatás elterjedése ahhoz, hogy a reformáció teret nyerjen. A nyomtatás csak akkor hasznos, ha van szó, van tartalom, amit nyomtatni lehet. A szó pedig, az ige a Lélek munkája bennünk. Ezért hát az imádság. Hogy láthatóan – és ne látványosan – evangélikusok legyünk.

Kérdezés az igehirdetésben

■ KODÁCSY TAMÁS

A készülésben megfogalmazódó kérdés

A készülés belső, imádságos szakasza egy olyan lelki harc vagy inkább küzdelmes állapot, amelyben az igehirdetőnek türelemmel és kitartással kell átadnia magát Isten akaratának, megértenie Isten üzenetét. Mindezt úgy, hogy sem a türelem, sem a kitartás nem jelent biztosítékot arra, hogy ezzel elérünk bármit is, amit szeretnénk. Ha ez tényleg szokványos harc lenne, akkor lehetne módszertant építeni és szabályok szerint győzni vagy veszteni, de éppen azért leírhatatlan ez az állapot, mert itt nincs stratégia vagy szabályzat, mégis valaminek a *részese* vagyunk, aminek nincs mechanizmusa, és hiába a gyakorlat, hozzászokni sem lehet, mert legbelül érint meg, ezért mindig felkavaró. Ki ismer protokollt arra, hogyan kell a *szenttel* találkozni?

John Stott az igehirdetésre való felkészülésben arról a kezdeti, meditatív állapotról beszél, amelyet egyfajta „tudat alatti inkubációnak” nevez. Leírásában lelkesítő fel-szólításokat találunk, de itt sincs egy megragadható kiút, amely módszertanilag *garantáltan* kiszabadít az inkubátorból – már ha az igehirdető egyáltalán komolyan veszi feladatát, és valóban belemerül.

„Előbb vagy utóbb eljön az ideje a koncentráltabb készülés időszakának. Mit kell ilyenkor a prédikátornak tenni? Olvassa el a szöveget, olvassa újra és újra, és olvassa el ismét. Forgassa meg szívében, mint ahogyan Jézus anyja, Mária forgatta szívében mindazokat a dolgokat, amelyeket a pásztorok mondtak neki (Lk 2,18–19). Ízleld meg a szöveget, mint ahogyan egy méh a tavaszi virágot, vagy ahogyan egy kolibri a hibiszkusz virágát, hogy nektárt szívjon belőle! Gyötrődj, ahogy kutya a csonttal! Szívd ki, ahogy gyermek a narancsot! Rágd meg, mintha egy tehén kérődzene!” (STOTT 1982, 211–216. o.)

Jól látja John Stott, hogy inkubátor ez, mert egyrészt ebben elzáródik az igehirdető, másrészt ebben születik az

igehirdetés. Tele van olyan vegyes érzéssel és keresgéléssel, ami hasonló egy meg nem értett tétel tanulásához, amelynek gondolatmenetével küzdünk; egy elidegenedett állapothoz, amelyben nem értjük, mi közünk az egészhez; egy olyan elveszettséghez, amikor nem találjuk a sok irány közül az igazit. Szorulunk a szorongásban is, hogy szószerkekre kell állni, és mondani kell valamit ebből a meghatározhatatlan állapotból. De fakad-e ebből igehirdetés?

Tegyük fel, hogy az igehirdetésre készülve az igehirdető végre kiszakad a vákuumból, és *éca* csírázik benne, az idő nem húzódik tovább, kinyílik a burok és levegőt kap, végre megragadta a textus üzenetét, a κηρυξ lehántotta a kérget a κήρυγμα-ról, megértette Isten szavát, ott csillog a szemében a fény, a megértés világossága, alig várja már, hogy szószerkeken lehessen, ünnepélyesen felöltözve, és szépen felépítve mindenkinek továbbadhassa azt a mondani-valót, ami immár a sajátja, és ígét fog hirdetni. De vajon kit fog ez igazán érdekelni? Hiába jól formált, eltöredezik. Olyan közömbös már, mit rak össze azokból az egyházi kifejezésekből, amelyeket senki sem ért és amelyek semmit nem mondanak, vagy mindegy az is, ha trendi lesz, és közvetlenül beilleszti a szavakat a hallgatók szívébe, az is mindegy, mert kilóg abból a valóságból, amelyben azt sem tudja, mit mondjon, bár vágyakozik szép kifejezésekkel új valóságot teremteni. Mert a teremtett világ egy kemény felület, amelyen összetörnek az általunk összerakott szerkezetek, és próbatétel következik, ahol a drága szavak elporladnak, elszáradnak a száypadlat alatt.

A 21. század posztmodern és mindent megkérdőjelező istenkereső életérzése miatt nem olyan időket élünk, amikor egy kész válasszal beérhetnénk. Vissza kell menni a burokba, a tudat alatti inkubátorba, oda az íróasztalhoz, kimeni a kertbe, járni az utcákat, emberekkel találkozni, vagy fel a hegyre, ki hol szokott megvilágosodni. Fel kell tenni újra őszintén a kérdéseinket a textussal kapcsolatban, és hagyni

kell, hogy mi is megkérdezettek legyünk. Ha már azt hisszük, tényleg tudjuk a választ, nem csak úgy érezzük, nem csak a szemünkben látszik valamilyen megértést tükröző fény, akkor mondhatjuk: elértünk valahová. Ha elértünk valahová, és tényleg ott vagyunk, nem csak képzeljük azt, akkor sem lélegezhetünk föl, mert ez még nem az igazi megragadottság. Nincs más teendő, mint újra visszamenni a burokba, ismét oda az íróasztalhoz, ismét kimenni a kertbe, újra az utcákon járni, a helyre, ahol elmélyülten gondolkodni szoktunk. Ezt addig kell ismételni, amíg meg nem lesz az az igazi kérdés, amire végre *nem* tudjuk okvetlenül a választ, és végre *nincs* bennünk az isteni üzenet birtoklása.

A kérdés feltevésében a felkészülést tekintve sincs semmi új. Minden homiletikai útmutató a Szentlélek segítségével hívása után arra hívja fel a figyelmet, hogy tegyünk fel kérdéseket a textussal kapcsolatban, értsük meg Isten üzenetét. Ez az első állomás, ebből következik a prédikáció felépítése tanítással, alkalmazással, pontokba szedett tételekkel, vázlattal, majd kész szöveggel. Homiletikai és retorikai eszközök tárháza áll a rendelkezésünkre, amellyel kibonthatjuk a mondanivalónkat. Az élettapasztalatunkban, irodalmi művekben, kézikönyvekben, segédanyagokban, az interneten elérhető számos elkészített történetből meríthetünk, amelyek hol bugyután, hol frappánsan világítanak meg egy-egy teológiai gondolatot.

Am hogyan lehet túljutni az első állomáson, a kérdésen? Ki tudja jó lelkiismerettel kipipálni a *kérdezd a textust* lépést? Nem kísér-e végig ez a kérdezés a felkészülés során? Sőt nincs-e helye ennek az igehirdetésben is? Lehetnek-e kérdésként megformált igehirdetések: *sermons shaped like questions*? Van-e létjogosultsága egy *homiletica interrogationis*-nak? Egy olyan homiletikának, amelyben a textusból fakadó kérdésnek van elsőbbsége, és nem az igehirdető válaszainak? „Az igehirdető nem kezdheti a válaszokkal. Először a kérdésekkel kellene kezdenie.” (DONDEERS 1979, 210. o.) A kérdésből fakadó nyitást mint nyitottságot meg is kell tartania az igehirdetése egészében. De hogyan születik meg az igehirdetésben a kérdés?

A kérdés teológiája

Az igehirdető valóságához való viszonya nem a szószék terére korlátozódik, hanem ez az igehirdető saját életében alakul ki, amelynek a hétköznapi, a gyülekezeti szolgálat és a készülés is a részei. A kérdés teológiája (Theologie der Frage) a valósággal való kapcsolatot állítaná vissza, és úgy véli, hogy „minden teológia félrevezető és kétséges, amely az intézményesített egyház polcain található és ott konzerált, kész dogmatikai válaszokat adja” (BASTIAN 1969, 346. o.). A kérdezés elengedhetetlenül fontos, és valóban nem válaszok azok, amelyek előtt nincs valódi kérdés. Mindenestre a teológia valóságához való viszonya jól láthatóan a

homiletikai kérdésekben csúcsosodik ki, és nem járható tovább az az út, hogy kész panelekkel építi fel az igehirdetést.

„Az igehirdető feltárja teológiájának kiindulási pontját, amikor határozottan visszautasítja azokat az olcsó kísérleteket, amelyekkel a világtörténelem kisebb vagy nagyobb katasztrófáira kegyes magyarázatokat adna. A hit általi értelmezés éppen nem egy vallásos válaszban van, hanem abban, hogy Isten belép egy olyan területre, amelyben helyet adunk a kérdésnek mint *apóriának*. A kérdezés teológiája (...) a kereszt krisztológiájában fedezi fel saját alapját. Ez a Golgotára kérdező »miért?«, amely feloldja az embert mint kérdést, ahogyan felold minden emberi kérdést.” (BASTIAN 1969, 336. o.)

„Az a beszéd Istenről, amely híjával van minden hitelességnek, amely kiüresedett és elerőtlenedett, az csak rombolja a hitet és a gondolkodást. Ebben alapvetően mindenki egyetért, hívó vagy hitetlen. És remélhetőleg nem csak a hitetlenekre marad, hogy a gondolkodás szószólói legyenek.” (EBELING 1995, 40. o.)

Vajon hogyan lehet úgy beszélni Isten igéjéről, hogy annak köze legyen azokhoz az emberekhez, akik hallgatják? Hogyan lehet úgy beszélni Istenről, hogy abban a biztos hit és alázat tükröződjék? Hogyan érvényes az a ketősség a hirdetett igére, amit a kijelentett Igében, Jézus Krisztusban látunk: egyszerre emberi és isteni? Az igehirdetés hogyan ül a hallgatóság világában, és egyszersmind áll mint Isten igéje?

Az ógyházi krisztológiai viták arra figyelmeztetnek bennünket, hogy Jézus Krisztus kettős természetét csak paradoxonokban fejezhetjük ki. Sőt egy állítás legtöbbször újabb kérdéseket szül, ami izgalmassá is teszi a teológiai vállalkozást. Az első egyetemes hitvallásnak, a Niceai hitvallásnak a szövegét ugyan még anatómával egészítették ki, de ne feledjük, hogy ez az erőteljes átokformula eltűnt a későbbi hitvallási szövegekből. Mintha a krisztológiai hitvitákból származó tételek végleges magabiztosságát vonták volna vissza a zsinati atyák. Ha az igeteológia legfőbb forrásában, Jézus Krisztusban megjelenik ez a kettősség, miért ne jelenne meg a róla szóló beszédben is? Miért félünk a paradoxonokat, a bizonytalanságokat és kérdéseket megfogalmazni az igehirdetésben? Hogyan készülünk fel erre a nyitottságra?

A mezsgye, ahol kérdezzünk

Homiletica interrogationis – olyan beszélgetés, amelyben kérdések hangoznak el. Az *interrogatio* olyan köztes állapot, ahol a kérdezés folyamatában állunk, kíváncsian, kérve, érdeklődve. A római katolikus és anglikán körökben a rogációs napok a mennybemenetel előtti három napot (hétfő, kedd, szerda) jelölik, nevüket a vasárnap felolvasott lekciónál kapták: „*kérjétek, és adatik néktek*” (Jn 16,24). A *rogatio* ezt a kérést, a kéz kinyújtását jelenti, a termény megáldásának és

a bő aratásért való könyörgésnek az ideje volt ez. A mezsgyén körbejárták a mezőket, és imádkoztak a termésért. Az angol és walesi protestáns hagyomány ezt úgy hordozza tovább, hogy ezeken a napokon a gyülekezetek a lelkész vezetésével határkerülést tartanak, a hívők körbejárják az egyházközség határát (beating the bounds), és megosztják egymással mindazt a tudást, ami a közösség alapját jelenti. *Homiletica interrogationis*: a mezsgyén szerzett tudás megbeszélése – ahol a mezsgye a kérdezés, a nyitottság terepe.

A mezsgye jobb kifejezés a szituációra, mint a határ. A határok teológusa, Paul Tillich nem egy olyan vonalról beszél, amelyet egyszer meghúztak, és néha csak odaáll az ember, mint aki kimegy a határba. A határvidék magányosnak tűnik, és a legtöbb gondolkodó szellemi értelemben is elhagyatott, kihalt helynek érzi ezt. Azonban a mezsgye olyan terület, amelyet mindenki használ, egyáltalán nem magányos, hanem remek találkozóhely. Úgy alakul ki, hogy mindenki azon jár, kitapossák a táblák közötti sávot, innen is, onnan is rá lehet lépni. Itt érezhetjük magunkat ösztönözve arra, hogy más dolgokba belepillantsunk, itt találkozhattunk új gondolatokkal, innen vethetjük bele magunkat új olvasmányokba, beszélgetésekbe. A mezsgye azzal is alakul, hogy mi magunk járunk rajta. A mezsgye a legjobb hely a kérdések feltevésére, a „tudás megszerzésére”. A hely, amelyről szó van, „...tele van feszültséggel és mozgással. Ez valójában nem egy állókép, hanem keresztezés és visszatérés, a visszatérés és keresztezés ismétlése, egy oda-vissza – amelynek az a célja, hogy egy harmadik területet hozzon létre a határolt területeken túl; egy olyan területet, ahol bárki megállhat egy időre anélkül, hogy valami szigorúan elhatároltba be lenne zárva.” (TILlich–TAYLOR 1991, 163. o.)

A kérdezés mint ismeretszerzés

A misszióknak új helyzetekkel kell szembesülnie, a gyülekezeti tagoknak érett spirituális eledellel kellene táplálkozniuk. „Olyan időszakban élünk, amikor a hittel kapcsolatban éles kérdések fogalmazódnak meg.” (HUGHES 2000, 143. o.)

A kérdezés a tanulás egyik legjobb formája. Kérdéseket teszünk fel, és megpróbáljuk azokat megválaszolni.

„Ahogyan az óvodában, úgy az egyetemen is a kérdésekkel és válaszokkal tudunk a leghatékonyabban dolgokat felfedezni és megtanulni. [...] A kérdezés kognitív disszonanciát teremt a hallgatóban. Egyszerűen szólva, az emberi elme, amely sokkal hatékonyabb bármilyen számítógépes eszköznél, folyamatosan válaszokat keres a kérdésekre, amelyeket különböző forrásokból merít.” (Uo.)

A kérdezés a keresztény hagyományban a tanulás, az istenismeret megszerzésének egyik leginkább használt és egyik legjobban kiforrott formája. Aquinói Szent Tamásnál a *quaestiones* forma, amely többek között a *Summa Theologiae* keretét is adja, a korabeli egyetemi vitákat mintázza. A kér-

dés feltevése után a válaszban érveket hoz elő, amely továbbgondolásra készíti az olvasót. Ugyanúgy a reformáció a kátéban az ismeretet kérdés-felelet formában foglalja össze.

„Kudarcokon és vívódásokon keresztül fejlődni normális része az életnek, ettől nem kell félni és elbátortalanodni. Kurt Lewin kutatásai az ideiglenes emlékezésről azt mutatják, hogy leginkább a befejezetlen cselekedetekre emlékezünk, mert ezek intellektuálisan és emocionálisan nem tesznek bennünket lustává. Ha az igehirdetés úgy köti le a hallgatókat, ahogyan azt az alaklélektan a »zártság« felé tartó ösztönzésnek írja le, akkor az olyan dinamika, amely vasárnap délelőttönként is működhet.”

„Luther Márton éveken át számos kérdéssel tusakodott. Újra és újra megtapasztalta a kísértésekben (Anfechtung) a kognitív, emocionális és spirituális vívódásokat, amelyeken keresztül kreatív felismerésekre jutott. Robert Conrad tanulmányában a tanulási folyamat négy állomását különbözteti meg: »aktív vívódás, passzív rezignáció, váratlan megvilágosodás, és [...] értelmezés.« Igehirdetőként keressük a módot, hogyan lehet kiaknázni a kreatív konfliktust, hogy elmélyítsük a hitbeli megértést. Ezt a tanulási folyamatot kell átalakítani egy tanítás-prédikálás modellé. Annak a küzdelemnek a dinamikáját, amely bibliai-teológiai felismeréshez vezet, úgy kell tekinteni, mint egy tapasztalatot, amelyet a hallgatókkal, tanulókkal meg lehet osztani.” (Uo. 142. o.)

Ehhez pedig igazi kérdésekre van szükségünk, amelyek valóban a textusból fakadnak.

A homiletikai kérdések

Nem olyan kérdésekről van szó, amelyek a prédikátor életkérdései. Hans-Christoph Piper összekapcsolja a prédikátor krízisét a prédikáció krízisével, és a prédikáció kérdésének megoldását a prédikátor kérdésének megoldásában látja (PIPER 1997, 8–9. o.). Éppen ellenkezőleg! A gyülekezetek roskadoznak az igehirdető lelki kríziseitől. Különbség van aközött, hogy a prédikátor kérdése válik-e a prédikáció kérdésévé, vagy a prédikáció kérdése válik a prédikátor kérdésévé. A prédikátorból kiinduló lelkigondozói-homiletikai attitűd vitathatatlanul valóságos és hiteles, de bajosan ad új perspektívát, és abban nehezen kapcsolódik össze a mennyi és földi. Fel kell adni azt a színteret, ahol a prédikátor saját énjéből teszi fel a kérdéseket a textus számára. A kérdések megfogalmazásakor is támaszkodunk kell a bibliai szövegre, vegyük komolyan az abból fakadó kérdéseket.

Nem olyan kérdésekről van szó, amelyek retorikai kérdések, amelyeknek az a szerepük, hogy felbontsanak egy bonyolult gondolatot, könnyebbé tegyenek egy gondolatmenetet, vagy változatosabbá tegyék az igehirdetést. Az ilyen kérdéseknek is megvan a helyük, de itt olyan kérdésekről van szó, amelyek valódi kérdések. Vannak olyan igehirdetők, akik kérdések sokaságát teszik fel egy igehirdetésben,

sőt az igehirdetés formátuma is folyamatos kérdések és válaszok sorozata. Kétségtelen, hogy egy ilyen retorikai módszer felvillanyozza a hallgatóságot, mindazonáltal ezek a kérdések mesterségesek, nem olyanok, amilyeneket maga az igehirdetés hallgatója is feltenne (HUGHES 2000, 143. o.).

Nem olyan kérdésekről van szó, amelyekre tudjuk a választ, és didaktikai célból vagy költői kérdésként tesszük fel. Nem olyan kérdések, amelyek arra hivatottak, hogy a kontaktusteremtést segítsék (BOROSS 1990, 12. o.). Nem olyan kérdések, amelyeket nyugodtan feltehetünk, mert megnyugtató válaszokat tudunk rájuk adni.

Egy *igehallgató tollából olvashatjuk ezt a koncentrált felszólítást*: „A kérdés, amit az igehirdető felvet a prédikációban, legyen igazi kérdés, legyen neki is kérdés. Küszködjön vele, és a választ saját életében kristályosítsa ki.” (TÓTH 2011) „Ha az igehirdetés hallgatója tudja, hogy az igehirdető komolyan veszi a kérdéseit, és megpróbálja megválaszolni azokat, akkor motiválva érzi magát arra, hogy eljöjjön és meghallgassa őt.” (DONDEERS 1979, 210. o.) Nyugtalanító kérdésekről van szó, amelyekre nem biztos, hogy tudjuk a választ, és nem zárhatók le egy mondattal.

„Mindannyian tudjuk, hogy a lelkész visz haza néhány nyugtalanító kérdést a bibliaórákról, látogatásokról vagy találkozásokról, amelyek végső soron formálják is a prédikációkat. A lelkészek utalnak beszélgetésekre, olvasnak dolgokról, mérlegelik azokat, imádkoznak miattuk, és időről időre egy textus megvilágítja a dolgot. Történetesen egy prédikáció születik. Az ilyen fajta igehirdetésben Isten igéje úgy jelenik meg, mint egy felismerés, amely a lelkészhez a készülés ideje alatt ér el, és reménység szerint lefoglalja a hallgatókat is, ahogyan a prédikáció kibomlik. Ráérzünk az igére, és akkor – ebben az anticipációban – az ige megjelenteti magát a hallgató számára. Más szavakkal, ez a fajta igehirdetés segítségül hívja az igét, és nem mondja meg azt.” (HUGHES 2000, 142. o.)

Ez nem jelenti azt, hogy nem hangzik el az ige. Sokkal inkább olyan mozzanatról van szó, amikor nem a felismert üzenetet osztjuk meg a hallgatókkal, hanem a felismerés folyamatába vonjuk bele őket, és közösen tapasztaljuk meg a Szentlélek megvilágosító erejét.

Kérdezés az apostoli egyház missziójában

A kérdezés nincs-e ellentmondásban azzal, hogy Isten igéjének hirdetése Isten igéje? Mit keres a prédikáció aktuálisan a kérdőjel? Úgy tűnik, mintha relatívvá, kérdésessé tenné az egész igehirdetést az, ha bizonytalan válaszú kérdéseket teszünk fel.

Nincs ellentmondás aközött, hogy a Szentlélek által tanítunk az igehirdetésben, és aközött, hogy alapvetően kérdezünk az igehirdetésben. Jézus talán nem kérdezte folyamatosan a tanítványait? Nincsenek meglepő kérdések Is-

ten igéjében? Tele vagyunk meglepő kérdésekkel! Amikor Jézus tanít, majdnem mindig egy kérdés hangzik el először: „Mester, mit tegyek, hogy elnyerjem az örök életet?” (Lk 10,25) „Te vagy-e az Eljövendő, vagy mást várjunk?” (Lk Mt 11,3) „Hogyan születhetik az ember, amikor vén? Bemehet anyja méhébe, és megszülethetik ismét?” (Jn 3,4)

A mai igehirdetésben fel kell készülnünk arra, hogy távolról érkezett embereknek beszéljünk az evangéliumról. Ez mindenképpen a belterjes „kánaáni” nyelv mellőzését jelenti. Az igehirdetésben nem vehetjük magától értetődőnek az alapvető teológiai és bibliai ismereteket. Az apostoli egyház történetében a megtért emberek közül talán az etióp kincstárnok az, aki a legtávolabbról érkezik. Ahogyan az etióp kincstárnokot is, a modern embert is a keresés jellemzi. Az eunuch kifejezés értelme vitatott, vannak, akik szó szerint kasztráltat, vannak, akik egy katonai rangot értenek alatta (SMITH 1994, 68–69. o.). Egy ember, aki egyszerre gazdag és szegény, megbecsült és fogyatékos. Egy érdeklődő, aki egy Ézsaiás-tekercset olvas, és keresi a szöveg értelmét. Nem véletlen, hogy éppen a szenvedő Messiásról szóló szövegrészen akadt meg az olvasásban. Hány istenség templomába térhetett már be? Hányszor csalódhatott az emberfölötti világ isteneiben, akik nem értették kérdéseit?

Meglepő módon jut el a keresztséghez.

- Az a beszélgetés, ami Fülöp és az etióp kincstárnok között zajlott, a legtöbb kézirat tanúsága szerint csak kérdésekből áll mindkét ember részéről. A 37. vers hitvallása egy későbbi kiegészítés, de ezen kívül a lejegyzett párbeszéd minden mondata kérdés: „Érted is, amit olvasol?” (30) „Hogyan érthetném, míg valaki meg nem magyarázza?” „Kérlek, kiről mondja ezt a próféta? Önmagáról vagy valaki másról?” (34) „Íme, itt a víz! Mi akadályá annak, hogy megkeresztelkedjem?” (36)
- Fülöp egy lényegretörő kérdéssel kezd, mintha minden tapintatot és udvariasságot mellőzne. A kérdés valódi kérdés, olyan, ami ahhoz a szituációhoz legjobban illik: „Érted is, amit olvasol?” (30)
- Az etióp kincstárnok nem a klasszikus értelemben vett magyarázatot akar, hanem útmutatást. A ὁδηγέω ('utat mutat') kifejezés itt különleges, szimbolikus értelemben áll, ami nem jellemző az Újszövetség szóhasználatára (a Septuaginta sokkal inkább használja ezt a kifejezést jelképes értelemben; lásd EBEL 1992, 943. o.). Az egész történet fizikai síkja is kifejező: egy pusztában a vízhez közeledő hintót látunk, és az út során megértett üzenet a vízhez jutáskor teljesebb ki a keresztségben.
- Az útmutatás nem egyszerűen az irány megjelölése, nem egy teológiai séma átadása, hanem Fülöp felül a szekérre, és együtt olvasnak, együtt kérdeznek. Ez az együtt járás, a közös út sokkal többet jelent, mint egy gyors válasz. A kérdezők együtt keresik a választ.

Nyitottság

A kérdések párbeszédet kezdeményeznek, amelyben a kérdező és a válaszoló folyamatos kapcsolatban van egymással, ahogyan Fülöp és az etióp kincstárnok történetében is látjuk.

„Így ha az igehirdetés dialogikus, és a hallgatót visszajelzésre készíti, akkor annak egy útja lehet: ha az igehirdetést kérdésként formáljuk meg, mint egy olyan beszélgetést, amelyben a kérdésnek és a válasznak kulcsszerepe van. Magában az igehirdetésben a kérdésen és a válaszon, valamint a vívódás őszinte megosztásán keresztül az igehirdetők a megértés keresésében lekötik a hallgatókat. Ebben a keresésben az érzelmek megérintetnek és a megértés elmélyül.” (HUGHES 2000, 141. o.)

Szent Ágoston a *Vallomásokban* folyamatosan kérdez, és gyakran a kérdésfeltevésekkel halad előre a gondolatmenetében. Utolsó mondataiban arról ír, hogy „a teremtés hetedik napjának nem volt estéje, nem volt lenyugvása” (XIII,26). Megszentelte Isten ezt a napot, hogy örökké megmaradjon, és várjuk az örök szombatot, hogy munkánk után nekünk is pihenésünk legyen. Addig is számos izgalmas és lezáratlan kérdéssel éljük meg életünket. Sok fordítás szépen, külön sorban odaírja az áment a könyv végére, mert úgy vélik a fordítók, ez illik oda. Ez azonban egyáltalán nem illik oda. Szent Ágoston tudatosan így fejezte be vallomásait: *aperietur*, „legyen nyitva” (MATHEWES 2002, 540. o.). Amikor igehirdetésünkben Istenről beszélünk, azt tovább lehet-e gondolni, át lehet-e érezni, nyitott-e a végén?

Hivatkozott művek

- ÁGOSTON, Szent 1999. *Vallomásai*. Ford. Vass József. Szent István Társulat, Budapest.
- BASTIAN, Hans-Dieter 1969. *Theologie der Frage. Ideen zur Grundlegung einer theologischen Didaktik und zur Kommunikation der Kirche in der Gegenwart*. Chr. Kaiser.
- BOROSS Géza 1990. *Elvi homiletika*. BRTA, Budapest.
- DONDERS, S. 1979. How To Preach? *African Ecclesial Review*, 21. évf. 6. D sz. 324–337. o.
- EBEL, G. 1992. ὁδός. In: *The New International Dictionary of New Testament Theology*. 3. köt. The Paternoster Press. 935–943. o.
- EBELING, Gerhard 1995. *Isten és szó*. Hermeneutikai kutatóközpont, Budapest. (Hermeneutikai füzetek 7.)
- HUGHES, R. G. 2000. Sermons Shaped Like Questions. *Concordia Journal*, 26. évf. 2. sz. 138–146. o.
- MATHEWES, Ch. T. 2002. The Liberation of Questioning in Augustine's Confessions. *Journal of the American Academy of Religion*, 70. évf. 3. sz. 539–560. o.
- PIPER, Hans-Christian 1997. *Prédikációelemzések*. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen.
- SMITH, A. 1994. „Do You Understand What You are Reading?” A Literary Critical Reading of the Ethiopian (Kushite) Episode (Acts 8:26–40). *Journal of the Interdenominational Theological Center*, 22. évf. 1. sz. 48–70. o.
- STOTT, John R. W. 1982. *Between Two Worlds*. Eerdmans, Grand Rapids.
- TILlich, Paul – TAYLOR, Mark Kline 1991. *Theologian of the Boundaries*. Fortress Press, Minneapolis.
- TÓTH Sára 2011. Mitől jó egy prédikáció? *Közös(s)Ég*, 38. sz. <http://www.parokia.hu/kozosseg/cikk/718/>. (Megtekintés: 2014. szeptember 10.)

A Barmeni hitvallás egykor és ma

1934–2014

■ BLÁZY ÁRPÁD

Évforduló

A német nemzetiszocialista kormány a hatalomátvételt követően (1933. január) megpróbált közvetlen befolyást gyakorolni az ország egyházszervezetére. Az ún. Német Keresztyének (Deutsche Christen) által kikényszerített és 1933 nyarán megtartott egyházi választásokkal párhuzamosan – az egyház függetlensége érdekében – Németország-szerte ellenálló mozgalom szerveződött. Ez idővel egyházon belüli küzdelemmé (Kirchenkampf) fajult, amely végül egyházszakadáshoz vezetett. A nyolcvan évvel ezelőtt, 1934. május 29–31. között megtartott első, úgynevezett hitvalló zsinaton megszületett az a hat pontból álló *Barmeni hit-*

vallás (más néven *Barmeni teológiai nyilatkozat*), amely a német Hitvalló Egyház alapdokumentumává lett.

Barmen (ma Wuppertal egyik városrésze) sétálóút-cája elején található a híres Gemarker-templom. Az utca közepén emlékmű áll, amely az 1934 májusának végén e templomban megrendezett hitvalló zsinatnak állít mentőt. A nemzetiszocialista időszak egyházi harcának ezen az egyik legfontosabb eseményén fogadták el az akkori *Német Evangélikus Egyház helyzetéről szóló teológiai nyilatkozatot*, amelynek lényegi megfogalmazói között ott volt a neves svájci teológus, Karl Barth (1886–1968), valamint Thomas Breit (1880–1966) és Hans Asmussen (1898–1968) is.

Az azóta fogalommá vált hat barmeni tézis német precizitással készült, s rövidsége ellenére mégsem könnyű olvasmány. A tömören megfogalmazott, szókimondó és fajsúlyos gondolatokat egy-egy újszövetségi vezérigé vezet be. Ezután diadikus rendszerben hol egy, hol több rövid pozitív tartalmú teológiai állítás (tézis) következik, amelyet mindig egy „Elvetjük ama hamis tanítást” (herezist) kezdetű antitézis-elhatárolódás zár le. E struktúra az *Ágostai hitvallásban* is felfedezhető. Szószaporítás helyett azonban most következzenek a barmeni atyák mindössze A4-es lapnyi terjedelmű (!) teológiai remekművének jelen évfordulóra készült szövegű fordítása:

Tézisek

1. *„Jézus mondja: Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, csakis én általam.”* (Jn 14,6)

„Bizony, bizony, mondom néktek: aki nem az ajtón megy be a juhok aklába, hanem másfelől hatol be, az tolvaj és rabló. Én vagyok az ajtó: ha valaki rajtam át megy be, megtartatik.” (Jn 10,1.9)

Jézus Krisztus, ahogy nekünk róla a Szentírás tanúskodik, Istennek az az egyetlen Igéje, akire kötelesek vagyunk hallgatni, s akinek életben-halálban bizalommal és engedelmességgel tartozunk.

Elvetjük ama hamis tanítást, amely szerint az egyház Isten ezen egyetlen Igéjén kívül és mellett – mondandója forrásául – még más eseményeket, tekintélyeket, formákat és igazságokat is el tudna ismerni és el kellene hogy ismerjen.

2. *„Isten munkája az, hogy ti a Krisztus Jézusban vagytok. Őt tette nekünk Isten bölcsességgé, igazsággá, megszentelődéssé és megváltássá.”* (1Kor 1,30)

Ahogy Jézus Krisztusban van Isten vigasztalása minden bűnünk bocsánatára, úgy – hasonló komolysággal – benne van Isten átfogó igénye egész életünkre nézve. Vele jutunk el a világ istentelen megkötöttségei alóli boldog felszabadulásunkon túl teremtményeinek szabad és háládatos szolgálatára.

Elvetjük ama hamis tanítást, amely szerint életünknek lennének olyan területei, ahol nem Jézus Krisztus, hanem más urak lennének a mérvadók; olyan területek, ahol nem általa tartanánk szükségesnek a megigazulást és megszentelődést.

3. *„Az igazsághoz ragaszkodva növekedjünk fel szeretetben mindenestől őhozzá, aki a fej, a Krisztus. Az egész test pedig az ő hatására egybeilleszkedve és összefogva.”* (Ef 4,15–16)

A keresztény egyház olyan testvérekből álló közösség, amelyben Jézus Krisztus a Szentlélek által jelen lévő Úrként cselekszik – igében és szentségben. Hitével, miként engedelmisségével, üzenetével, miként a bűn világában létező rendjével mint kegyelemben részesült bűnösök egy-

háza arról tanúskodik, hogy egyedül az ő tulajdona, egyedül az ő vigasztalásából és az ő megjelenésének várakozásában rejlik útmutatásból él és szeretne élni.

Elvetjük ama hamis tanítást, amely szerint az egyház a mindenkor uralkodó világnézeti és politikai meggyőződés kedvére vagy változására bízhatná üzenetének s rendjének formáját.

4. *„Jézus mondja: Tudjátok, hogy a népek fejedelmei uralkodnak rajtuk, és a nagyok hatalmaskodnak rajtuk. De közöttetek ne így legyen: hanem aki naggyá akar lenni közöttetek, az legyen a szolgátok.”* (Mt 20,25–26)

A különböző egyházi tisztségeket nem az egyiknek (ti. embernek) a másikon való uralkodására alapították, hanem a szolgálat gyakorlására, amely az egész gyülekezetet bízott és számára rendeltetett.

Elvetjük ama hamis tanítást, amely szerint az egyház elállva eme szolgálatától, magát odaadhatná vagy rendelkezésre bocsáthatná rendhagyó s hatalmi jogkörökkel felruházott vezéreknél (Führer).

5. *„Istent féljétek, a királyt tiszteljétek.”* (1Pt 2,17)

Az Írás mondja nekünk, hogy az államnak isteni rendelés szerint az a feladata, hogy a még meg nem váltott világban, amelyben az egyház is él, az emberi belátás és képességek mértéke szerint a hatalom figyelmeztetése és gyakorlása által gondoskodjék a jogrendről és a békéről. Az egyház Isten iránti hálával és tisztelettel elismeri (a Teremtőnek) ebben az ő rendelésében megnyilatkozó jótéményét. Ez Isten országára, Isten parancsára és igazságosságára emlékezteti, és ezzel együtt az uralkodók és az uralom alatt levők felelősségére. Bízunk az Ige erejében, és engedelmeskedünk annak, mivel általa tartja fenn Isten a mindenséget.

Elvetjük ama hamis tanítást, amely szerint az állam különleges megbízatásán túl az emberi élet egyetlen és teljes rendjévé kellene és tudna válni, s ily módon az egyház rendeltetésének is eleget tenni. Elvetjük ama hamis tanítást, amely szerint az egyháznak különleges megbízatásán túl állami hagyományokat, állami feladatokat és állami méltóságokat kellene elsajátítania és tudna elsajátítani, s magát ily módon az állam egyik alakulatává tenni.

6. *„Jézus mondja: Íme, én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig.”* (Mt 28,20)

„Az Isten igéje nincs bilincsbe verve.” (2Tim 2,9)

Az egyház feladata az, amiben szabadsága is gyökerezik, hogy Krisztus helyén, azaz az ő saját igéjének és művének szolgálatában állva az igehirdetésen és a szentség(ek)en keresztül adja tovább minden népnek az Isten ingyen kegyelméről szóló üzenetét.

Elvetjük ama hamis tanítást, amely szerint az egyház – emberi önkénnyel – az Úr igéjét és művét bármilyen ön-hatalmúan kiválasztott kívánságnak, célnak vagy tervnek a szolgálatába állíthatná.

Gondolatok

Eddig a szöveg, s most következnek néhány kiegészítő gondolat a hitvallás egyes pontjaihoz.

Egyedül Krisztus

A kezdő tézis a reformáció korában Luther által homlokterbe helyezett *egyedül Krisztus* (solus Christus) alaptétellel indít, ezáltal szakít az ún. *természetes teológia* 20. századi képviselőivel (például Werner Elerttel vagy Paul Althauszal). Az egyház örök kihívása – a 21. században is –, hogy hogyan tudná az evangéliumot még nagyobb határfokkal és még meggyőzőbben hirdetni.

Szabadulás a kötöttségek alól

A következő tétel szerint Krisztus megváltói műve nemcsak megtérésre sarkall, de a *világ istentelen megkötöttségei alóli boldog felszabadulásunkat* jelenti. Ezt a kijelentést érdemes összehasonlítani Pál apostol és Luther alaptételeivel (lásd 1Kor 9,19, illetve *A keresztyén ember szabadsága* című iratot), akik szerint Krisztus-követő szabadságunkat a felebarát szolgálatára kaptuk Megváltónktól.

Ige és szentségek

A harmadik tézis a Szentháromságra és az *Ágostai hitvallásra* (VII. cikk) utalva hirdeti, hogy az igében és a szentségekben maga az Úr cselekszik. A krisztusi *üzenet formája és rendje* pedig kizárólag(!) az egyházra bízott.

Egyházi tisztségek – másokért végzett szolgálat

A hitvallók látása szerint az egyházi tisztségek is mindig a másik ember felé irányuló feladatot, időt, energiát és lemondást igénylő szolgálatot jelentenek. E kijelentés készíti elő a hitvallás talán legmarkánsabb antitézisé: e szolgálatba egyetlen Főnöknek (sic!) sincs beleszólása!

Az állam Istentől rendelt feladata

Az ötödik s egyben leghosszabb tétel az állam Istentől rendelt feladatáról és kötelességéről szól (vö. Róm 13). Az egyház *hálával és tisztelettel* fogadja Isten jó rendjét, de ez véletlenül sem jelenti az egyház és az állam összekapcsolódását (vö. Augustinus, illetve Luther tanítását Isten kormányzásáról).

Az egyház kizárólagos küldetése

A zárótétel összegez. A Teremtő által önrendelkezési joggal felruházott egyháznak – *bármilyen önhatalmú kívánásnak, célnak és tervnek* a szolgálata helyett – kizárólagos

feladata az Úr kegyelme esztendejének, művének hirdetése s ennek képviselője a világ végső határáig.

Aktualitás

Barmenel kapcsolatban mindig felvetődik a kérdés: csupán egy történelmi dokumentumot vagy a mai pluralista, libertinista s majd' mindennel toleráns világunkban is érvényes tételsort látunk benne? Igaz, hazánkban ma nincs háborús helyzet, még kevésbé egyházüldözés. De vannak komoly és nehéz társadalmi, etikai, erkölcsi és bibliamagyarázati kérdések. A 2011. évi népszámlálás adatai szerint például az előző tíz évben majd' 30 százalékkal csökkent azok száma, akik evangélikusnak vallották magukat. Szívemarkoló a kérdés: vajon mi lehet ennek az oka? Nem rontottunk el esetleg valamit az új évezred első évtizedében? Biztos, hogy az általános népességcsökkenés és a kérdőíveken nem teljesen szerencsésen feltett kérdés áll mind e mögött? Ugorva a mába: hogyan tovább? Milyen irányba tart most egyházunk hajója? Valljuk-vállaljuk tudatosan mindenben az egyetlen biztos és üdvözítő Urat?

Egykor a hitvalló atyák nem nyugodtak bele a kialakult helyzetbe, hanem léptek, és az élő Úr mellett tanúszkodtak. Elgondolkodtató és nagyon bátorító, hogy a Német Evangélikus Egyház (EKD) számos tagegyháza mellett az uniált egyházak, valamint az osztrák ágostai és helvét hitvallású protestánsok lelkészei a lelkészavatáskor (ordinatio) mindmáig felesküdnék a *Barmeni hitvallásra*, ami éppen ezért a német evangélikus énekeskönyvben is megtalálható.

A korszellem mindannyiunk nagy kísértése. Isten igéje azonban figyelmeztet (2Kor 6,14): ne legyünk *felemás igában* azokkal, akik egyéni elképzelésük és etikájuk szerint, más utat választva és vallva értik és értelmezik Isten örök és szent Igéjét. A *Barmeni hitvallás* megfogalmazói véletlenül sem szerették volna hitigazságukat bárkire igaként rákényszeríteni. A velük egyet nem értők önmagukat zárták ki soraikból. Ezért a Szentírás mérlegén meg nem álló, ám a korszellem szerint talán felvilágosultabbnak tűnő s tetszesebb látással bíró híveket szeretettel jobb belátásra kell bírni. Ne veszélyeztessék, akadályozzák és ne tegyék hiteltelenné ama küldetésünket, hogy *lelkiismeretünk foglyaként* (Luther a wormszi birodalmi gyűlésen, 1521. április 18.) Isten egyetlen Igéjének hűséges, hitvalló követésére másokat is (meg)hívjunk. Nyolcvan évvel ezelőtt Isten *egyetlen Igéjéről*, Jézus Krisztusról tanúszkodtak a barmeni atyák. Ne feledjük, hogy elhívásunkat és megbízásunkat mi is erre kaptuk.

Élni akarunk!?

■ KOCZOR GYÖRGY

A gyülekezetépítéssel és -megmaradással kapcsolatban sok, a lelkeszi szolgálatot vizsgáló elgondolást hallottunk az elmúlt időben. Leegyszerűsítve: mennyit kell látogatni, milyen bibliaórát kell tartani, milyen új típusú alkalmakat kell szervezni a lelkesznek ahhoz, hogy egyre többen jöjjenek, minél többen aktivizálják magukat? Így hozhatunk létre élő és megélni tudó gyülekezetet.

A másik oldal, aminek az eredményeit látjuk, a strukturális változtatások. Az egyházi testületek létszámának csökkentése, a gyülekezetek összevonása – ezek a feladatok a zsinat és az országos, illetve kerületi vezetés hatáskörébe tartoznak.

Az életjelek a létszámban mutatkoznak meg, de a gyülekezet élete – ezáltal a misszió és a struktúra is – jelentős mértékben gazdasági kérdés, amelyről szemérmesen mérünk csak beszélni.

Szemérmesen, mert a gyülekezeti tagok pénztárcájában nem turkálhatunk. Tarthatunk célirányos gyűjtést, de az egyházfenntartói járulék, a perselypénz és az adomány mértéke mindig feszültségeket teremt egy egyházközösség életében.

Ha van elég, akkor persze nem kérdés, és nem foglalkozunk vele. (Ez általában csak az intézményeket működtető vagy gazdasági vállalkozást folytató gyülekezetekben van így. És – tisztelet a kivételnek – a „megtért pénztárcájú” gyülekezetekben!) Ha nincs, akkor pedig több lehetőség van: kemény határozatokat hozunk (például kazuális szolgálatoknál visszamenőleges befizetés) vagy próbálunk valami külső segítségért (vállalkozók, önkormányzat) kopogtatni, bár ezek lehetőségei is drasztikusan csökkentek. Végző soron pedig maradt a lelkeszi fizetés megcsapolása, így csökkentve a kiadásokat. Mindegyik helyi specialitás alapján okoz feszültségeket, és ezáltal hosszabban vagy rövidebben, de a csőd felé vezet az út.

Ma, amikor egyre több helyről halljuk, hogy gyülekezetek szűnnek meg, kerülnek összevonásra létszámcsökkentés, érdektelenség vagy anyagi elerőtlenedés miatt, el kell gondolkoznunk azon, hogy hogyan lehetne az élni akaró kisközösségeket megmenteni. Tudom, korábban is történt erre irányuló próbálkozás, amikor is a gyülekezeti tagok adakozókészségének növelése volt a cél. Volt olyan gyülekezet, ahol a tradíciókra apellálva próbálkozott a lelkesz. Mennyit ér meg az, hogy kiharangozzuk a halottakat, hogy tanítjuk a gyerekeket, hogy megkereszteljük az újszülötteket, hogy látogatható műemlék templom áll a falu közepén stb.? A végösszeget kérték támogatásként befizetni.

A másik oldalról közelítve néhány éve többek között a Pesthidegkúti Evangélikus Egyházközség munkaközössége próbálkozott, akik a struktúra kiadásait és a lelkeszi fizetést hasonlították össze, illetve ezek ellentmondásaira hívták fel a figyelmet. Bár akkor minden szinten terjesztették ennek a hatalmas munkának az eredményeit – lelkeszektől a zsinatig –, de tudomásom szerint nem került tárgyalásra.

Harmadsorban pedig több felelős gyülekezeti tagban is óhatatlanul felvetődik a monumentális, honlapot megtöltő, százezres-milliós költségvetésű események kérdése, amelyek éles kontrasztot képeznek azokkal a kisgyülekezetekkel, amelyek a szolidaritási alapba befizetendő összeg néhány ezer forintos emelését is alig tudják kigazdálkodni.

A mai társadalmi, gazdasági és politikai helyzetben, de legfőképpen az egyházi viszonyokat alapul véve fontosnak, sőt elkerülhetetlennek látszik, hogy pontosan lássuk, mennyi gyülekezeti tagunk van, és ők mennyire képesek, illetve mennyire áll szándékukban a gyülekezet és ezzel az egyház fenntartása. Ennek a helyzetnek a felmérésére tett a zalaistvándi gyülekezet egy „bátor” próbálkozást, amelylyel nem csupán saját erejét állt szándékában megismerni, hanem a „kísérleti egér” szerepét is felvállalta.

Előkészítés

Kis, sőt fogyó gyülekezetként régóta érezhető volt, hogy nem tudjuk elkerülni a gyülekezeti tagok tudatos pénzbefizetésre való felhívását. Több mint fél éve gyülekezeti alkalmakon és személyes beszélgetésekben külön téma volt a gyülekezet megmaradásának kérdése, különösen is szervezeti, azaz gazdasági. A felelősség érzését azonban a 2013. évi zárszámadás konkrét számainak közreadása hozta meg.

A Zalaistvándi Evangélikus Egyházközség presbitériuma – látva a gyülekezeti tagoktól befolyt előző évi összeget – feltette magának a kérdést: „Akarunk, tudunk élni?”, és ezzel kidolgozott, majd útjára indított egy gyülekezeti felmérést.¹

A felmérés lényege, hogy pontosan számba vegyük, kire és milyen mértékben számíthatunk, hogy reális képet kapjunk e kis közösség valós adatairól, anyagi erejéről. Most lássuk ezt lépésről lépésre.

¹ A Zalaistvándi Evangélikus Egyházközség gyülekezeti felmérésének kérdőívét különnyomatként csatoljuk jelen lapszámunkhoz.

Felmérés

1. lépés

A presbitérium felméri az anyagi lehetőségeket és a minimum kiadások tükrében a bevételi szükségességet. (Ez Zalaistvándon 10 000 Ft egyházfenntartói járulék befizetését jelenti a körülbelül 230 gyülekezeti tagtól, azt feltételezve, hogy perselypénzből és adományból is lesz bevétel. Érzékeltetésként: az elmúlt hét év alatt nagy harcok árán lehetett 4000 Ft-ról folyamatosan 6000 Ft-ig emelni a személyre szóló járulékot. Bár tudom, hogy ez az összeg már körülbelül tíz éve a központilag javasolt egyházfenntartói járulék, de a gyülekezetek életében – aki benne van, az tudja – csak tudatos építkezés eredménye lehet.)

2. lépés

Gyülekezeti körlevél és felmérési ív kiküldése, illetve személyes kézbesítése. (A mi gyülekezetünkben a legtávolabbi területeken is sikerült találni olyan tagot, aki a helyieknek kézbesítette személyesen a dokumentumcsomagot. Ez alkalmat adott a személyes beszélgetésre, a téma ismertetésére.)

3. lépés

Felmérési ívek összegyűjtése. (Fel kell készülni, hogy minden erőfeszítés ellenére csak a tagok 70-80 százaléka hozza-küldi vissza a megadott időre a kért adatokat, ezért a maradékot csak a felelősök tudják összegyűjteni.)

4. lépés

A felmérési ívek összesítése. (Ez a munkafázis már az egyszerűbbek közé tartozik. A gyülekezeti névjegyzékben szereplők neve mellett levő két oszlopba be kell írni az egyházfenntartói járulék és a megajánlott adományok összegét. A legizgalmasabb pillanat mégis az, amikor ezen oszlopok végén az ember beüti a Σ -t, és entert nyom.)

Reflexiók

Még mielőtt összegeznénk, beszéljünk a reflexiókról! Nagy örömmel számoltak be a felelőseink és a pénztárosunk is arról, hogy a gyülekezeti tagok átértékelték felelősségüket. Többen tettek fel kérdést a részletes költségvetéssel kapcsolatban is. Sokan most kezdtek érdeklődni arról és tu-

datosítani azt, hogy milyen kiadásai is vannak a gyülekezetnek. Hiába volt minden évben a közgyűlési beszámoló, hiába volt minden eddigi segélykiáltás, kérés, hirdetés, ez a felépített kampány kellett ahhoz, hogy elinduljon valami a gyülekezet gazdasági életében is.

Eredmények

A gyülekezeti tagok 90 százaléka adta vissza a felmérési ívet kitöltve. Ebből volt egy-két „tisztázó” adatszolgáltatás, ami azt jelenti, hogy az adott egyháztag már nem lakik a gyülekezet területén, és máshova fizet vagy nem fizet, vagy külföldön dolgozik, és ott vonják az adójából. De volt olyan is, aki mint családtag költözött a gyülekezet területére és került be a gyülekezet vérkeringésébe.

Tehát: Σ és enter.

A felmérési ívek összegzésénél örömmel tapasztaltuk, hogy a megajánlott összeg közel elérte a gyülekezet létminimumához szükséges összeget.

A felmérési ív által gerjesztett mozgás nemcsak a befizetéseket indította meg, hanem a gyülekezeti életet is lendületbe hozta. Például a vasárnapi perselypénz összege azóta átlag 1000 Ft-tal emelkedett, ami nemcsak amiatt van, hogy a perselyben már nem találunk ötfórintost, hanem a templomlátogatók létszámának növekedése miatt is.

Befejezés

Egyik lelkész testvérem így fogalmazott: „Nagyon bátor vagy, hogy ezt a felmérést megcsináltad. Én ezt soha sem mertem volna megkockáztatni.”

Azt tartja a mondás, hogy a legkisebb kutya is, ha sarokba szorítják, nekimegy a legnagyobb állatnak, sőt az embernek is. Nem bátorságból teszi, hanem az életösztön hajtja.

Nekünk ennek a felmérésnek az elkészítése egy utolsó lélegzetvétel volt a végső sülyedés előtt. Próbálkozás. Talán érkezik egy fogódzó, amellyel tovább fenn lehet tartani az aktív gyülekezeti életet. Azt a missziót, amelyet nem lehet pénztelenségre hivatkozva feladni!

Persze így utólag én is végiggondoltam, hogy mi lett volna, ha a gyülekezet tagjai nem vállalják a gyülekezet fenntartását. Egy biztos: akkor is azt mondtam volna, hogy a felmérést el kellett készíteni, mert a biztos rossz is jobb, mint a bizonytalanság. Sőt ahhoz, hogy tovább lássunk, hogy bármilyen stratégiát (akár területi, akár országos szinten) készítsünk vagy gyülekezetközponturn – és nem felülről kialakított – valós szolidaritást alakíthassunk ki, véleményem szerint szükséges egy hasonló és teljes körű felmérés, vállalva annak negatív és pozitív eredményeit is.

Interserve

Missziós szervezet új utakon

■ JÓ ANDRÁS

Az Interserve nemzetközi missziós szövetség küldetésnyilatkozata, hogy munkatársaink Ázsia és az arab világ arra leginkább rászoruló nemzetei között éljék meg a Jézus Krisztusba vetett hitüket. Hisszük, hogy a találkozás Krisztussal nemcsak az egyének, hanem egész közösségek életét is képes megváltoztatni. Az évek során ez sohasem volt kérdés, de különösen a jelen generáció életében látjuk ezt megvalósulni, amikor az eddig érinthetetlennek hitt bástya, az iszlám követői között is eddig nem látott ébredés indult meg a felszín alatt. Hisszük, nagy dolgoknak lehetünk tanúi hamarosan. A magyar eklézsiát is hívjuk, legyen a nagy aratásnak újra részese!

Az Interserve nemzetközi missziós szövetség 1852-es alapítása óta a protestáns egyházak világmissziós törekvéseinek egyik úttörő megnyilvánulása volt és kíván lenni a jövőben is. Igaz ez földrajzi értelemben, hiszen az elsők között vettek részt munkatársaink például Nepál missziójában a '60-as években, de ők biztosítanak keresztény jelenlétet olyan ázsiai diktatúrákban is, ahol más missziók nincsenek jelen. Teszik ezt kiváló szakemberként, egyetemi oktatóként vagy más polgári foglalkozást végezve. De szellemileg is sok szempontból volt úttörő az Interserve, illetve elődei munkája. A ZBMM (Zenana Bible and Medical Mission) néven alakult szövetség a világon először küldött ki női misszionáriusokat, hogy nők között szolgáljanak, sőt a mai napig jellemző, hogy szervezetünkben több nőtestvérünk is vezető szerepet tölt be. A holisztikus misszió gyakorlatának megvalósítása, amelyről a későbbiekben még lesz szó, illetve a nehezen elérhető országok misszióját célzó „kreatív” missziós modellek közül több is az Interserve munkatársaihoz köthető. Gondolok itt különféle vállalkozási modellek megvalósítására, amelyek egyben missziós célokat is szolgálnak (BAM, Business as Mission).

A 21. század fordulóján úttörő szerepünk a nyugati egyház megváltozott helyzetéből adódóan nemcsak a korábban missziói mezőként definiált területeken volt fontos, hanem a küldő

országok esetében is egyre nagyobb jelentősége van. Ma már evidencia, hogy az ötven-száz éve még missziós mezőnek számító területeken napjainkban aktív küldő egyházak vannak, míg a hagyományos küldő országokban általában hanyatlak a missziói lelkesedés. Ezeknek a változásoknak az elmúlt évek alatt több olyan törekvés lett az eredménye, amely sok „nyugati” missziói szervezet esetében még utópisztikusan hangzik. Ez nem a mi érdemünk, de talán a misszió frontvonalában végzett szolgálat eredményeképpen szervezetünkre jellemző az elmélyült lelkiség, Istenre hagyatkozás, a missziológiai reflexió és a változásokra adott viszonylag gyors válasz.

Az egyszerű átláthatóság kedvéért röviden összefoglalom az Interserve működésében tapasztalható változásokat. A választóvonal 2004 volt. Ebben az évben döntött a szervezet széles vezetősége olyan gyökeres szervezeti változásokról, amelyek mára kezdenek beérni. A legtöbb változást küldő irodáink (National Office, NO) élték át. A szervezet történetében a kezdeti angliai iroda volt az első, amelyet később követett a skót, az amerikai, az ausztrál, a holland, a svájci stb., amelyek nagyrészt az adott ország törvényeinek megfelelően önállóan alakították ki működésük feltételeit, és laza szövetségben működtek. Ennek hátrányai az 1980-as évektől kezdve egyre inkább nyilvánvalóvá váltak, és az irodák fokozatosan közösen jutottak el a 2004-es új struktúrához. Ennek felállása óta az Interserve egyre szorosabb föderális szervezetben működik, a legfontosabb döntéseket a választott nemzetközi vezetés hozza. A szervezet felépítését itt nem szükséges részletezni, de az látszik, hogy az így központosított vezetés sokkal hatékonyabban tud az új kihívásokra reagálni. A szervezeti változásokon túlmenően azonban talán még fontosabb az a missziológiai fókuszváltás, amelyben a szervezet az egyházat kívánja a misszió fő letéteményesévé tenni, és magát mint gyakorlati tapasztalataival, stratégiai látásával az egyház egészét segítő tényezőt kívánja definiálni.

2004 előtt	Ma
A munkatársat a küldő iroda küldi ki, foglalkoztatja, gondozza, képviseli a küldő egyházak felé. A kiküldés felelőssége a nemzeti irodát terheli.	A munkatársat az egyház küldi ki, az egyház vállalja a felelősséget, az iroda lényegében az egyház misszióját támogatja.
A küldő irodák viszonylag szabadon döntenek például a felvételi folyamatról és a kiküldetés feltételeiről.	A küldő irodák az egyházzal közösen döntenek a jelentkezőkről és a kiküldés feltételeiről.
Csak olyan országból lehet munkatársat küldeni, ahol van küldő iroda.	Egyre több esetben felekezeti missziós szövetségek, gyülekezetek közvetlenül is tudnak munkatársakat küldeni teamjeinkbe, külön megállapodás alapján. Ha szükséges, más missziós szervezetekkel is együttműködünk.
A küldő iroda és a mező (CT, country team) funkciója jól elkülönül.	A küldő iroda és a country team közötti szigorú különbségtétel fokozatosan értelmét veszti. Például India ma már több munkatársat küld ki, mint amennyit fogad, míg az Egyesült Királyság irodája egyre több munkatársát a határainon belül élő bevándorlók közé küldi, illetve máshonnan is csatlakoznak munkatársak az egyesült királyságbeli teamhez.
Az Interserve védjegye: szakemberek küldése „zárt országokba”.	Az Interserve továbbra is szakembereket küld, de fokozatosan keressük a módját, hogy a mezőn szinte mindenhol megjelenő egyházzal közösen szolgáljunk. Ahol már régóta van egyház, ott is segítségük a hagyományos egyház és a friss mozgalmak egymásra találását.
Direkt misszió	A helyi egyház missziói mobilizálása

A szervezeti változások mellett teamjeinkben a nemzetek aránya is hatalmas változáson ment át. A szervezet középvezetői között alig van már „nyugati” arc. Egyre több ázsiai, afrikai, dél-amerikai jön nagyon lángoló missziós lelkesedéssel és komoly teológiai képzettséggel felvértezve. Milyen jó lenne, ha mi, magyarok is még többen ott lehetnének ebben a csapatban!

Bár a kiküldés módjában látható változásokra fókuszál ez a cikk, eközben a misszió célja a kezdetek óta változatlan. Az Interserve mindig is törekedett a teljes ember felé végzett elmélyült, hosszú távú szolgálatra. Ez azt jelenti, hogy a missziói munkatárs egész lényével, családjával, világi foglalkozásával, vállalkozásával Isten dicsőségét jeleníti meg olyanok között, akiknek Krisztus váltsága nem érhető el máskülönben. Saját tapasztalatunk és vágyunk, hogy a körülöttünk lévő világ megismerje Jézus arcát és megváltozzon. Só és világosság szeretnénk lenni, mert látjuk, hogy a világ valóban sóvárogva várja az Urat, illetve képviselőit. Olyan keskeny mezsgyén mozgunk, ahol mindkét oldalon szakadék vesz bennünket körül. Egyik oldalon a pusz-

ta, elhamarkodott evangélizálás és gyülekezetplántálás veszélye, míg a másik oldalon az üres humanitárius segítség kísértése fenyeget. Célunk, hogy Mesterünkhöz hasonlóan egyoldalúan ne csak a testi vagy a lelki szükségletekre koncentráljunk. Kicsit más megközelítésben célunk, hogy munkatársaink tanítványtársai legyenek a fiatal egyházak tagjainak, velük együtt éljenek, és őket motiválva, segítve vezetgessék őket, adott esetben a helyi közösség irányítása mellett, nekik alárendelt viszonyban. Nagyon fontos, hogy ha kell, tudjanak a háttérben maradni és engedni a helyi egyház saját misszióját megerősödni. Továbbra is küldünk ki orvosokat, nővéreket, tanárokat, sőt nagyon sok foglalkozás művelőjét, de fontos, hogy a missziói munkatárs legyen kellőképpen aláztos, és tudjon valami olyat nyújtani, aminek a helyiek egyelőre híján vannak, legyen képes ezt átadni, megtanítani.

Szervezetünk nagy szeretettel várja a gyülekezetek megkeresését, hogy együtt tudjunk működni Isten missziójában. Bővebb információt az interserve.org honlapon, illetve az interserve.hu@gmail.com címen kaphatnak.

„A kegyelem és feloldozás édes üzenetét hirdette. . .”

Győri János (1914–1997)

■ KEVEHÁZI LÁSZLÓ

Ezt a mondatot Győri János igehirdetéséről Sréter Ferenc írta, amikor Győri Jánosnak egy kolozsvári evangélikáció alkalmával „be kellett ugrania” helyette 1941 decemberében (SZÉLL 2010, 143. o.). S hozzátette még ezt is: „szelíd, biztató hangon” végezte szolgálatát. Rögtön kiegészíthetjük: ha talán nem is mindig ilyen szelíd, biztató hangon, de mindig fáradhatatlanul hirdette a kegyelem üzenetét a magyarországi evangélikus egyházi ébredés idején. Igehirdetése, szolgálata pedig az ébredésnek sajátos, utánozhatatlan hangját és színét képviselte.

Győri János száz éve, 1914. május 14-én született Gyulán. Általános iskolai és gimnáziumi tanulmányait Békéscsabán végezte. Azt lehet mondani: egyenes útja vezetett Sopronba, a pécsi Erzsébet Tudományegyetem Hittudományi Karára. Itteni stúdiumait 1937-ben kitűnő eredménnyel fejezte be, és házitanító lett Vadosfa-Kisfaludon (lásd uo. 144. o.). A családtól úgy hallottam, hogy egy Ajkay nevű kislelki földbirtokos bement a teológiai karra, és azt mondta: azt a szemüveget kérem a birtokom és családom házitanítójának, lelkészének. Ő pedig engedelmesen ment. De talán az is közrejátszhatott, hogy hitében és szolgálatában akkoriban „hiányérzete” volt. Viszont döntő fordulatot jelzett ekkoriban egy barátjának Finnországból írt levele, aki a finn ébredésről és ezzel kapcsolatos személyes tapasztalatairól írt neki. Benne is vágy támadt ennek megtapasztalására, és 1939-ben el is nyert egy finnországi ösztöndíjat. Igaz, hogy a közben kitört finn–oroszháború miatt néhány hónap múltán haza kellett térnie, de közben nemcsak finnül tanult meg, hanem ő is egyik gyümölcse lett a korabeli finnországi ébredésnek. Ő maga is beszámol erről: „1939 nyarán finnországi tanulmányutam idején találkoztam egész életemet megváltoztatóan az Úr Jézussal.” (Uo.)

A családban erről részletesebben is beszámolt. Széll Bulcsú lelkész, egyik veje ezt így írta le: egy konferencián, egy tengerparti kis házban hajnalig olvasta a Bibliát. Ép-

pen ezt a verset olvasta: „Ezáltal hirdettetik nektek a bűnöknek bocsánata (...) aki hisz, megigazul. Olyan dolgot cselekszem a ti időtökben, amelyet nem hinnétek, ha valaki mondaná nektek.” (ApCsel 13,26–41; lásd uo. 144. o.) Ez annyira megragadta, hogy nem bírta örömét magában tartani, kiszaladt a tengerpartra, és ezt kiáltotta: „Jézus él, az övé vagyok, elfogadott!” Azután – bizony nem túlzás ezt mondani – egész életén át ezt hirdette. A magánygónás és feloldozás ajándékát megtapasztalva, ehhez szolgálatában másokkal kapcsolatban is egy életen át ragaszkodott.

Hazatérve igen rövid ideig Hódmezővásárhelyen, majd a budapesti Deák téren kapott segédlelkézi szolgálatot. 1943-ban nősült meg, Gáncs Máriát, Gáncs Aladár lelkésznek, az ébredés – bátran nevezhetjük így is – vezető lelkészének és alakjának egyik leányát vette feleségül. Nyolc gyermekük született, közülük egy (Tamás) fiatalkorában meghalt. Győri János a gyülekezeti lelkézi szolgálatát és a családalapítást Nagytarcsán kezdte, 1943-ban. Ezzel a mondattal és életrajzában tényével most kis „kitérőt” kell tennünk.

A Magyarországi Evangélikus Egyházban, de mondhatnánk, az egyházaink életében a „nagy ébredésnek” ideje közeledett ekkor. Éppen az említett Gáncs Aladár ír erről, tanulmányozva az egyetemes egyház történetének több ébredését, és levonva ezekből a következtetést: „Befejezésül legyen szabad leszögezni három dolgot, ami az ébredések történetéből már eddig is világosan állhat elibénk. 1. Nyilvánvaló, hogy ébredések vannak. 2. Nyilvánvaló, hogy az ébredés nem egy faj, kor vagy temperamentum sajátossága. Ma is minden nép számára lehetséges. 3. Az ébredések Isten Lelkének legnagyobb ajándékai. Bennük Isten legközvetlenebb megnyilatkozásával állunk szemben. A kegyelem alapján minden népnek, egyháznak és hívő seregnek joga van ezt kérni, annak jeleit figyelni, érte imádkozni. *Az a nemzedék, amely most él, az ébre-*

dés küszöbvonalát súrolja, s azért, hogy ez a küszöb mikor kerül átlépés alá, igen nagy felelőssége van mindenkinek, aki ma él. El lehet mondani ebből a szempontból is azt, amit egyik püspök mondott nemrég: ma élni, a mi magyar evangélikus egyházunkban is, igen nagy megtiszteltetés. Mindazokhoz, akik tétován néznek a jövőbe, azt a kérdést szeretnénk intézni: Mit látni jöttetek ki a pusztába? Nádszálat, melyet a szél ide-oda hajtogat, vagy tűzoszlopot, mely az ébredés ígértföldjére s majd az ígért földjén is vezet! De ez a tűzoszlop csak a büntudat és hit szikrájától egyenként felgyulladt szíveket vezetheti. S hogy a te szíved és az én szívem ilyen legyen, elsősorban ezzel tartozunk az ébredés drága ügyének. Ugye megérted, hogy egy történelmi áttekintés ilyen lüktető érverésben végződik? Hiszen célunk nem az, hogy cikket írjunk, hanem hogy a nagy magyar lelki ébredés utáni sóvárgásnak hangot s irányt adjunk!” (GÁNCSS 1939)

Talán nem vétünk, ha most több nevet nem említünk, pedig lehetne. E sorok szerzője Gyenesdiáson élte át az ébredés idejét, konferenciákat, amelyekre az ország minden részéből sokan jöttek, „özönlöttek” a generációk, férfiak és asszonyok egy-egy hétre, hogy az ígét hallgassák, s a gyülekezetekben is „megszokottá” lettek az egész hetes evangélizációk. Talán még azt a véleményt is szabad megkockáztatnom, hogy Isten ezen az ébredésen keresztül segített át bennünket a következő nem könnyű időkön.

Győri János is ennek az ébredésnek a szolgálója lett egyházában már a nagytarcsai gyülekezetben. „Gyülekezeti munkáján túl végezte az országos evangélizáció szolgálatát is, és helyben is sok konferenciát rendeztek. »Nem csináltam semmi különösét. Ugyanúgy hirdettem az ígét, mint máskor és mint mások, s egyszer csak mégis történt valami. Isten Lelke elkezdett munkálkodni az igehirdetésekben és a hallgatókban, és megnyílt szívük a nagyon személyessé lett üzenet nyomán.« – Amikor 1957-ben Ordass püspököt az állam és a neki asszisztáló egyházi vezetés elmozdította hivatalából, kiírták az új püspökválasztást. Ő és még egy lelkész (Zászkaliczky Pál esperes) nem szavazott, mondván, hogy nekik van törvényes püspökük Ordass Lajos személyében.” (SZÉLL 2010, 145. o.) Nagytarcsa lassan az ébredés egyik kohója lett minden külső nyomás ellenére.

Közben tanulmányairól sem feledkezett el. A Bibliát mindig eredeti nyelven olvasta, kutatta. Maga is írt könyveket. „Nem evangélizációs, tanító jellegű fő műve – mert erős tanítói szolgálatot is végzett – az *Ecce homo* sorozata volt.” (Uo. 148. o.) Írásai sorozatában ilyen című munkái jelentek meg: *Az ércikgyő; Szombat vagy vasárnap*. Hangjátékokat is írt az egyház népének épülésére.

A teológia művelése mellett különös gyakorlati érzéke is volt. „A templombelső eredetileg egyszerűen fehérre volt meszelve, oltára egyszerű kőkereszt. Az első lelkész, Sztéhlo Gábor idején halvány drapp színre festették, és Révész István lelkész tervei szerint öskeresztyén szimbólumokkal díszítették.

Későbbi belső renoválás során Győri János, a gyülekezet második lelkésze szolgálata idején készült a mai templombelső. Először falfestéssel, Szita István lelkész kivitelezésében, majd ezeket a freskókat 1971-ben mozaikkal rakták ki úgy, ahogy az ma is látható. Gondosan ügyeltek arra, hogy a színek se változzanak.” (GYŐRI 1999) Külön érdemes figyelni a szárnyasoltárra és annak képére a templomban, amely szintén Győri János elgondolása alapján készült.

Győri János különös érzékkel és szeretettel készítette a templom előterében és a gyülekezeti teremben látható táblákat mozgó, világító képekkel, alakokkal az egyházi esztendő bemutatására. Sok más mellett még órajavítással is foglalkozott. Elmondta, hogy a „javítási díj”: amíg ő az órán dolgozik, addig a tulajdonos az ő kertjében végez kerti munkát. De maga is sokat dolgozott a kertben is.

Komolyan vett szolgálata volt a lelkipásztori látogatás, gyülekezetében és kórházakban is. Ilyenkor minden kérdés előkerült, és természetesen a Biblia is.

Tudjuk, hogy a régi népfőiskolai épületekben, amelyek még Sztéhlo Gábor szolgálata idején épültek, született meg egyházunk külmissziói intézete is. Mint ennek egykori hallgatói, akik két évet töltöttek a gyülekezet életében, különösen is jól emlékszünk a száz éve született lelkészre. Hogyan?

Az intézet hallgatóinak is sokat jelentett Győri János szolgálata. Rendszeresen járt az intézetbe előadásával.

Emlékszünk a tanárra. A missziói intézetben Jónás próféta könyvét magyarázta. Természetesen – nekünk ez újdonság volt – mindig a héber szövegre emlékeztetett. S hangsúlyozta: a misszió nemcsak „újszövetségi” gondolat, Isten tervében már az Ószövetségben is benne volt. Ismerjük Isten és prófétája közötti „vita” zárógondolatát és kérdését: „*Én meg ne szánjam meg Ninivét, a nagyvárost?*” Isten szánja az egész világot! Ezért küldi szolgálait szerte a világba!

Emlékszünk az igehirdetőre. Volt egy igehirdetési füzet. Ebbe mindig új oldalakat lehetett belefűzni. Ennek első oldalára két ígét, zsoltárverset írt, magam láttam ezeket: „*Uram, nyisd meg ajkamat!*” Az ige hirdetése csak akkor élő, ha Isten valóban megnyitja ajkunkat. És a másik, ennek „ellenkezője”: „*Uram, tégy zárat a számra.*” Mert csak annyit és azt szabad mondani, amit Ő akar! De volt még egy ígéje, és ez inkább akkor került elő, amikor kiderült, hogy hangszálaival baj volt: „*Kiálts tele torokkal.*” Győri János nem kímélte a hangját.

Személyesen emlékszem a lelkipásztorra, a vele folytatott sok beszélgetésre. Amikor teológus voltam, ő ajánlotta a „jegelés”. Vagyis hogy a tanulmányok mellett „hűtsem le” érzelmi életemet, a teológiai éveket tanulásra kaptam, nem másra. Mindig őszintén elmondta véleményét – később is, amikor már én is lelkészi szolgálatba kerültem. Érdekes volt beszélgetni vele, mintha miközben velem beszélt, másra is figyelt volna. Később jöttem rá: Urára! Mert a lelkipásztori beszélgetés is akkor gyümölcsöző, ha a küldőre figyelünk.

A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy az ébredésben

hirdetés című sorozat köteteiként jelent meg, így Turóczy Zoltán, Mády Zoltán, Győri János igehirdetései is, de olykor kis füzetekben is kiadtak igehirdetéseket. Külön énekfüzetet is nyomtak, amely 127 éneket tartalmazott, amelyeket az evangélikációs alkalmakon énekeltek. Az evangélikáció szolgálatában sok lelkészen (Sréter Ferenc, Túrmezei János és Sándor, Zászkaliczky Pál, Tekus Ottó, Laborczi Zoltán) kívül nem lelkészekként többek között a győri diakonissza anyaház és a Fébé egyesület diakonisszái is részt vettek. Ez utóbbi nyomdája részt vállalt az evangélikáció hitmélyítő kiadványainak megjelentetésében, sőt maga is sok hasonló kiadványt jelentetett meg. Az *Élő víz*ben jelent meg az a frontról érkezett levél, amely Csepregi Bélának szól. Az evangélikáció gyümölcse ez a bizonyágtétel is.

A kötet három következő részében igehirdetéseket találunk *Igehirdetések Sárszentlőrincen, Temetési beszédek és Igehirdetések Finnországban* címmel. Nagy törés volt Béla bácsi számára a népfőiskolai munka megszüntetése is, de az evangélikáció megszakadása még inkább megviselte, hiszen ez missziói lelkészségének végét jelentette, ekkor került Sárszentlőrincre. Biblikus, a hitéből fakadó, választékosan, jól érthető nyelven szóló prédikációk ezek, amelyekből tisztán hangzik az evangélium üzenete. Az igehirdető gyakorlatiasságra törekvő stílusa mellett Istennel való viszonyára is fény derül. Mennyei Atyjára figyelt, ezért mindig megtalálta és megharcolta az utat nemcsak az ige üzenetéhez, hanem a kázustól a Feltámadotthoz is, ezért tudott erővel, a Lélek erejével, hitelesen prédikálni, de vigasztalni is.

Finn kapcsolata élete végéig elkísérte. A finn egyházi kapcsolatok építését és erősítésének szolgálatát szinte egész életében végezhetette. Finn nyelvű igehirdető körutakat tett, kiemelkedő évfordulókon megemlékezésekre is felkérték. 1992-ben Mauno Koivisto köztársasági elnök a finn–magyar egyházi, kulturális és népfőiskolai kapcsolatok fejlesztéséért a Finn Fehér Rózsa Lovagrend I. osztályának aranykeresztje kitüntetésben részesítette. Finnországi kapcsolatának különböző időszakaiban hangzottak el a kötetben olvasható finnországi igehirdetések. A kapcsolat sárszentlőrinci szolgálata idején is folytatódott, hiszen az első finn–magyar testvér-gyülekezeti kapcsolat éppen a sárszentlőrinci és a kalevai gyülekezet között jött létre.

Sárszentlőrinci lelkészként sokat foglalkozott a gyülekezet történetével. Nem állt meg a gyülekezetnél, hanem az egész község élete is érdekelt. A faluban élők szerették, megbecsülték őt. Az ő bizalmuk tette lehetővé jelentős honismereti és falukutató munkáját. Kutatta és ápolta Petőfi sárszentlőrinci emlékét is. Erről szól a *Petőfi Sárszentlőrincen* című műve. Fontosnak tartotta, hogy a faluban lakók ismerjék lakóhelyük múltját, ápolják és őrizzék annak emlékeit, legyenek büszkék a falu szülőiteire. Az ő kezdeményezésére hirdeti emléktábla a paplakon Balassa János híres sebészprofesszor nevét vagy éppen a községházán az ott anyakönyvezett Illyés Gyula nevét. A templomszente-

lési évfordulókon rendszeresen tartott a gyülekezet történetével kapcsolatban előadást, amelyekre mindig komoly kutatással készült. Ezekből a munkáiból – amelyek különböző folyóiratokban, például a *Diakoniában* is megjelentek – kapunk ízelítőt a *Gyülekezettörténeti, helytörténeti írássok* című részben. Balassa Jánosról írt tanulmánya mellett a gyülekezet nagy „jóltevőjéről”, Zsivora Györgyről szóló megemlékezését is olvashatjuk. A közelmúlt feltáráshoz tartozik – a Petőfi iskoláztatásáról szóló írása után – egykori elődjének, Bohár László lelkész meghurcolásának a története. Helytörténeti munkásságának eredményei közül kiemelkedik a lakóhelye és környéke helyneveinek összegyűjtése, amely a *Tolna megye földrajzi nevei* című, az Akadémiai Kiadó által kiadott kötetben is megjelent.

Csepregi Béla életében is új időszak kezdődött a '90-es évek elején. A bekövetkező változásokat jelezte, hogy már 1979-ben megjelenhetett megemlékezése a *Diakoniában* az első magyar népfőiskola megalakulásának negyvenedik évfordulójáról. 1990-ig még további, az ébredéssel és az evangélikációval foglalkozó írásai jelentek meg ott. Az *Evangélikus közelmúlt és a jelen feladatai* című részben ezen írásaiból olvashatunk. Szolgálatának kezdeti időszakából való emlékek elevenednek fel e lapokon. Kezdetben a népfőiskolai munka elindításában vett részt a finn tapasztalatok alapján, majd az evangélikáció szolgálatába kapcsolódott be, és végezte azt, amíg lehetett. A közelmúltról szóló írásai egyrészt a népfőiskolai mozgalom kialakulásáról és szolgálatáról, másrészt az ébredésről, az evangélikáció szolgálatának tíz évéről szólnak. A visszaemlékezés mellett fontos volt számára, hogy 1990 után a megnyíló lehetőségek ne maradjanak kihasználatlanul. Ebben tevékenyen részt vett, hiszen hamarosan elindított egyik lelkész lányával egy kisebbségi népfőiskolai tanfolyamot Sárszentlőrincen (erről a *Diakonia* hasábjain számolt be), majd később, 1994-ben létrehozták a Zsivora György Népfőiskolai Alapítványt, amely a mai napig működik. Tagja lett a Magyar Népfőiskolai Társaság vezetőségének.

Meghívták az ökumenikus lelkési és missziói konferencia munkaközösségébe, amelyet Hecker Frigyes metódista szuperintendens hozott létre 1988-ban. A következő évben lezajlott lelkészevangélikáción merült fel a gondolat, hogy imádkozni kell a magyar ébredésért, a magyar egyházak megújulásáért. Vállalta, hogy havi rendszerességgel bibliatanulmányokat készít az imádkozás elősegítésére. (Egy ilyen elmélkedés is bekerült a válogatásba.)

Az evangélikáció szolgálatát – nyomtatott formában – időskorában is folytatta. Örömmel vállalta az *Evangélikus Élet* 1985-ben indult *Élő víz* című hitébresztő, hitmélyítő rovatának szerkesztését, amihez a negyven évvel korábbi szerkesztői tapasztalatait használta fel. Időszerű, fontos tematikájú sorozatokat állított össze, népes munkatársi gárdát szervezett. De ahogy az lenni szokott, sokszor nem készültek el időre a kért kéziratok, így sokszor saját írásait kellett meg-

jelentetnie. A rovat először az 1. oldalon jelent meg, de később az utolsó oldalra került. Erről mesélte egy alkalommal, hogy azóta az *Evangélikus Életet* is hátulról kezdik olvasni... Ebben a részben három sorozatát olvashatjuk: az Apostolok cselekedetei egy-egy fejezetéről, Dávid életéről és a Galata levélről lejegyzett gondolatait. Mélyen biblikus, tiszta, világos, hitmélyítő elmélkedések ezek, valóban a rovatcímhez illően „élő víz”, amelyre az ember mindenkor szomjazik.

Csepregi Béla írói képességéről már cikkei, előadásai olvasásakor is meggyőződhattünk. Történetmesélőként is sokszor leírta gondolatait, természetesen mindig az ismeretterjesztés szándéka vezette. Sok-sok emlékét örökölte meg ilyen módon. Ezekből olvashatunk hármát a *Kisebbségi írók* fejezetcím alatt. Talán nem véletlen, hogy közülük kettő is a finn kapcsolatról szól. Az első Túrmezei Erzsébet és Anna-Maija Raittila kapcsolatának létrejöttéről, amely körül Csepregi Béla „bábáskodott”. (Túrmezei Erzsébetre 2012-ben emlékeztünk születésének centenáriumán, és ugyanabban az évben hunyt el Anna-Maija Raittila, aki sok Túrmezei-verset is fordított finnre.) A má-

sik írás a finn–orosz háború egy magyar áldozatának sírjánál tett látogatásról szól.

Nyugdíjas éveiben lefordította Mika Waltari *Feliks Onnellinen* (Szerencsés Félix) című regényét, amely 2000-ben jelent meg a Polar Könyvek sorozatban. Ennek első fejezete is megtalálható a válogatásban.

A finn kapcsolatra tekintettel tiszteletre méltó gesztus, hogy a kötet végén finn nyelvű összefoglaló és néhány finn igehirdetése is helyet kapott.

Nem feledkezhetünk meg a kötetet záró gazdag képanyagról sem, amely Csepregi Béla életét, családját mutatja be. Külön érdeme az összeállításnak, hogy a képeket megelőző listából a csoportképeken szereplő személyek pontosan beazonosíthatók.

E kötet nemcsak egyháztörténet, hanem gazdag lelki hitmélyítő ajándék is. A válogatás egy olyan ember szolgálatát tárja elénk születésének centenáriumán és halála tizedik évfordulóján, aki Isten áldott eszközeként hirdette az igét határon innen és túl, szavaival és tetteivel, egész életével Urunk dicsőségére, és hirdeti írásaival mind a mai napig.

Szemelvények Csepregi Béla műveiből

Hidd, hogy lesz ítélet*

Jel 20,11–15

■ CSEPREGI BÉLA

„Láttam egy nagy fehér trónust és a rajta ülőt: színe elől eltűnt a föld és az ég, és nem maradt számukra hely. És láttam, hogy a halottak, nagyok és kicsinyek a trónus előtt állnak, és könyvek nyitattak ki. Még egy könyv nyitattott ki, az élet könyve, és a halottak a könyvbe írottak alapján ítéltettek meg cselekedeteik szerint. A tenger kiadta a benne lévő halottakat, és a Halál és a Pokol is kiadták a náluk lévő halottakat, és megítéltetett mindenki cselekedetei szerint. És a Halál és a Pokol belevetették a tűz tavába: ez a második halál, a tűz tava. Ha valakit nem találtak beírva az élet könyvébe, azt a tűz tavába vetették.” (Jel 20,11–15)

Kedves Testvéreim!

Tegnap este a televízió *Vers mindenkinek* című műsorában egy megragadó verset hallottam. Floridor Pérez chilei költő versét, a címe: *Ne hidd*. A vers első gondolata így hang-

zott: „Ne hidd, hogy kocsma a világ”. Utána eleven színekkel ecseteltetett, hogy sokak számára a világ tényleg olyan csak, mint egy kocsma, ahol kedvére ihat, élhet a szenvedélyeknek az ember, ahol a testi vágyak fölülelmednek minden mindennapi és közönséges feladaton, és eluralkodik a „sose halunk meg” gondolat. Hiszen a kocsmába rendszerint azért mennek az emberek, hogy búfelejtő és könnyű öröm jusson nekik osztályrészül. „Ne hidd, hogy kocsma a világ” – hallottam a versből.

Aztán hallottam azt, hogy „ne hidd, hogy börze a világ”, ahol könnyen cserélnek gazdát nagy összegek is. Emlékezünk a régebbi időkből, hogy jómódú, kicsit könnyelmű emberek játszottak a börzén, megtettek olyan tétet, amelyek vagy bejöttek, vagy nem. Sokan meggazdagodtak a börzén, de sokszor nagy vagyonok úsztak el, mert nem jött be az a számítás, amibe a pénzüket fektették. Úgy látzott, hogy a vakvéletlen vagy a szeszélyes szerencse szabja meg az embereknek a boldogulását. Sokan ma is úgy

* Igehirdetés Sárszentlőrincen 1986. november 16-án.

gondolkodnak, hogy az életben a szerencsének van a legnagyobb szava, az egyiknek sikerül, a másiknak nem. „Ne hidd, hogy börze a világ” – figyelmeztetett a vers.

Aztán azt hallottam, hogy „ne hidd, hogy dzsungel a világ”, ahol az erőszak törvénye érvényesül, az erősebb eltiporja, fölfalja a gyengébbet. A dzsungel törvénye szerint eltipornak minden kicsinyt, minden gyengét, minden erőtlent, és ott a nagynak, az erőszakosnak áll a világ. „Ne hidd, hogy dzsungel a világ”, ahol hatalomra, erőre, érvényesülésre kell szert tenni, akkor boldogulsz.

Aztán hallottam, hogy „ne hidd, hogy nincsen Isten, és nem lesz ítélet”, mert nem kocsma, nem börze és nem dzsungel a világ, hanem Isten uralma érvényesül, és Isten ítélete megy végbe egykor az egész világon. Akkor ki-ki a maga érdeme szerint nyeri el jutalmát vagy veszi el büntetését. „Ne hidd, hogy nem lesz ítélet, és ne hidd, hogy nincsen Isten.”

Amikor a verset hallottam, már tudtam, hogy miről kell ma prédikálnom, hiszen tudtam, hogy ez az ítélet vásárnapja, ismertem az ígét, aminek az üzenetét kell hirdetnem. Kirajzolódott előttem ennek a feladatnak a kényesége és nehézsége, de éppen azért, mert manapság elég gyakran hallhatjuk azt a vádat a keresztyénség, az anyaszentegyház ellen, hogy nem tud mást tenni, mint az ítélettel rémisztgetni az embereket. Jaj neked, ha megszeded az Isten törvényét, ha valamit elmulasztasz, vagy elvetsz, vagy rosszul cselekszel. A bűneid szerint meg fognak ítélni, és már most félj és rettegj az ítélettől, mert hiszen te magad tudod a legjobban, hogy nem fogsz megfelelni annak a mércének, amelyet az egyház hirdette Isten állít az esendő, botló bűnös ember elé.

Ahogy ezt a verset hallottam, és újra elolvastam az alapigét, valami nagy melegség járta át a szívemet. Nagyon vigasztalónak éreztem azt az üzenetet, hogy lesz ítélet. Nagyon megbátorított az ismeretlen költő is abban, hogy valóban nem a testi szenvedély, nem a meggondolatlan örömhajszolás, vagy nem a pénz és nem az erőszak és nem a hatalom dirigálja ezt az életet. Nagyon biztató, vigasztaló tudat, hogy van Isten és lesz ítélet. Nem szabadulhat el a pokol, nem győzhet mindig a gazság, az önzés, az igazságtalanság és az erőszak.

Vigasztaló tudat uralkodott el rajtam, mert a mennyei látnok, János, amikor az utolsó ítélet képe jelent meg előtte, látott nagy fehér királyi széket, és a rajta ült, akinek a kezében volt minden hatalom. Van-e biztatóbb és bátorítóbb tudat az ember számára, hogy Isten ül a trónuson, a szent és igaz Isten? Az ő szava dönt az emberek dolgában. Itt a földi életben sok minden beleszól a mi életünk útjának kanyarodásába; beleszól esetleg a vakvéletlen, a szerencse is, beleszól a pénz is, és beleszól a hatalom és az erőszak is. Elszabadulhat emberi indulat, önzés vagy bűnös szenvedély, de utoljára is Isten ül a trónon. Nem a mammonnak a trónusa elé vagy nem az önkénynek vagy

akár a szerencsének a trónusa elé vonulunk föl, hanem az egy igaz szent Isten trónusa elé.

Az ítélet napján hófehér fényben szikrázik a bírói szék, a rajta ülő dicsőség és szentség övezi, és előtte kell megjelenünk. Nem vigasztaló tudat-e a számunkra, ahogy folytatódik János szava: „és láttam a halottakat, amint mind kikeltek a sírjaikból, és hogy a tenger is kiadta a halottjait, és a pokol is kiadta a halottjait, senki és semmi nem tarthatta vissza a halottakat, sem a kicsinyeket, sem a nagyokat”. Eszembe jutott, hogy hányan mondják sóvárogva: „Ha még egyszer látnám az én előre ment kedvesemet, akivel olyan boldogság volt itt a földön együtt lenni, és azután a halál elragadta tőlem! Soha többé nem találkozhatom vele, nem láthatom!” Látta János a halottakat mind, és mi mind hihetünk abban az üzenetben, hogy a síroknak vissza kell adniuk a zsákmányaikat, semmi nem tartatja őket fogva.

Jön a föltámadás, kicsiknek, nagyoknak a föltámadása, messze, idegen földben porladóknak a föltámadása, tengerbe, talán a felejtés tengerébe veszeteknek a föltámadása is mind, mind fölsereglünk Isten színe előtt. Isten nem valami szeszélyes, kiszámíthatatlan módon mond ítéletet, hanem nagyon is objektív alapon folyik le az utolsó ítékezés. Látta a mennyei látnok, hogy könyvek nyitattak meg, és a könyvekből olvastattak ki az elmúlt élet cselekedetei. Ott hangzottak föl a kimondott szavak, és ott ki-ki a saját tetteire és a saját szavára ismert, amint a könyvekből idéztetnek.

Nem kell másokat hívni tanúkul, mindenkit önnön szíve vádol, vagy az önnön reménysége, hite, az ő Megváltójába vetett hite bátorít meg. Nem csak a bűnös tetteinket, mulasztásainkat, könnyelmű szavainkat halljuk majd. Tudjuk, Jézus mondta, hogy minden hiábavaló szóért felelőségre vonnak bennünket az utolsó napon. De nemcsak a könnyelmű szavainkat idézik, hanem a saját szívünk mond igent arra, hogy ez voltam, így éltem, ez vagyok.

Egy másik könyv is fölnyitattik, ami az Életnek a könyve, és amely nemcsak a mi bűneinkről, elhibázott életünkéről szól, hanem Jézus Krisztus mérhetetlen szeretetéről és irgalmasságáról. Az ő szabadító szavai idéztetnek meg, a kegyelem drága ígéi. Az evangélium hangzik. Az Élet könyvében vannak följegyezve azok, akik hittek ennek a szónak, és belekapaszkodtak a csodálatos hírbe, hogy Isten szereti őket, jelentéktelen kicsi embereket, és szereti őket bűnösökként is, keresi őket elveszetteként is. Úgy szerette őket, hogy egyszülött Fiát adta halálra értük a Golgota keresztyén.

Az Élet könyve is kinyitattik, és abból ámulva ismerhet esetleg a maga nevére sok olyan, aki azt gondolja: „Mit számított az én gyenge hitem, az én erőtlén gyöngeségem, milyen kevéssé tudta meghatározni az életemet, odakötni az életutamat Jézus Krisztushoz.” Akkor az lesz a döntő, hogy hangzik a név a keresztyén árnyékában, Jézus Krisz-

tus engesztelése, az ő bocsánata és váltsága alatt. Szamba vétetik minden sóhaj, imádságvágy, minden önvád és minden Jézus Krisztusra tekintés éppen ennek a könyvnek az alapján is.

Nem szeszélyesen ítél ez a bíró, hanem nagyon objektíven. Olvassuk, hogy az ő cselekedeteik szerint ítéltetnek meg a halottak. A vétkes cselekedeteik szerint is, de szívük bátor, vakmerő hite is sokat számít az ítélet mérlegén. A Jézus Krisztus cselekedete, amelyről tudjuk, hogy értünk történt, számunkra hozott áldozat volt, és akiben egyes-egyedül reménykedtünk. Ne hidd, hogy kiszámíthatatlan, veszélyes sors irányítja az életedet, és zárja le majd az utolsó napon a sorsodat. Isten elé készülhetsz és készülhetünk mindnyájan, ő ítél igazán és igazságosan és irgalmasan. Hiszen az irgalom dicsekedik még az igazsággal szemben is. Az ő szívében nagyobb a mentő szeretet, mint a bűnt gyűlölő igazság, és mindeneknél nagyobb a bűnöst is megkereső és megmenteni, üdvözíteni akaró szeretet.

Hidd, hogy van Isten, aki ítél, hidd, hogy Isten igazságosan ítél, hidd, hogy lesz találkozásod előrement kedveseiddel ott az Isten trónusa előtt, és onnan merőben új kezdődik. A pokol és a halál is a tűz tavába vettetik, és sok-sok, a tűzből kiragadt parázs mentetik meg a ke-

resztfá árán, Jézus Krisztus által és a belé vetett hit üdvözítésében. Lehet hinni a magunk számára és hinni a szeretteink számára, lehet hinni az előrement szeretteink számára is ezt a vigasztaló nagy üzenetet: van Isten és van ítélet, és Isten hozza meg az ítéletet a Jézus Krisztus által és a Jézus Krisztusért könyörülve minden benne hívőnek. Vigasztalódjon a szívünk, higgyünk. Ebben a hitben elveszíti riasztását az ítélet gondolata, és elveszíti riasztását sok földi rossz erőnek a fölöttünk való uralma. Eltölti a szívünket a bizakodás a hófehér trónuson tiszta szentségben és igazságban ítélő mennyei Atya és az ő egyszülött Fia, drága Megváltónk és üdvözítőnk iránt. Ámen.

Imádkozzunk!

Istenünk, tudjuk, hogy ha te érdemünk szerint ítélsz meg bennünket, akkor csak elveszhetünk. Ha te számon tartod a bűnöket, akkor nem maradhat meg senki. De a régi kegyesek szívét is az vigasztalta, hogy tenálad van a bocsánat, és tenálad gazdagon árad a könyörület és irgalmasság. Vegyen körül bennünket már itt a földi életünkben ez a te irgalmas szereteted, és őrizze meg a halottainkat a föltámadás nagy napjára. És add, hogy találtassunk beírva az Élet könyvébe. Ámen.

Rettenjete meg!

Karácsonyi evangélium

■ CSEPREGI BÉLA

Egyáltalán nem látszik karácsonyi üzenetnek. Mi ahhoz vagyunk szokva, hogy a karácsonyi prédikáció ezzel kezdődik: „*Ne féljetek, mert imé, hirdetekek néktek nagy örömet...*” (Lk 2,10) Éppen ezért Jézus születése ünnepén mindig valami szívet zsongító, lelket melegítő örömmüzenetet várunk. Valami vigasztalót, könnyet törlőt és elérzékenyítőt. Csak azt felejtjük el, hogy az első karácsonyon az angyalok biztató szava megrettent emberekhez szólt. Amikor a betlehemi mezőn az Úrnak dicsősége vette körül a pásztorokat, akkor ők „*nagy félelemmel megfélemlének*” (Lk 2,9).

A mai ember meg nem rettent szívvel hallgatja a karácsonyi evangéliumot. Még a magukat keresztyénnek nevezők is. Megszokott, évenként ismétlődő prédikáció-téma a számukra. Programpont, ami nagyon jól beleillik az olyan család ünneplésébe is, amely az esztendő más napjain nemigen nyitja ki a templomajtót vagy a Bibli-

át. Múló ünnep, ami után épp oly örömtelen, békételen és krisztustalan az életük, mint addig. Ez nem is lehet másképp, mert szívbeli megrettenés nélkül nincsen igazi karácsony.

Éppen azért ma minden szószéken a betlehemi pásztorok döbbenetét kellene prédikálni: Rettenjete meg!

Vagy téged még nem rettentett meg, hogy isteni dicsőség fényében kell szemlélned az életedet? Az első karácsonykor mennyei fény esett a földre, és azóta nincs többé rejtett sarok, ahol észrevétlen meghúzódhatik a bűn. Nincs többé menthető tudatlanság, amely fedezhetné az Isten akaratának a semmibe vételét. Téged még nem sújtott a földre, hogy Isten szent, igaz és dicsőséges, te pedig romlott, hazug és kárhuzatos vagy?

Még nem gondolkodtál el azon, hogy a betlehemi istálló jászolbolcsójében fekvő kisgyermekké kellett lennie az Istennek, hogy tehozzád alászállhasson és téged megválthasson? Nem döbentett meg még az, hogy Isten ilyen

* Megjelent az *Élő víz* 1948-as karácsonyi mellékletében.

mélyen keres téged? Pedig akkor bizonyosan ilyen mélyen benne vagy a bűnben. Te is joggal ajkadra veheted Dávid imádságát? *„Ímé, én vétékben fogantattam, és bűnben me-lengetett engem az anyám.”* (Zsolt 51,7)

Még nem rettentett meg soha, hogy ennek a karácsonyi gyermeknek nemcsak a születése volt ennyire megalázó, hanem az egész élete üldöztetés, hontalanság és megaláztatás között telt egészen az átok fájáig, amelyre két lator közé feszítették fel? Ilyen rettenetes dolog a te bűnöd. Menthetetlen és jóvátehetetlen vétkes tartozás. Az igaznak és a szentnek kell bűnné lennie éretted, hogy te megszabadulhass az átok alól.

Rettenjete meg, akik karácsony után, nagypéntek után és húsvét után is tudtok szemrebbenés nélkül vétkezni, bűnbánat és megtérés nélkül, bűnbocsánat és Megváltó nélkül élni! Vagy azt gondoljátok, hogy lehet még mentség annak a számára, aki nem törődik ilyen nagy üdvösséggel?

Rettenjete meg, akiknek a karácsony mindig csak múló ünnep, az evangélium mindig csak pillanatnyi megeny-

hülés! Döbbenjete meg mind, akiknek a szívében az Isten dicsősége összefér a világ hiúságával, a golgotai kereszt gyötrelme a saját érdemükkel, a bűnök gyakori megvallása titkos bűnök melengetésével. Megalkuvók, félszívűek, két úrnak szolgálók, a szoros kapu előtt topogó, de a keskeny útra soha rá nem lépők, remegjen meg a szívetek, mert a bűneitek bocsánatáért utolsó csepp vérét is kiontó Megváltó semmit nem utált annyira, mint a langymelig keresztyéneket.

Hitetlenek, szokáskeresztyének, álkegyesek és kihűlt szívű hívők, rettenjete meg! Karácsony után is van kárhozat! Sőt karácsony után a Megváltó el nem fogadása vagy megosztott szívvel való szolgálása miatt lesz igazán rettenetes a kárhozat!

Rettenjete meg! Törjön össze bűnös szívetek Isten dicsősége, kegyelme és ajándékozó szeretete előtt, hogy végre a ti megrettent szívetekben is legyen helye a karácsonyi evangéliumnak: *„Ne féljete, mert ímé, hirdete néktek nagy örömet, amely az egész népnek öröme léssen...”*

Egy vérből teremtve – egyetértésben lakozva – egyetlen célt keresve^{*}

ApCsel 17,24–28

■ CSEPREGI BÉLA

Pál apostol európai missziói útjáról csak egy prédikáció maradt fenn. Éppen az athéni Areopagoszon elmondott. Biztosan sajátos helye és jelentősége volt ennek a missziói igehirdetésnek a keresztyénség terjedése első évtizedeiben, azért került bele az apostoli kor történelemkönyvébe. Ez valóban mintája lehet minden idők missziói igehirdetésének. Érdeemes egy kicsit elmélyedni benne.

Pál szívének mentő szeretete látszik meg abban, hogyan keresi meg a kapcsolópontot hallgatóihoz. Elismeri a pogányságban is meglevő nagy vágyakozást Isten után, pogány költőket idéz, akik – ha pantheista értelemben is – Isten mindenütt jelenvalóságát hirdetik. Erre hivatkozhat Pál az athéni tudós világ központjában bölcselők, művészek, városbírák, írók rangos gyülekezete előtt. De Pál ott sem hallgatja el, hogy a pogányok tévelyegnek, amikor Istent aranyban, márványban, művészi alkotások formájában vélik kezük ügyébe vonni. Isten élő, személyes hatalom,

aki teremtette és fenntartja a világot. *„Nem lakik emberkéz alkotta templomokban, nem szorul emberkéz szolgálatára, mintha szűkölködne valami nélkül; mivel Ő ad mindenkinek életet, leheletet és mindent.”*

Pál Isten egy-voltának meghirdetése mellett – sokisten-imádó pogányok hallatára – meghirdeti az emberi nem egységét is. Szinte programot ad egy sok népű földrész, fajilag, nyelvi, szokásokban és kultúrában nagyon tarka lakosságú birodalom számára. Már az első keresztyén missziói igehirdetésében benne van a leendő Európa programja, előre látva a földrész minden később jelentkező problémáját. *„Isten az egész emberi nemet egy vérből teremtette, hogy lakjon a föld egész felszínén, meghatározta elrendelt idejüket és lakóhelyük határait, hogy keressék az Istent, hátha kitapinthatják és megtalálhatják, hiszen nincs is messzire egyiküktől sem.”*

Egy vérből teremtve – egyetértésben lakozva – egy célt keresve! Ezzel Isten a jövő kulcsát adja Európa kezébe: ha használja, boldog jövő tárul elé, ha elveti, sok fájdalmat, veszteséget, pusztulást von magára.

^{*} Az *Így kezdődött az európai keresztyénség – hol tart ma?* című négyrészes sorozat III. része. *Evangélikus Élet*, 51. évf. 1986. május 4.

Ma minden felelős emberre ránehezedik Európa megosztottsága. Húsba-vérbe vágó ellentétek, testvéreket megosztó határok, könyörtelen érdekellentétek mélyítik a szakadékokat. Mi, egyházi emberek, dédelgetjük magunkban a gondolatot, hogy mégis a keresztyénség az a front, mely képes áthidalni a szakadékokat és hidat verni nyelvi, politikai, társadalmi különbségek fölé. De megfelelő-e valóban a mai keresztyénség ennek az elvárásnak? Nem szabdalják-e részekre ugyanilyen ellentétek az egyházat is? Van-e egyáltalán olyan megosztó tényező, ami az egyház testébe ne váгна bele? És nemcsak a tanításbeli kü-

lönbségek mentén, hanem egy-egy hitvalláson, sokszor gyülekezeten belül is.

Az areopagoszi beszéd nagy ívű programja örök lecke marad az egyház számára is, és kemény vizsgatétel mai gyülekezeti tagok, mai hívők számára is. Pál prédikációjából változtatás nélkül átvehetjük a pogány költőtől vett idézetet: „Bizony az ő nemzetsége vagyunk!”, megtöltve azt a keresztyén hit biztatásával, ajándékával, kitüntetésével és kötelezésével. És szolgálva az egy vérből teremtett emberi nemnek egyetértésben az egy Istent keresve.

Az evangélium nem az emberek gondolatai szerint való^{*}

■ CSEPREGI BÉLA

„Ha még mindig embereknek akarnék tetszeni, nem volnék Krisztus szolgálója.” (Gal 1,10)

Ha az evangéliumot emberek találták volna ki, akkor bizonyosan nem ilyen lenne. Nem lenne annyira botránkozás a zsidónak és bolondság a görögnek (1Kor 1,22–24). Nem mondana olyan mereven ellent az emberek elképzelésének. Ha ember készített volna tervet a világ üdvözítésére, akkor az sokkal megnyerőbb, észszerűbb és imponálóbb lenne. Szemképrázató csodákkal, lehengerlő logikával és álmétkodtató bölcsességgel. Ember szerinti lenne. De nem lenne evangélium.

Csak Isten engedhette meg magának azt a luxust, hogy félretegyen mindent, ami tetszenék az embernek, és valami képtelennek tetszőt, botránkoztatót válasszon. Hogy Fiát ne királynak, hanem koldusnak küldje. Ne trónusra, hanem bitófára juttassa. Ne védje körömszakadtáig, hanem kiszolgáltassa. Hogy a Királyok Királya ne uralkodni akarjon, hanem szolgálni. Ezt a botránkoztató bolondságot hirdeti az evangélium. A keresztre feszített és föltámadott Isten Fiát. Isten ezzel dokumentálta, hogy most ő cselekszik. Ezzel biztosította, hogy el ne cseréljék, össze ne tévesszék az ő végzését az emberek gondolataival.

Sok keresztyén szeretné logikusabbnak, meggyőzőbbnek, elfogadhatóbbnak az evangéliumot. Pál nem csinál titkot belőle, hogy nem pályázik emberek tetszésére akkor, amikor az evangéliumot hirdeti. Ha így tenne, akkor üzenete már nem Krisztus evangéliuma lenne.

Ebben persze az is benne van, hogy az evangélium nem az embernek kedvez, nem az embert szolgálja ki.

Hogy lehet ezt állítani, vethetné ellen valaki, hiszen kell-e nagyobb kedvezés az embernek, mint az ingyen kegyelem jó híre? Lehet-e nagyobb szolgálat, mint a Krisztus véren való bocsánat?

Az evangéliumot mindig fenyegette az a veszély, hogy emberek hatalmukba kerítik, saját javukra fordítják, a maguk szolgálatára használják. A galaták úgy, hogy új törvényt csináltak belőle, amely által mégis megállni reméltek Isten előtt. Mások vádoló lelkiismeretük elhallgatására, félelmük palástolására, hiányaik pótlására, maguk nemesítésére, családi, népi, társadalmi előhaladásra szerették volna kamatoztatni. Azért, mert egész magatartásuk középpontjában az ember áll. Nem pedig Isten. Az egyház története tele van a haszonra fordított evangélium történetével, az evangéliummal való visszaélés áldozatainak sokféleségével.

Az evangélium pedig éppen ez ellen tiltakozik. Ezt zárja ki. Mivel itt Isten evangéliuma szólal meg, ami nem kedvez az embernek, hanem egyedül Istent dicsőíti.

Luther nagyon megörült annak, amikor Staupitz egyszer azt mondta neki: „Engem az vigasztal leginkább, hogy az evangéliumnak ez a tanítása, mely most napfényre került, minden dicséretet és dicsőséget az Istennek ad, az embernek pedig semmit.” Az ifjabb Blumhardt ezt egyszer nagyon kiélezetten így fejezte ki: „Némelyek azt mondják, a Megváltó miérettünk halt meg, hogy a mi bűneinket elhordozza. Én erre azt mondom: Nagy tévedés. Jézus Istenért halt meg! Az ő vére Isten dicsősége és igaza után kiált.”

Nem akarjuk itt tagadni mindazt, amit az evangélium az embernek nyújt áldásul és ajándékul. De nem az ember van a központban, hanem Isten. Egyedül Isten cselekszik, és vesz dicsőséget az embertől.

* A *Gondolatok a Galata levélből* című hétrészes sorozat III. része. *Evangélikus Élet*, 56. évf. 1991. március 17.

Bonhoeffer – egy amerikai keresztény újságíró szemével

■ KORÁNYI ANDRÁS

METAXAS, Eric: *Bonhoeffer. Pásztor, mártír, próféta, kém.* Ford. Berényi György – Kriszt Éva. Immanuel Alapítvány, Budapest, 2013.

Egy Dietrich Bonhoefferről szóló könyv megjelenése kapcsán nem az az elsődleges feladat, hogy a második világháború után szimbolikus alakká vált német mártír teológus életútját elemezzük és méltassuk, hanem hogy a monográfia értékét és helyét mérjük fel az – elsősorban a magyar olvasó számára – elérhető Bonhoeffer-irodalom összefüggésében. Ebből kiindulva sem szabad azonban hallgatni annak a jelentőségéről, hogy ez az eddigi első magyar nyelvű életrajzírás, amely a teljességre törekedve mutatja be Bonhoeffer életútját, s ezzel az eddig csak elsősorban a művein – *Követés, Börtönlevelek, Közösségben* – keresztül megismerhető életpályáját kiegészíti személyiségének és a kor történelmének meghatározó részleteivel.

A szerző, Eric Metaxas elsősorban az amerikai médiában és publikációs világban szerzett magának ismertséget, saját bevalása szerint néhány évvel ezelőtt bekövetkezett hitbeli életfordulása után vette kézbe a *Követést*, s ez annyira megragadta, hogy elhatározta: megírja Dietrich Bonhoeffer életregényét. Aki kézbe veszi ezt a monográfiát, valóban Bonhoeffer életútjához köthet kirándulást a 20. század első felének német, illetve európai és amerikai valóságába. Metaxas jó érzékkel mutatja be a családi környezetben keveredő arisztokratikus és liberális értelmiségi sajátosságokat, amelyben a hitbeli vonulat a maga sajátos színeiben, egyáltalán nem magától értetődően jelent meg Bonhoeffer életében. A szerző jó érzékkel ragadja meg ennek a sokféle stílusban megjelenő vallásosságnak a feszültségét azzal a személyes isten- és megváltáshittel, amely Bonhoefferben élete különböző állomásain – Németországtól Spanyolországon és Anglián át az Egyesült Államokig – végigkísérte formálódását és érett alkotó idejét. Félreismerhetetlen ugyanakkor a bemutatásban Metaxas új evangélikációs kereszténysége is, amellyel ezt a feszültséget a liberális teológia elleni éles kritikára használja fel, ami Bonhoeffertől ebben a formában igen távol állt.

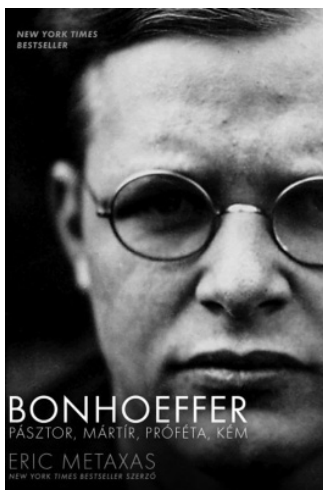
A személyiségformálódás bemutatása mellett a könyvben mindenekelőtt a náci ideológiával és rezsimmal való

szembefordulásának, illetve a hasonló szembenállást tanúsító német egyházi és katonai-politikai ellenállásnak a történetével ismert meg minket a könyv, amely Bonhoeffer esetében mélyen összefonódott az üldözött zsidóság melletti példaszzerű kiállással. Olyan történettel tehát, amellyel a korabeli német viszonyokat bemutató irodalom és média alig-alig foglalkozott ilyen mélységben – azaz hogy a barna diktatúra uralkodó színe alatt legalábbis burjánzó mozgalomként létezett egy másik, lehetőségeit és mozgásterét próbálgató német társadalom is. Metaxas a harmincas évek közepén még erős Hitvalló Egyház és a nácizmussal való egyházi és teológiai összetűzés Bonhoefferhez kötött bemutatásával éppen olyan fontos tényekkel ismert meg, mint a háborús idő-

szakban kibontakozó katonai összeesküvések áttekintő, szinte regényes összegyűjtésével. Hiányérzetet csupán az kelthet bennünk, hogy az egyházi helyzet és a belső egyházpolitikai viszonyok leírása a háborús időszakra nézve szinte teljesen a háttérbe szorul. Mindennek nyomán persze Bonhoeffer központi hősként jelenik meg a könyvben, ami történeti összefüggésben túlzás, életáldozata nyomán azonban erőlköcsileg mindenképp érthető.

Miképpen tekint Metaxas Dietrich Bonhoefferre? Már a monográfia címe is sokat sejtet abból, hogy megközelítését egyfajta személyes rácsodálkozás, sőt csodálat határozza meg. Bár ő is szüntelenül hivat-

kozik magára Bonhoefferre, aki a személyét illetően ezt a méltatást mindig határozottan kerülte és elutasította, a vasos kötet mégis egyfajta irodalmi emlékművé válik. Ugyanakkor világos az is, hogy műfajában, megformálásában jellegzetesen az amerikai olvasóközönség igényei, ízlése szerint szól, és inkább életregényt ír, mint tudományos igényű vagy a teológiai mélységeket is gondosan feltáró életrajzot. Mindvégig érezhető a könyvön valamiféle „bizonyítási szándék” arra, hogy az alcímben is jelzett karakterek formájában ábrázolja hőseit. Természetesen ez nem áll ellentétben Bonhoeffer valódi pályájával vagy személyiségével, mégis egyfajta sablonosságot érezhet rajta a kort és történetet jobban ismerő olvasó. Ezt erősíti az is, hogy a szerző kizárólag angol nyelvű forrásokat használt a munkája során – nyilván az angol nyelven is gazdagon elérhető Bonhoeffer-irodalom alapján –, mégis hiányérzetet kelt például a német források

vagy a magyar olvasóközönség előtt is ismert börtönlevelek tüntető hiánya. Irritálóak lehetnek olykor az európai fület zavaró, bulvár stílusú kiszólások és értékelések is, akárcsak a fordításban itt-ott felbukkanó gyengeségek.

A könyv egyik legnagyobb erénye, hogy ugyanakkor igyekszik megragadni Bonhoeffer hitbeli és teológiai formálódásának jellegzetes pontjait, témáit. A derékba tört teológusi életpályából – saját ébredési meghatározottsága mellett is – jó érzékkel emel ki a szerző bizonyos markáns, olykor még kiforratlan, egymásnak feszülő vonásokat, amelyek közös pontja a Szentírás, hangja azonban hol liberális, hol szinte fundamentalista, mégis mélyen elkö-

telezett és egészségesen provokatív. Rengeteg forrást idéz, hogy maga Bonhoeffer ismertesse meg velünk mindezt a könyvben. Provokál ilyen mondatokkal: „Krisztusban nincs helye a feltételes mondatoknak!” Vagy éppen kimozdít ilyenekkel: félelemben és büntületben élni annyi, mint vallásosnak lenni pejoratív értelemben...

Ez a mértékadó, egyben provokatív és üdítő hitbeli-teológiai felfrissülésre készítő teológus a róla szóló könyvben is alkalmas lehet arra, hogy ma is szembesítsen és kimozdulást sürgető beszélgetésekre késztesen. Ajánlom mindenkinek olvasásra, gyülekezeti és baráti megbeszélésekre széles körben is!

Egy beteljesedett élet

Raoul Wallenberg, a zsidók megmentője

■ KORÁNYI ANDRÁS

JANGFELDT, Bengt: *Raoul Wallenberg élete*. Ford. Tótfalusi István. Park, Budapest, 2014.

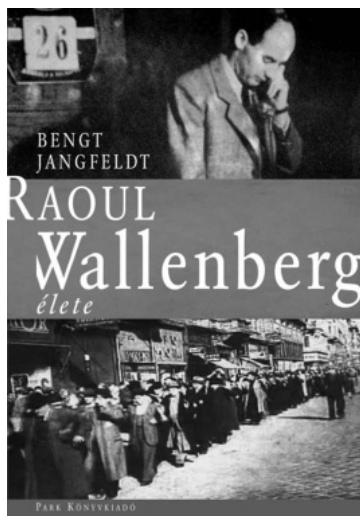
Raoul Wallenberg (1912–1947?) neve a totalitárius diktatúrák elleni harc szimbólumaként lett ismertté Magyarországon először az 1940-es években, majd megújult erővel a rendszerváltozás éveiben és azt követően. Bengt Jangfeldt irodalomtudós és életrajzíró a teljesség igényére törekedve írta meg 2012-ben, Wallenberg születésének centenáriuma az ifjú svéd diplomata életrajzát, amely ezen a nyáron jelent meg magyar fordításban is.

A Wallenbergről korábban közreadott tanulmányok és történelmi összeállítások – akár hazánkban, akár Svédországban – többnyire kizárólag életének utolsó, drámai szakaszát dolgozták fel. Ezzel szemben Jangfeldt az egész életpályát bemutatja: kezdve a Wallenberg-család összefüggéseivel, majd Raoul fiatalkori tanulmányaival, széles körű nemzetközi tapasztalatszerzésével, és folytatva a pályakeresés gyötrelmes időszakával, amely váratlanul az egyik legnagyobb humanitárius mentőakció szervezésébe torkolt az 1944–45-ös német nemzetiszocialista és magyar nyilas vézskorszak üldözötteinek, elsősorban a magyar zsidóságnak a körében. Életútját természetesen végigköveti az 1945 januárjában bekövetkezett újabb for-

dulat után is, amikor a Budapestet ostromló szovjet erők fogságába került, majd a kommunista hatalom beteges gyakorlata szerint politikai okokból – valószínűleg 1947-ben – likvidálták a Szovjetunióban.

Bengt Jangfeldt monográfiája nem csupán abban emelkedik ki a Wallenberg-irodalomból, hogy minden korábban teljesebb képet ad a svéd diplomatáról, hanem történelmi szakmai alaposágával, rendkívül igényesen és széles körűen összeállított és felhasznált dokumentációs anyagával is. Ez az életrajzi mű úgy teljesíti a legkomolyabb tudományos igények iránti követelményt, hogy az érdeklődő olvasó figyelmét ugyanakkor elejétől a végéig a könyvhöz tudja kötni. Mindezt csak kiemeli a monográfia gondozott, szépen fordított szövege és a könyv messzemenően igényes kiállítása is.

Mi adja ennek a Wallenbergről szóló életrajzírásnak a különlegességét? Személyes életrajzára nézve meglepő lehet, hogy egy sok tekintetben rakoncátlan, tehetségét és érvényesülését nyugtalanul kereső fiatalemberről olvashatunk, akinek útját családja a honi svéd kiváltságosok közé emelkedett bankárok és diplomaták világában – elsősorban nagyapján, Gustavon keresztül – nagymértékben kitaposta, más rokonain keresztül viszont éppen állandóan akadályozta. Üzleti és családi kapcsolatokon keresztül az Egyesült Államokban, Dél-Afrikában

és Palesztinában töltött ideje mind-mind egyszerre tűnik értékes tapasztalatszerzésnek és helykereső vargabetűnek. Üzleti kapcsolatain keresztül ismerkedett meg Lauer Kálmánval, majd más magyarországi üzleti körökkel és vállalkozásokkal, amire tekintettel végül az angolszász hatalmak kiválasztották arra a küldetésre, amelyet svéd diplomata státuszban, ugyanakkor a hagyományos diplomácia minden keretét szétfeszítve végzett el a zsidóság megmenetése érdekében Budapesten.

Wallenberg életútja mellett ugyanakkor különös világok tárulnak fel a könyv nyomán mind a svéd társadalom, mind a meglátogatott egyéb országok korabeli viszonyairól. Wallenberg életén keresztül megrázó betekintést kaphatunk az 1944-es év magyarországi valóságába, a német megszállás, majd az embertelen nyilasuralom rettetébe, a zsidóság elleni történelmi bűncselekmények, a magyar holokauszt összefüggéseibe is. Ebben a környezetben érett egybe személyiségének minden tulajdonsága élete nagy küldetésére.

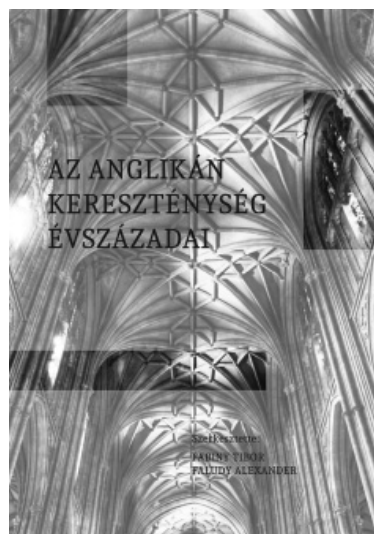
Megrázó része a könyvnek az 1945-ben Budapestre érkező szovjethatalom céltudatos brutalitása is, amelynek végül – minden személyes bizakodása ellenére is – végül maga is áldozatul esett. A paranoiás koncepciók vádak árnyékában megjárta moszkvai és egyéb szovjet börtönök, majd a cinikus likvidálás és a még cinikusabb kommunista történelemhamisítás a tények tagadására és a felelősség áthárítására Jangfeldt munkája nyomán most elő-

ször kerül bemutatásra ilyen széles körű dokumentumanyagra alapozva.

Bár Raoul Wallenberg svéd emberként természetesen evangélikus volt, életében nem találunk átütő erejű vallásos vagy spirituális fordulatra utaló adatokat. Ugyanakkor fiatalkorában – már az 1930-as években – számon tartotta a felmenői között található egyik zsidó őst, ami a korabeli, a zsidóság irányában meglehetősen zárt svéd társadalomban igen figyelemreméltó, és komoly nyitottságot készített elő az ugyanakkor Magyarországon élő sok százéves zsidó közösség irányában.

Mindenképpen indokolt itt megemlíteni azt az evangélikus szálat is, amely Wallenberg, helyesebben a történelmi Wallenberg-ügy kapcsán 1984-ben, a Lutheránus Világszövetség budapesti világgyűlésén az egyik legélesebb politikai ütközetet idézte elő: miután a svéd delegátusok minden ellenkező befolyásolás ellenére nyíltan asztalra tették a mártír svéd diplomata szovjetek által meghamisított tragédiájának ügyét, a szovjet hatóságok beutazási retorziókkal büntették meg a világgyűlés számos részvevőjét.

Bengt Jangfeldt tehát méltó emléket állított könyvében Raoul Wallenbergnek, akinek az életútját és máig ható politikai utóéletét kellő alapossággal ismerheti meg a magyar olvasó, ha tájékozódni akar a nyilas és a kommunista rémuralom mélységeiről, vagy éppen meg akarja érteni, hogy miért lett teljesebb az 1980-as években róla kimondott történelmi igazságtól a magyar rendszerváltozás.

Az anglikán kereszténység évszázadai

A történelmi és a teológiai arculat változásai a 16. századtól a 21. századig

Szerkesztette: Fabiny Tibor – Faludy Alexander

Luther Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont Alapítvány, Budapest, 2014. 192 o.

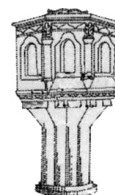
„Szeretném azt gondolni, hogy ezt a könyvet a magyarországi evangélikusok (és mások is) az anglikán hagyomány ajándékeként fogadják majd. Remélem, hogy felkelti az érdeklődést az anglikán örökség megismerése és élő anglikánok barátsága iránt!”

*Michael Ipgrave, Woolwich püspöke,
az Anglikán–Lutheránus Társaság társmoderátora*

„Őszintén ajánlom ezt a könyvet nemcsak az evangélikusoknak, hanem az angolszász kultúra és teológia iránt érdeklődő történészeknek és anglista irodalomirodalmároknak is. A könyv külön értéke, hogy az egyes évszázadok tömör bemutatása mellett a szerzők egyes korabeli források magyar

fordításait is közlik: például az Angol Egyház (Church of England) hitvallási iratát, az 1563-as *Harminckilenc hitcikkelyt* vagy John Donne 17. századi anglikán lelkész és költő meditációját. A függelékben közölt kronológia, az anglikán fogalmak szójegyzéke és az anglikán/episzkopális teológusok kislexikona lehetőséget nyit további kutatásra. Az északi lutheránus egyházak és az európai anglikán egyházak által aláírt, itt olvasható egyedülálló dokumentummal, a *Porvooi közös nyilatkozattal* talán további egyházak is késznek azonosulni.”

*Dr. Fabiny Tamás, a Magyarországi Evangélikus Egyház
Északi Egyházkerületének püspöke*

Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap

► Mk 9,33–41

Igehirdetési előkészítő

Előjáróban

Perikópánk a tanítványok körében felbukkanó két sajátos problémával szembesíti az igehallgatókat úgy, hogy közben a mindenkori egyház számára kíván időtlen válaszokkal szolgálni, megmutatva a tanítványi élet helyes irányát.

Az első probléma a nagyravágás veszedelme, a második pedig a kicsinyesség kísértése. A textus ennek alapján két részre osztható, amelyek tartalmilag lazán kapcsolódnak egymáshoz, a bennük megjelenő vezérszavak teremtik meg az egységet. Az evangélista több különböző hagyományanyagból merítve karakteres jézusi beszédet alkot, amely Jézus utolsó megnyilvánulása Galilea területén, s mintegy búcsúbeszédként, a Golgota felé haladó Jézus testamentumaként tekinthetünk rá.

Exegézis

Ki a legnagyobb? (33–37. vers)

A szövegben pontos helymegjelölést kapunk: valószínűleg Péter házában járunk, aminek említésével Márk arra utal, hogy ebben a szituációban a tanítványi közösség külön tanítást kap. Jézus látszólag egyszerű kérdést intéz hozzájuk, de ami ezután elhangzik, az már nem kötődik sem konkrét helyhez, sem pedig időhöz.

Az itteni kérdésfelvetés lényegében megismétlődik a Zebedeus-fiak kérdésénél is, hogy ki a legnagyobb a tanítványok között. A tanítványok vitája valószínűleg a Jézus körüli legszűkebb körben betöltött szerepekre vonatkozik,

de nem zárhatjuk ki azt az eshetőséget sem, hogy a szóváltás magában foglalja a túlvilági elsőbbség kérdését is, hiszen a rabbinikus teológia, a qumráni esszénusok feltételezték, hogy a túlvilágon olyan rangsor szerint kapnak helyet az üdvözültek, amelyet a földi közösségben betöltöttek.

A tanítványok hallgatnak, de Mesterük belelát a szívükbe. Kérdése nem pusztán tudakozódás, hanem vád az értetlenség ellen, hiszen övéi emberi módon gondolkodnak, hiúságuk miatt bocsátkoznak vitába az elsőségért, s közben megfeledkeztek a szenvedés második meghirdetéséről.

Miután Jézus egy korabeli tanítóhoz illően helyet foglal magához hívja a tanítványokat, s nagyravágásukat mint általános emberi tulajdonságot mutatja be azzal, hogy így vezet be mondanivalóját: „Ha valaki...”

Jézus a valódi nagyságról szóló beszédével véget vet a rangvitának; megnevezi a legnagyobbá válni akarás feltételét, miközben megfordítja az emberi logika által felállított sorrendet, s az utolsót teszi meg elsőnek. Az elsőnek nem más a feladata, mint a legutolsó, mindenki szolgájának kell lennie. Jézus itt a *διάκονος* (szolga) szót használja a szolgálatra, ami nem társadalmi pozíciót jelöl, mint a *δοῦλος* (rab-szolga), hanem olyasvalakit, aki egy rábízott munkát elvégez.

E mondásnak számos változata a többi szinoptikusnál is megtalálható, de a bennük lévő ellentétpárok változnak. Ez arra enged következtetni, hogy gyakran használt mondás volt az ókori Keleten, és éppen a gyakori alkalmazás miatt nem alakult ki egyetlen, megszilárdult formája. Márk ezenfelül a „mindenki” szó megkettőzésével még radikálisabbá teszi a jézusi mondást.

Az elhangzottakat új epizód követi: Jézus magához hív egy gyermeket, a tanítványok közé állítja és átöleli. A gyermekkel kapcsolatos jelenet ugyancsak több változatban jelenik meg a szinoptikus hagyományban, Márknál is visszatér 10,13–16-ban. A gyermek képének gyakori használata mögött feltehetően az áll, hogy az ókorban közömbösen viselkedtek a gyermekekkel. Jézus szereteteli gesztusának mondanivalója az, hogy a közösségben így kell viszonyulni a gyerme-

kekhez, továbbmenve pedig az ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, azaz „énértem”, „rám való tekintettel” kitétel használatával már a közösségben élő nehéz sorsúakkal szemben tanúsítandó magatartásra irányítja a figyelmet. Jézus azonosítja magát ezekkel a „kicsinyekkel”, sőt még tovább megy: azt állítja, hogy őket befogadva nem mást, mint magát Istent fogadjuk be.

Velünk vagy ellenünk? (38–41. vers)

A továbbiakban más fronton folytatódik a tanítványok státuszharca. A célkeresztben már nem a tanítványtársak állnak, de ettől függetlenül ugyanaz a dicsőség- és hatalomvágy munkálkodik bennük.

János a tanítványok szóvivőjeként lép fel, s az egész szinoptikus hagyományban csak itt szólal meg önállóan. Beszámolójából az *extra ecclesiam nulla salus* tétel korai megjelenése hallható ki, hiszen az, hogy ez a valaki Jézus nevére hivatkozott, a közösség szemében bitorlásnak látszott, s a tanítványok éppen ezért akarták őt e tevékenység folytatásában akadályozni.

A szöveg nyelvi elemzésekor jól látható, hogy ebben a szövegrészben is különféle hagyományok fonódnak össze. Mindamellet, hogy az alany és az igeidők állandóan változnak, különös indoklással találkozunk: a tanítványok a tőlük elvárható „nem követett téged” kifejezés helyett a „mert nem követett minket” kitéttel akarják álláspontjuk helyességét igazolni.

Ez a leírás a tanítványok közösségét olyan zárt, Jézustól függetlenül létező csoportként ábrázolja, ami arra enged következtetni, hogy a közösség kései, húsvét utáni problémájáról van szó.

Jézus válaszában három indokkal csendesíti le a tanítványok zúgolódását. Az első indoklásban Jézus saját személyére összpontosít, ugyanakkor válasza hasznossági megfontolást is tartalmaz, s így igazítja helyre a tanítványok hibás egyházképét.

A második indoklással, amelynek közmondásszerű fordulatát Julius Caesarnak tulajdonítják, tovább tágitja a hasznosság szempontja felől a szűkkeblű tanítványok téves egyházfogalmát. Jézus mindenkihez jött. Ezért mindazok, akik kifejezetten nem fordulnak ellene, javára vannak (ὕπερ ἡμῶν), s ezáltal az ő közösségéhez tartoznak.

A harmadik indoklással pedig éppen arra ad példát, hogyan valósulhat meg a második. Amikor valaki Jézus küldetésben lévő tanítványainak csak egy pohár vizet is ad, ami igen nagy segítséget jelent a vízben szegény Keleten, máris javára van Jézus ügyének, s ez a látszólag jelentéktelen szolgálat Isten előtt olyan számottevő, hogy az az ítélet napján sem merül feledésbe, megkapja azért jutalmát (μισθός).

Az igehirdetés felé

Mennyire emberi kérdések voltak ezek akkor – és ma is! Helykeresők vagyunk: keressük a pozíciókat megannyi közösségben. A tanítványok először Jézus háta mögött vitáztak e kényes kérdésről, majd türelmetlenül léptek föl a kívülállókkal szemben, akik nem az ő mintájuk szerint végzik szolgálatukat.

Az igeszakaszból kiviláglik: Krisztus nélkül csak önmagunk körül forogva keressük helyünket. Vele szemben azonban kérdéseink a visszájukra fordulnak, mint ahogyan a kijelölt márki szakaszban is rendkívüli kontrasztokat látunk: Jézus úton van a Golgota, a legnagyobb *mélység* felé, miközben tanítványai azon tanakodnak, hogy ki közülük a *legnagyobb*. *Együtt* haladnak az úton, tanítványai mégis *kihagyják* őt a beszélgetésükből, magára marad. Jézus *kérdezi* őket, mire ők csak szemlesütve *hallgatnak*. Naggyá akarnak lenni, Mesterük pedig szembeállítja szándékaikat a *kicsinységgel*. *Uralkodni* vágnak, ő pedig a *szolgálatra* mint egyedüli lehetőségre hívja fel a figyelmüket. Végül pedig a tanítványok a *kirekesztést* szorgalmazzák, Jézus pedig a tág ölelésű *befogadókészséget állítja mintaként eléjük*.

Ez a fajta félreértés-motívum nemcsak az evangéliumokon húzódik végig, hanem személyes életünkön is. Jézus szava kijózanít, s általa válik világossá a mindenkori keresztény számára, hogy hite, tanítványsága nem teljes anélkül, hogy Jézusra figyelne.

Eszembe jut Karel Čapek *A repülő ember* című novellája. A főhős, Tomšik úr egyszerű sportkedvelő ember, aki észreveszi, hogy képes repülni. Titkát nem tudja sokáig magában tartani, megosztja szomszédjával, aki egy sportrovat szerkesztője, s kapcsolatai révén a Testnevelési Intézet bizottsága elé viszi. Itt azonban már a nekirugaszkodásnál számtalanszor megállítják, belekötnek helytelen testtartásába, és újrakezdetik vele a gyakorlatot. Mire elérkeznek oda, hogy Tomšik úr az általuk meghatározott szabályok szerint rugaszkodik el, addigra már nem képes többé repülni.

A történetet olvasva azt mondanánk, hogy milyen szűk látókörűek voltak ezek a szakemberek, akik azzal, hogy hajthatatlanul ragaszkodtak az előírásokhoz, kiöltek valakiből egy csodálatos képességet. S közben nem vesszük észre, hogy mi magunk is sokszor hasonló károkat okozunk saját szűklátókörűségünkkel.

Ha meghalljuk Jézus helyreigazító szavát, akkor már nem egymást méregetjük, nem a saját szabályainkhoz akarunk igazítani mindent, hanem az ő tág ölelésű szeretetéből kiindulva kezdünk megnyílni előbb az ismerős, majd az ismeretlen felé is.

Felhasznált irodalom

- DÓKA Zoltán 1996. *Márk evangéliuma*. OLBK, Budapest.
GNILKA, Joachim 2000. *Márk*. Agapé Kiadó. Szeged,
MAGASSY Sándor 1997–1998. *Ógyházi perikópák*. 1–2. köt. Magánkiadás, Budapest.

■ ASZTALOS RICHÁRD

Tallózó

„Jézus üdvmunkája ördögi ihletettséggel kapcsolatos vádra utalva közli a radikális elhatárolódás kijelentését. (...) Márk szövegében Jézus nem a Vele szembefordulók-

ra, hanem az Ő útját járókra tekint.” (Id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„...a kérdés felvetése: ki a nagyobb?, támadás Isten dicsősége ellen. Ezért Jézus elveti az egész gondolatot, és szembeállítja vele az alázatosságot, amelyet a gyermek képével illusztrál.” (Ravasz László: *Az Ó/Újszövetség magyarázata*. Kálvin Kiadó)

„Ez az ember tanítvány volt, de nem a tizenkettő valamelyike, akiket Jézus megbízott a munka végzésével (vö. 6,7.12–13). Nem az zavarta őket, hogy az illető Jézus nevét helytelenül használta (mint az ApCsel 19,13–16-ban), hanem inkább az, hogy ezt a nevet *felhatalmazás nélkül* idézte.” (A *Biblia ismerete kommentársorozat*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„Ők éppen azon az »úton« vitáznak önmaguk nagyságáról, amelyen Jézus a halálba megy, a kiszolgáltatottság, erőtelenség, vagyis a »kicsiség« felé. (...) az az erkölcsiség, amelyet Isten kíván az embertől, gyökeres ellentétben áll minden önérvényesítő törekvéssel: Isten előtt akkor leszel »első«, ha »utolsó« leszel, azaz feladod azt a törekvéseidet, hogy első légy. Jézus szerint ugyanis az emberi élet értelme nem önmagában van, hanem a többi emberben. (...) Amikor a tanítvány Jézus tanítása szerint, a »mindenki szolgálja« erkölcsiség konkrét cselekedeteként befogad egy kisgyermeket, akkor »van együtt« Jézussal (3,14), akkor »követi« s »fogadja be« őt (...) az ő mindenkit befogadó szolgálata ad alapot és példát a tanítvány szolgálatának (vö. Róm 15,7). Erre utal Márk »az én nevemért« közbeiktatásával. Azaz »énértem«, »rám tekintve«. Márk itt nyilván a szenvedésjövendölés (31. v.) összefüggésében, a halálba menő Jézusra gondol. Önélküle képtelen a tanítvány erre a szolgálatra. (...) Ha tehát valaki Jézust »befogadva«, »az ő nevében« szolgál a kicsiknek, az nem egy »ember« tanítását követi (»nem engem fogad be«), hanem szolgálatában Isten van jelen, az ő akarata történik.” (Dóka Zoltán: *Márk evangéliuma*. Ordass Lajos Baráti Kör)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

„– Hozzátok ide azt a széket – mondta Mr. Brocklehurst, és egy olyan magas lábú székre mutatott, amelyikről éppen most szállt le egy hetes. A széket odavitték.

– Állítsátok fel rá ezt a növendéket!

Valaki, azt sem tudom, ki volt, felállított a magas székre. [...]

Mr. Brocklehurst a torkát köszörülte.

– Hölgyeim – fordult családjához –, Temple kisaszszony, tanítókisasszonyok és gyermekek, ugye valamennyien látják ezt a lányt?

Persze hogy láttak. A tekintetek tüze úgy égette amúgy is izzó arcomat, mint valami gyújtólencse.

– Mindnyájan láthatjuk, hogy még gyermek; külsőre

teljesen olyan, mint társai. A Mindenható kegyelme olyan emberi formával ruházta őt fel, mint valamennyiünket. Semmiféle eltorzulás nem jelzi, hogy mi lakozik belsejében. Ki hinné, hogy a gonosz lélek hű sáfárját és engedelmes szolgáját lelte meg benne? Pedig, bármennyire fáj is, meg kell mondanom, hogy így van.

Most némi szünet következett. Éreztem, hogy érverésem lassúbbodik, és hogy átléptem a Rubiconon. Tudtam, hogy nincs más választásom: az elkerülhetetlen megpróbáltatással keményen szembe kell nézni.

– Kedves gyermekeim – folytatta hévvel a fekete márványból faragott nagytiszteletű úr –, szomorú és gyászos kötelességet teljesítek, midőn felhívom figyelmeteket arra, hogy ez a lány, aki Isten báránya lehetett volna, nem közénk való, hanem, amint meggyőződtem róla: betolakodott ellenség. Óvakodjatok tőle, ne kövessétek példáját! Lehetőleg kerüljétek őt, zárjátok ki a közös játékból, ne álljatok vele szóba. Tanítókisasszonyok, vigyázzanak: tartsák szemmel minden mozdulatát, figyeljék minden cselekedetét, mérlegeljék minden szavát. Testét kell büntetni, hogy a lelkét megmenthessük, ha ugyan egyáltalán lehetséges a lelkét megmenteni. Mert ez a lány, ez a gyermek (nyelvem akadozik, miközben ezeket a súlyos szavakat kimondom), ez a gyermek, bár keresztény ország szülötte, gonoszabb, mint azok a kis pogányok, akik idegen bálványokat imádnak, idegen bálványok előtt térdepelnek. Ez a gyermek megrögzött hazudozó!

[...] Az ajtóból bírám még visszafordult:

– Egy félóra hosszat maradjon ott a széken, és a mai nap folyamán senki ne merjen hozzá egy szót sem szólalni!

Ott álltam hát kipellengérezve. [...] Azt hittem, megfulladok, torkom elszorult. És akkor valaki elment mellettem, és felnézett rám. Micsoda fény sugárzott a szeméből! S ez a fény a szívemig hatolt. Mintha egy hős, egy vértanú haladt volna el egy nyomorult rabszolga, egy áldozat előtt, és a maga erejét megosztotta volna a szerencsétlennel.

Charlotte Brontë (1816–1855) angol regényíró: *Jane Eyre*

Szentháromság ünnepe után 18. vasárnap

▶▶ Kol 3,17–4,1

Igehirdetési előkészítő

A vasárnap témája: „Járjunk elhívatásunkhoz méltón – szeretetben!”

Pál apostolnak a keresztény családról készített „házi táblája” kerül elénk. Nem törvény, hanem az evangélium gyakorlati életbe történő átültetése. A Krisztusban kapott szabadság és rend megélésére kapunk személyre szabott biztatást.

Amikor ezeket a sorokat írom, még elevenen él bennem az idei törökországi nyaralásom emléke. Kint tar-

tózkodásunk idején javában tartott a török elnökválasztási kampány.

A miniszterelnök helyettese beszédében a török leányokhoz és asszonyokhoz szólt. Arra kérte őket, hogy kevesebb időt töltsenek autóban üldögéléssel, a televíziós szappanoperák nézegetésével, vegyék komolyan a házimunkát, és olvassák többet a szent könyvüket. Ezzel járuljanak hozzá a török családok összetartásához. Kirándulásunk alkalmával egy Laodikea közeli szőnyegmanufaktúrában jártunk, ahol a környék asszonyai és leányai bedolgozóként alkalmazottak. Otthon dolgoznak. Hallottunk a vezetőnk-től az egyre csökkenő termelésről, mert a családi élet átalakulása következtében kevesebben művelik ezt a hagyományos, nagy pontosságú igénylő kézimunkát.

A beszédnek óriási visszhangja volt Európában. Törökországban csend volt. Csupán a tengerparti részen volt néhány tiltakozó megnyilvánulás. Európa megbotránkozott.

Pál apostol állást mert foglalni. Nem oszlott fel az egyház. A kolosséi gyülekezet még tudatosabban Krisztus nevében élő közösség lett.

Exegézis

καὶ πᾶν ὃ τι ἐὰν ποιῆτε – minden, amit csináltok, tesztek, alkottok, építetek, létrehoztok, nyom, ami a tevékenységetek révén keletkezik. Hangsúlyos a „minden”. Pál az életünk egészét lefedő és átjárva jelenvaló hitet hangsúlyozza.

ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι κυρίου Ἰησοῦ – Az Újszövetségben a munka, a cselekvés gyakran a „puszta szó” ellentétéként szerepel. Összekapcsolva a keresztény élet „munkaerőcsérelé” utal. Krisztus nevében jelen lenni a világban nem egyszerűen csak szövegezés, hanem a Krisztus nevéhez, az evangéliumhoz méltó életvitel tudatos megélése.

Mind az Úr Jézus nevében tegyétek. Pál az ókori kereskedelmi szaknyelvet alkalmazza. *Valakinek a nevében tevékenykedik:* valakinek a számlájára, megbízásából, parancsára jár el. A váltókon és pénzekben is a „kibocsátó nevében, rendeletére” felirat szerepel.

Sáfárok vagyunk. Krisztus ránk bízott értékeivel sáfárokodunk. A kérdés, hogy kinek a számlájára. Krisztus dicsőségére – amiből bőségesen visszaoszt nekünk –, vagy kizárólag a magunk gyönyörűsége, haszna, gyarapodása és boldogsága számít? Az egyházban minden csak ἐν ὀνόματι κυρίου Ἰησοῦ történhetne...

Itt látom korunk problémáját. Sokan – bocsánat a kifejezésért – csupán élőlőködnek Krisztuson, az egyházon. Ez az önzés óriási nyomorúságunk. Adjon nekem Krisztus...!

Jézus azonban nem élőlőködő „fagyöngyököt” vagy „vérszívó kullancsokat” nevelt tanítványiból, hanem küldötteket, akik az élet minden helyzetében, a nap 24 órájában mindent az Úr Jézus nevében tesznek. Sáfárokodnak

az evangéliummal. Missziójuk nem görcsös akarás, amely közben elfogynak, hanem lelkes és természetes bizonyosságtétel szóban, cselekedetben, teológiában és erkölcsben, hozzáállásban és tisztaságban, házasságuk, családi életük, a közösség, a gyülekezet, a mindennapi feladatok, a munkához hozzáállás tekintetében.

εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ πατρὶ δι’ αὐτοῦ – Pál tudatosan hangsúlyozta leveleiben a hálaadás fontosságát. A világias gondolkodás szerint a szólást, a tevékenységet a remélt fizetség befolyásolja. Nem szólok, nehogy később hátrányom származzon belőle. A keresztény élet szólását és cselekedeteit a hálaadás motiválja. Már megkaptam valamit, amiért hálás vagyok, és ezt a hálát a megszólalásaimmal, a cselekedeteimmel, az egész életemmel kifejezem.

Sorra kerül a család minden tagja.

Αἱ γυναῖκες, ὑποτάσσεσθε τοῖς ἀνδράσιν, ὡς ἀνῆκεν ἐν κυρίῳ – engedelmeskedni, alkalmazkodni a saját férjhez, ahogyan illik az Úrban. Olyan engedelmesség, amely az életritmus, a házasság egy testének egyben maradásához szükséges. Nem alá- és fölérendeltségről van szó. A ὑποτάσσω szó egészen szelíd jelentésárnyalatot, szeretetteljes bizalmi kapcsolatot fejez ki. Nem használták a katonai, rangbeli alattvaló és felettes kapcsolatára, de még az egyházi rangsorra sem! Érdemes összevetni Kol 3,18-at Kol 3,22-vel.

Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε κατὰ πάντα τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις – „Ti szolgák, engedelmeskedjétek minden tekintetben földi uraitoknak.” A rabszolga és gazdája között rangbeli különbség van. A ὑπακούω szó a rangban különbözők alá- és fölérendeltségi viszonyában elvárt engedelmesség kifejezésére használatos. Isten és az ember kapcsolatában is ezt használják. Pál tehát más engedelmességre inti az asszonyokat, és más engedelmességet kér a rabszolgáktól gazdáik iránt.

A férjeknek a feleségük iránti szeretet fontosságát és a mogorvaság mellőzését hangsúlyozza: Οἱ ἄνδρες, ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς. πικραίνω: ’keserűvé tesz’, ’megkeserít’, a szájban levő édes íz ellentéte. Melléknévként: keserű, fanyar, metsző, ellenséges, kellemetlenül taszító. A szeretet – ἀγάπη – Krisztusban való megélésére biztat. Ez a szeretet több, magasabb, mint a φιλία, illetve az ἐρῶς! Figyeljünk a kölcsönösségre.

A házastársi kapcsolat mellett megjelenik a család másik nagyon fontos iránya, a szülő–gyermek kapcsolat. Nemcsak az édesanya és a gyermekek viszonya, hanem az apa és a gyerek oda-vissza ható életközössége is hangsúlyos. A gyermekek esetében az engedelmesség a szolgák engedelmessége. Rangban nem egyenrangú felek kapcsolatáról van szó: ὑπακούω és nem ὑποτάσσω! Pál nem tér ki az édesanyák és gyermekeik kapcsolatára. Az apák kapnak apostoli útbaigazítást. Úgy látszik, akkor is kísértés volt, hogy a gyermekek nevelése, formálása az anyákra hárult. Ha megszülette, nevelje... Az apáktól azt kéri Pál, hogy ne ingereljék a gyermekeiket (ἐρεθίζω: ’felizgat’, ’felbőszít’, ’bosszant’, ’keserít’, ’elkeserít’; angol: challenge; német: herausfordern).

Pál ennek az apai magatartásnak a következményére is rámutat. A mogorva apák gyerekei bátoratlanok (ἀθυμῶ) lehetnek (αθυμός fosztóképzős alakja: ’kedvetlen’, ’kedveszegett’, ’indulat- és érzelemmentes’, ’életunt’).

A harmadik szint a család működését, biztos megélhetését biztosító gazdasági kötelék. Egykor a gazda és a szolgák kapcsolata. Ma a családfenntartó férfi és nő munkahelyi kötődése. Valamilyen szinten minden aktív ember része a rendszernek. Egykor urakról és szolgákról, manapság munkaadókról és munkavállalókról, tulajdonosokról és alkalmazottakról beszélünk.

Pál apostol ebben a kapcsolatban a ὑπακοῦω kifejezést használja. Nem tévesztette meg a néhány esetben tapasztalható már-már baráti kapcsolat az urak és a szolgálók között.

Az igehirdetés felé

A szolgálkhoz szóló intelem kapcsán eszembe jutott Luther Márton versikéje: „Mindenkinek a maga dolgát jól tanulja, jól végezze, és az egész háznak dolgát felviszi az Úr kegyelmébe.” (*Kis káté*)

Erről van szó, amikor Pál azt kéri a szolgálktól, hogy mindent, amit tesznek, jó lélekkel végezzék, ne látszatra szolgáljanak, igazságosan cselekedjenek. Ilyen közhelyszérű gondolatokkal tele volt és tele van a világ. Pál mégsem üres frázisokból tart tűzijátékot. Minden egyes gondolatánál visszacsatlakozik az Úrhoz. Mindent, amit mondotok vagy cselekszetek, az Úr Jézus nevében tegyétek.

Sokan – keresztények sem kivételek – kizárólag a bankszámlájukra utalt vagy készpénzben folyósított összegre gondolnak, ami a fáradozásuk kizárólagos és egyedüli elégtétele. Hányan viszik be tudatosan magukkal Jézus Krisztust a munkahelyükre? Hány keresztény ember tekinti munkája, szolgálata minőségellenőrének az Urat? Az urakat, a felsőbbiséget Pál arra emlékezteti, hogy ők is alattvalók. Ne feledkezzenek meg az igazságosság (δικαιοσύνη) és a méltányosság (ἰσότης) gyakorlásáról, hiszen „nektek is van Uratok a mennyben”!

Keresztény család. Az egyházi szóhasználatban gyakorta hallható a „keresztény értékrend” kifejezés. Olyan, mint a Villány melletti étteremben kínált „rántott Federmaus szézámogás bundában”. Kiderült, hogy ez egyszerű rántott hús valamilyen körettel. Megelégszünk a hangzatos keresztény kínálattal. Minden keresztény és érték. Aztán az étel silány... A keresztény élet is silány... Pál világosan és ma is aktuálisan ír a keresztény család, házasság, munkaerőcsere kérdéseiről. Ne féljünk az etikát a szószékre vinni! Ha jó a dogmatikánk, abból korszerű, aktuális etika következik.

Járjunk keresztény elhívásunkhoz méltón – szeretetben! „Isten szeretet” – vallja János. Isten jelenléte építő szeretet. Az agapé az életünk köré élő, rugalmas közösségeket épít. Ezek nem börtönként vesznek körül, hanem a szabadságunk kiteljesedését, az életünk biztonságát jelentik.

Isten agapéjának nyilvánvaló hozadéka a keresztény család.

Házi tábla – nem álruhába öltöztetett, burkolt törvény. Tanítás a keresztény ember szabadságáról az Úrban. Rend és szabadság együtt!

Házasság. Család. Generációk egymásra bízva és együtt élve. Munka és boldogulás. Mindent és mindig az Úr Jézus Krisztus nevében! Hálát adva mindenért.

Szabadíts meg a gonosztól! A világ gonoszsága, hogy felnagyítja a hiányt, amit nem értünk el vagy nem szereztünk meg. Akit Isten szeretete megszabadít a világ gonoszságától, nem a hiányait sorolja, hanem mindent Krisztus nevében tesz mint küldött, és hálás, mert felismeri életében Isten ajándékait, amelyekkel érte, a boldogulásán, a békességén fáradozik. Sokat kaptam, és ezért hálás vagyok! A keresztény élet hála-központú élet. Mindent átjár és mindenben jelen van Krisztus!

■ DETRE JÁNOS

Tallózó

„Az új élet a közösségi életnek egy másik területét is érinti, és ez a család. Egészen új élettörvényeket, illetve evangéliumi intéseket ad Pál a család tagjainak. (...) Mivel az Úrban vannak, és tőle kapják az áldást és az életet, így nem egymáshoz igazodnak, felosztva maguk között a parancs és engedelmesség területét, hanem együtt engedelmeskednek az Úrnak. (...) Ezért is elválaszthatatlan ez az engedelmesség attól, ami a férfinak szól: szeressétek feleségeteket.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„A törvény általánosságban mondja ki a jót és a rossz tilalmát. A törvény személytelen. Az apostoli intés személyessége arra utal, hogy még a törvényt is egy személyes kapcsolatrendszerben helyezi el, mert ez az Isten akarata. (...) feladataink botladozó teljesítése közben azokra az ígéretekre tekintünk, amelyek reménységet ébresztenek és erősítenek bennünk. (...) az emberkapcsolatokban mindig törlesztünk (...) abból, amit istenkapcsolatunk keresztül történt rendezése ajándékként megkaptunk, s amiből naponta élünk. Így lehet (...) a szeretet útját járni a szeretszegény világban (...) nem embereknek, hanem Istennek akarunk tetszeni feladataink teljesítése közben.” (Id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„Természetesen vannak erkölcsi határai ennek az engedelmességnek. Csak annyiban kell megvalósulnia, ahogyan illik az Úrban.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztény Ismeretterjesztő Alapítvány*)

„...a legszerényebb szolgálat is megdicsőülhet és felmagasztosulhat, ha az Úrnak végzik. Ebben az értelemben nincs különbség világi és szent munka között. Mindegyik szent. A mennyben a jutalmat nem kiválóságért vagy látványos sikerért kapjuk, nem is tehetségért vagy lehetőségért; sokkal inkább hűségért.” (William MacDonald: *Ó/Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„...szeressétek feleségeketek! A »házi tábla« nem teszi hozzá, hogy ez milyen szeretet, mert az »agapé« csak egyfajta szeretet lehet: krisztusi. (...) a rabszolga Krisztus előtt felel munkája minőségéért, és az ő kedvéért szívesen is végez jó munkát.” (Cserháti Sándor: *A kolossébeliekhez és a Filemonhoz írt levél*. Evangélikus Sajtóosztály)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

Spiró György: *Idill*

Nagy nehezen fölkelte a gyereket, viszi a karjában a fürdőszobába megpisiltetni. Én a paplan alatt fekszem a jó melegben. A gyerek berohan a fürdőszobából, rám mászik, aztán becsusszan a paplan alá. Lábammal megcsiklandozom a lábát, visszacsiklandoz, röhögünk. Ő bejön a fürdőszobából, megpróbálja a gyereket kicsalogatni a paplan alól, nem megy könnyen. Minden rokonszenvem a kölyöké, én se mennék szívesen iskolába. Öltözteti, a gyerek közben ugrál az ágyon, be nem áll a szája.

Ő fölteszi a kávé, a gyerek rohangál a szobája és az étkező között, most már nekem is föl kell kelnem. Amíg a gyerek az étkezőben filozofál tovább, gyorsan felöltözöm, majd beténfergek hozzájuk. A gyerek totózájva pakol a táskájába. Ő megkér, segítsek már a gyerekek összekészíteni a táskát. Silabizálom az órarendet, keresgélek az étkezőasztalon és a könyvespolcon széthányt könyvek és munkafüzetek között. Nagyon szégyellném, ha nem kerülne minden a táskába.

Kész a kávé. A gyerek szörpöt kér. Mellette ülök, szüröcsölöm a kávé, a gyerek nagyon magyarázza az iskolát, közben a könyökével kilötytyinti a bögréből a szörpöt. Ő bent szaladgál, a gyerek szemüvegét keresi, és közben a saját táskáját pakolja. Halkan figyelmeztetem a srácot, hogy kilötykölte a szörpöt. A gyerek hoz valami szalvétát, kicsit rádírrozza vele a terítőt, megtette a magáét. Ő bejön a megtalált szemüveggel, látja a csöndes összeesküvést, elneveti magát.

Öt perc múlva nyolc, nem győzöm sűrgetni őket, de mindketten keresnek még valamit, végre lerohanunk a lépcsőn, ki a kertbe, ki a kertkapun, bevágjuk magunkat a kocsiba, most a gyerek ül az első ülésen, ő száll ki hamarabb. Vágtatok a reggeli hegyoldalban. Fékezek. A gyerek kiugrik a kocsiból, szalad be a kapun. Még van három perce. Nem késett el, hála istennek.

Ő előreül a gyerek helyére. Jó nagy gázt adok, most már ő ne késsen el. A hegyoldalban kocsi kocsi hátán, dugó van, szembesüt az őszi nap, negyedórán belül be kéne érnie. Morgok, amiért későn indultunk. Visszamorog. Ezzel indul a játék, amit szeretünk. Gyűlölködés, szellemeskedésbe csomagolva. Fojtott feszültség. Kurta, bántó vak-

kantások. Én nem bírom tovább, ránézek, és kitör belőlem a nevetés. Boldogan nevet ő is. Jól játszottunk. Jól tudjuk ezt csinálni. Értünk hozzá mind a ketten.

Negyed után két perccel rakom ki a szűk mellékutcában, rohan be a kapun. Nem késett sokat.

A hídon Pest irányában még hosszú kocsisor, de Buda felé alig van forgalom, mehetek szabadon. Egyszerre észreveszem, hogy összeszorítom a fogaimat és csikorgatom őket. Eszembe jut: éjszaka ugyanígy csikorgatta a fogait álmában.

Nézem a szembejövő kocsisort. Nemrég még ott voltunk közöttük. Tíz perce talán.

Ilyen lehet a család, mint volt ma reggel.

Ilyesmi lehet.

Szentháromság ünnepe után 19. (Biblia-) vasárnap

▶ Jn 5,39–44

Igehirdetési előkészítő

Bibliatanulmányozás

Jézus ebben a textusban azokhoz szól, akik olvassák, tanulmányozzák a Szentírást, és abban egyenesen az örök életet keresik. Így szólítja meg hallgatóságát: Ti vagytok azok, akik kutatójátok/tanulmányozzátok (ἐρευνοῦτε) az Írásokat. Két alapvető kérdést tesz fel bibliaolvasásunkkal kapcsolatban: 1. Mit keresünk a Bibliában? 2. Hogyan olvassuk a Bibliát?

János evangéliumában Jézus vádlói jó helyen keresnek, jót keresnek, de bibliatudományukban mégis végzetesen félresiklik minden. Már a könyv lelegején meg akarják ölni Jézust, ezért van nagy súlya az evangéliumban Jézus beszédeinek, hiszen élet-halál kérdésben nyilatkozik. János teológiájának egyik kulcsfogalma a tanúságtétel, ezért is adta a magyar bibliakutatás egyik kiemelkedő alakja, Bolyki János az *Igaz tanúvallomás* címet János-kommentárjának.

Tanúvallomás

A textusban a bizonyoságtétel (μαρτυροῦσαι) jogi értelemben tanúvallomásként is érthető. János evangéliuma végigvonultatja Jézus perének motívumát, ez a cselekményszál a 16–18. fejezetek perelbeszélésében tetőzik. Ez a szellemi élet-halál harc tartja feszültségben az egész könyvet. Kinél van az igazság, kik erre a tanúk? János maga is tanú, aki minket is tanúságra hív. Azt várhatnánk, hogy Jézus a perben menti a saját életét, de a jánosi fordulat éppen az,

hogy ő nem a saját életét, hanem a mi életünket menti meg s önmagát áldozza fel, bátran vállalja a halált, s dicsőségesen le is győzi. A jánosi teológiában a kereszthalál és a feltámadás Jézus megdicsőüléseként jelenik meg.

A zsidó joggyakorlatban legalább két tanúvallomás volt szükséges egy állítás megerősítésére, és senki nem tanúskodhatott maga mellett. Jézus a Bethesda-tavi szombati gyógyítása után írásértelmezési vitába keveredett. Ismerjük ezeket a típusú vitákat: meg van írva a Bibliában, hogy nem szabad például szombaton dolgozni. Ma nem ezen a kérdésen ugrunk egymásnak, de ma is megvannak korunk hasonló nagy indulatokat keltő dilemmái. (Csak zárójelben említem: Észországban nincs női ordináció, mert „meg van írva”, „benne van a Bibliában”. Az USA-ban látszólag azon szakadtak két pártra az evangélikus egyházak, hogy hogyan viszonyulnak a melegek jogaihoz – persze csak látszólag, hiszen a fő kérdés nyilván írásmagyarázati kérdés.)

Jézust azzal vádolják, hogy egyenlővé tette magát Istennel, ami még a nyugalom napjának megsértésénél is nagyobb botrány. Jézus ahelyett, hogy elhárítaná a vádat, igazolja, hogy ő valóban egy az Atyával, s beszédében (Jn 5,31–47) nem kettő, hanem öt tanút vonultat fel maga mellett: az Atyát, Keresztelő Jánost, saját cselekedeteit, az Írásokat és Mózeszt.

Élet

Mivel Jánosnál Jézus beszédei sokszor misztikus, vallásfilozófiába hajló beszédek, az *Én és Te* című vallásfilozófiai esszét ajánlom újraolvasásra az igehirdetés kapcsán. BUBER könyvének (1991) e részlete által új szemponttal gazdaggott, hogy mit jelent az, hogy Jézus Fiú: „...mily hatalmas, szinte legyőző erejű Jézus Én-t mondása [...]. Ez a feltétel nélküli viszony, melyben az ember a vele átellenben álló Te-t úgy nevezi atyának, hogy ő maga immár csak fiú, semmi egyéb, mint fiú.” A Jézushoz való viszonyomban válok végérvényesen Énné, személlyé, önmagam, s leszek képes Istennel és másokkal is valós viszonyba, szeretetkapcsolatba lépni. Buber ellenpéldája arra az embertípusra, akit nem Isten küld, hanem a maga nevében jön: Napóleon. „A kor ura nyilvánvalóan nem ismerte a Te dimenzióját. [...] Ő volt milliók démoni Te-je, a nem válaszoló, a Te-re Azzal válaszoló, ő az, aki felé izzik minden, de ő maga hideg tűzben áll [...] tőle egyetlen viszony sem indul.” Buber szerint ez a világfejedelem-figura szimbolizálja jól a mindenkit tárgyként, senkit sem személyként kezelő embert, aki ebben a minőségében tökéletesen ellenpontoszza Jézust, aki személyes fiúi viszonyban van az Atyával, s személyes viszonyba kíván lépni az emberrel, s ezzel emel fel, tesz engem is személlyé, Isten gyermekévé, ad nekem méltóságot, néven szólít, kiemel a tárgyak közül, életre hív.

Az Írások szerint

Textusunk ennek a beszédnek az a részlete, amikor a negyedik tanú, a Szentírás (itt az Ószövetség) tanúskodik Krisztusról, amint azt az egész kereszténység hitvallásában így mondjuk: „feltámadott az Írások szerint”. Az Írásban nemcsak azok a részek tanúskodnak róla, ahol egy-egy életesemény helyszínét vagy módját támogatja egy-egy ószövetségi szakasz (pl. a betlehemi születés), hanem minden hely, ahol Isten megnyilatkozik, abban Jézus, az Úr is vele van, egy vele. Jézus-képünk hihetetlenül kitágul, ha komolyan vesszük, hogy az Írás órá mutat; ő Jahve arca, az eget-földet teremtő félelmetes Isten hozzánk közelítő dicsősége. Jézus az egyedüli út az Atyához, benne jelenik meg Isten. Amikor a kenyércsodát éljenző, de a kenyérbeszédet elutasító tömeg elhagyja Jézust, de a tanítványok mellette maradnak, Jézus azt mondja. „*Ha pedig az ő [Mózes] írásainak nem hisztek, akkor az én beszédeimnek hogyan hinnétek?*” (47. vers) Péter hitvallása is erre visszautaló válasz. Jézus megkérdezi: „*Ti is el akartok menni?*” S máris visszahangozhatnak bennünk az ismert új ének hitvallásos sorai: „Uram, kihez mehetnénk? / Örök élet beszéde van nálad, / És mi hisszük és tudjuk, hogy te vagy a Krisztus.” (ZÉ 115)

Jézust befogadni

János teológiájában a Jézussal való viszonyunk mutatja meg, hogy van-e egyáltalán valami kapcsolatunk az Istennel. Ha befogadjuk Jézust, akkor közünk lehet Istenhez. Ha másképp közelítenénk meg Istent, akkor nem hozzá jutnánk el. Ma ez a kísértés különösen is erős, és nekünk is meg kell ítélnünk, hogy mikor van szó a Szentháromság egy igaz Istenről, s mikor emlegetik súlytalanul vagy csupán öngazolásképpen a Jóistent. Üresen kong az elhasznált, jelentés nélküli *isten szó*, mert Jézus nincs ott ebben az istenképben. Aki azt mondja, hogy hisz Istenben, de közben nem fogadja be azt a Jézust, aki megérinti a leprást, néven nevezi az útszéli koldust, aki még a törvény ellenében is meggyógyította a harmincnégy éve bénát, aki nőket fogadott tanítvánnyá, aki magához engedte a gyermekeket, abban nincs meg az Isten szeretete.

Jürgen MOLTSMANN írja *Új életstílus – Lépések a gyülekezethez* című könyvében (1994), hogy amelyik gyülekezet nem befogadó, az Jézust nem fogadja be, abban nem lesz élet, ez a közösség előregszik és meghal. Aki Jézust befogadja, azé az élet. Elmondja, hogy már a görög bölcselek is megfigyelték az emberi természetet: „hasonló a hasonlóval társul”, így lehetséges az, hogy azt a társaságot kedveljük, ahol csak megerősítik a gondolatainkat, nevetnek a vicceinken, megdicsérik a ruhánkat. Velük összejárunk, és nagy egyetértésben gyűlöködünk a mások, idegenek, ellenségeink viselt dolgain. Az öngazolás kényszerétől, görccseitől Jézus szabadít meg. Tőle tanulhatjuk meg, hogy nem csak a közös ellenségkép te-

remthet közösséget. Benne megmutatkozik, hogy lehet úgy élni, hogy az Isten dicsőségét keressük, s nem az egymástól kapott dicsőség cselekedeteink egyedüli motivációja.

Isten dicsőségét keresni

Az ember vágyik az elismerésre, dicséretre, tiszteletre, státuszra. Az ember dicsőséget (δόξα) keres. De milyen dicsőséget? Mi válik az ember dicsőségére? Mi az, amitől az ember csak úgy sugárzik? Jézus azt állítja a vádlóiról, hogy ők nem az Isten dicsőségét keresik, hanem egymástól fogadnak el dicsőséget. A héber *kábód* szót tükrözi János evangéliuma, amely az Úr sugárzó jelenlétére utal, valamint Istent tetteiért és tulajdonságaiért dicsérő kifejezés. A szövetségkötés hegyén az Úr találkozik Mózesrel; amikor Mózes lejön a hegyről, sugárzik az arca, mert tovább sugározza Isten dicsőségét. Keressük azt a dicsőséget, amely az egy Istentől van!

Felhasznált irodalom

BUBER, Martin 1991. *Én és Te*. Európa Könyvkiadó, Budapest. 82–84. o.

John 5. Paragraph Divisions of Modern Translations. *Free Bible Commentary*, http://www.freebiblecommentary.org/new_testament_studies/VOLo4/VOLo4_o5.html

MOLTMANN, Jürgen 1994. *Új Életstílus. Lépések a gyülekezetekhez*. Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, Budapest. 17–25. o. *New Interpreters Bible*. 9. köt. Abingdon Press, Nashville, 1996.

■ ROMÁNNÉ BOLBA MÁRTA

Tallózó

(A *Lelkipásztor* 2010/10. számának 432–433. oldalán már olvasható egy tallózó, ezért az ott már megjelent kommentár részleteket mellőzöm.)

„Az Írás funkciója az, hogy Krisztushoz vezessen, Krisztus funkciója, hogy életet ajándékozzon, az ember funkciója, hogy kész legyen Krisztushoz jönni, az élet forrásához.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM*. Arcanum Digitéka Kft.)

„Ma is sokan azt hiszik, hogy maga a bibliatanulmányozás a végcél, ahelyett hogy eszköznek tartanák, mely elvezet Isten ismeretére és a szent életre.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„Ha Isten szeretete kiönteték szívünkbe (Róm 5,5), akkor tárulnak fel az Írások összefüggései, a Krisztusra mutató ígéretek, s kapunk ellenállhatatlan ösztönzést, hogy Jézushoz menjünk. (...) Végül is igazán hinni, látni a lényegyet csak a tanulmányozott Írások nyomán lehet.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd*. Kálvin Kiadó)

„Aki lélekben odakapcsolódott Jézus Krisztushoz és az Írásokat Őérette szereti és olvassa, csak az érti meg azokat igazán, de aztán nem is tud többé megválni tőlük! (...) Jézusban hinnie

csak annak lehet, aki hátat fordít az emberek dicséretét kereső életnek, és megtanulja »az egy Istentől való dicsőséget keresni.« (Victor János: *Csendes percek*. Református Sajtóosztály)

„Az írásban szólal meg Isten örökkévaló Igéje, ugyanaz, aki »testté lett« Jézusban. Aki figyel az írás szavára, annak tehát fel kell ismernie, hogy Jézusban Istennek ugyanaz az Igéje szól hozzá, mint az Ószövetség lapjain. (...) Emberek tanúbizonyságtétele és a hírnév egyformán azt jelentenek, hogy küldetését, valamint a kinyilatkoztatást emberileg igazolná, emberi biztosítékokkal bástyázná körül és így végső eredményben emberektől ténnyé függővé, emberek kezébe szolgáltatná ki. (...) Egymás elismerése »életbiztosítás«, egzisztenciánk bizonytalanságának, Istentől függésének a megszüntetése, hogy látható és ellenőrizhető, hatalmunkban lévő emberi kapcsolatok révén nyerje el létünk szilárdságát. (...) Csak aki hisz, keresi hírnevét egyedül Istennél, és aki hírnevét egyedül Istennél keresi, az hisz.” (Karner Károly: *A testté lett ige. János evangéliuma*. Magyar Luther-társaság)

„Íráskutatásuk elzárja a fülüket Jézus szava elől.» (Bultmann) Sajnos ez sok mai, egyházon belüli és kívüli bibliakutatásra is jellemző.” (Bolyki János: *Igaz tanúvallomás*. Osiris)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

Feleki László: *Dicséret-óceán*

Kabócza Lajos, a tehetséges, fiatal író befejezte novelláját. Elégedetten nézett végig a sűrűn teleírt lapokon. Nem azért mondom – gondolta magában –, de kitűnő írás, akárki büszke lehetne rá.

Először a feleségének olvasta fel. Az asszony csillogó szemekkel hallgatta végig, majd a férje nyakába ugrott.

– Drágám, hiszen ez csodálatos! Te vagy a világ legnagyobb írója!

Kabócza elnézően mosolygott.

– Ez azért túlzás. Éppenséggel én is érzem, hogy jól sikerült, de... a világszínéért még sokat kell dolgoznom.

Utána az édesanyjának mutatta meg a novellát. Az elolvasta, de a könnyeitől egy szót sem tudott szólni.

Odaadta az írást szigorú ítéletű barátjának, Sanyinak is. Az gondosan végigolvasta, majd mélyen Kabócza szemébe nézve, keményen megrázta az író jobbját.

– Az utóbbi tíz év legnagyobb novellája! – mondta egy kicsit szégyellve meghatottságát. – Ez igen! Látnod, használt az őszinte kritika, kezd kibontakozni igazi géniuszod. Most mélyen belemarkoltál a lényegbe. Félrelökted az olcsó fordulatokat, az öncélú szatirizálást, és ezzel túlszárnyaltad önmagadat, ezt már csak te tudod felülmúlni.

Bálint szerint a novella nem az utolsó tíz év, hanem az utolsó száz év legnagyobb írása. Könnyeivel küzdve mondta:

– Szegény megboldogult Hemingway is ilyen tisztaságra, ilyen egyszerűsége törekedett, de ezt a magaslatot sohasem tudta elérni. Ahogy Schopenhauer írta, a lángész ruhája a meztelenség, az egyszerűség. De ehhez a te duzzadó, ezerszínű, zengő mondanivalód szükséges.

Feri, mint mondotta, először gyanakodott:

– Komolyan mondom, először azt hittem, hogy egy ismeretlen Maupassant-novellát olvasok, de aztán rájöttem, hogy nem, ezt Maupassant nem tudta. Az a csodálatos nálad, hogy néhány mondattal már megteremtéd azt a semmihez nem fogható, kabóczai atmoszférát, amely szédítő, félelmetes mélységeket szakít fel az ember lelkében.

Béla végigkacagta a novellát, aztán így lelkendezett:

– Neked aztán hálás lehet az emberiség. A sok nagy-képi, prédikáló írás után végre valaki, aki nem akarja kioktatni az olvasót, mint apa a hülye fiát, nem ítél elevenek és holtak fölött, nem moralizál, nem akarja megfejtieni az élet nagy rejtélyeit, hanem derűvel, vidámsággal, nevetéssel szolgálja a legnemesebb célt, az emberi boldogságot.

István megköszönte a megtiszteltetést, hogy elolvashatta a remekművet.

– Tudod, gyarló ésszel nehéz eligazodni az élet nagy kérdéseiben. Ez a novella alkalmas arra, hogy hatására az ember új életet kezdjen. Ilyen csodálatos írást még nem olvastam, nem is olvashattam. Ha Kant úgy tudott volna írni, mint Dosztojevszkij, akkor talán megszülethetett volna egy ehhez hasonló magasságú írás.

Általában mindenkinek tetszett a novella. Volt, aki körültáncolta Kabóczát, volt, aki megelégedett azzal, hogy csak a kezét csókolgatta – ki-ki vérmérséklete szerint. Minden barátja mást és mást dicsért benne, s ez csak megerősítette Kabóczát abban a meggyőződésében, hogy sokrétű, egyetemes művet alkotott, amelyben mindenki megtalálja a választ a lelke mélyén izzó legégetőbb kérdésekre.

Mindössze egyetlen embernek nem tetszett a novella, s ez a szám úgyszólván elenyésző a dicséretkecső-ánjában. Az illető egy hetilap szerkesztője, akinek Kabócza közlés céljából adta át a novellát.

Reformáció ünnepe

► Mt 21,33–46

Igehirdetési előkészítő

Most pedig hallgassatok meg egy másik történetet!

A jelenet a jeruzsálemi templom udvarában játszódik a keresztre feszítés hetének keddjén. A keddi nap zsúfolt: ekkor történik meg a templomtisztítás, egyre jobban kiéleződik a helyzet a vallási vezetőkkel. Máté 20–25. fejezetében nyílt

harc folyik a zsidó hatóságok és Jézus között, kézzelfogható a feszültség. Már tudják, ki ő, de nem akarják elfogadni. Jézus ekkor már minden kegyességi csoporttal összetűzésbe kerül: a farizeusokkal az íráskor, a szadduceusokkal a feltámadás, a zélótákkal és Heródes-pártiakkal az adópénz miatt. Nemsokára a Szanhedrin elé kerül (akik valószínűleg fül-tanúi a jelenetnek), majd a római hatóságokhoz. Lassan bezárul a kör, mindenki elutasítja őt, és bekövetkezik a halála.

A példázatban a szőlőskert Izrael földje és népe, amelynek tulajdonosa maga Isten. A kép Ézs 5,1–7-re utal (Dal a terméketlen szőlőről), ahol a kert Izrael és Júda jelképe. Úgy foglalkozott velük, mint egy gazda a földjével (33). Isten mindent elkészített, amire szükségük volt a küldetésük beteljesítéséhez és a gyümölcsöző élethez. *Kiadta bérloknak*, akik Izrael népének hivatalos vezetői, és akiknek feladata a gyümölcsstermés, azaz az Istennek tetsző élet elősegítése. *És elutazott* (Isten visszavonulása, ami mindig a hűség megpróbálását szolgálta, és bizalmának is a jele, lásd a talentumok példázatát). *De amikor közeledett az idő* – nem a χρόνος, hanem a καιρός, azaz egy tökéletes időpontra utal Jézus, amikor kicsúcsosodnak az események, amikor Isten belép az emberi világba –, *elküldte szolgálóit*, a prófétákat, *hogy elvegyék a neki járó gyümölcsöt*. Mt 3,8-ban Keresztelő János, az utolsó próféta már figyelmezteti erre az embereket, amikor így szól: „*Teremjetekek hát megtéréshez illő gyümölcsöt!*” Isten eddig is türelmes volt hozzájuk.

A törvény szerint a frissen ültetett szőlőskertet az első három évben nem lehetett sem metszeni, sem arról szüretelni. A negyedik évben a gyümölcsöket elvitték a templomba adománynak, vagy a föld gazdája fogyasztotta el azt a templomban. Ezt a törvényt a Szanhedrin megváltoztatta: a negyedik évi termést nekik kellett beszolgáltatni, hogy abból az ünnepekre a várost feldíszíthessék. Ez már jelzésértékű: ami az Úré, azt a Szanhedrin (a bérloknak) már magukénak követelik. A 35. versben a felsorolás megerősíti, hogy a bérloknak a vallási vezetőket érti, mivel hármat sorol fel azok közül a büntetések közül, amelyeket a Szanhedrin kiszabhat. A Gazda jogosan várja el a gyümölcsöket, mert mindent megadott a munkához, és elég időt is hagyott a földnek, hogy gyümölcsöt teremjen. Isten is jogosan várhatja el népének életében a gyümölcsöket, az engedelmisséget, az istenfélő életet, igazságot, hiszen mindent megadott nekik ahhoz, hogy így éljenek. De ők nem termik a gyümölcsöket: a vezetőik nem gondozzák a szőlőt, gyümölcsseit maguknak akarják, a templomot piacterré tették, a törvényt kiforgatták, olyanok lettek, mint a többi nép: Istennek többé már nem szépen termő kertje a választott nép.

Egyedül Isten tud ilyen hosszútávú lenni. Közel ezeröttszáz éven keresztül, Mózesről Keresztelő Jánosig küldi a prófétákat, sőt abban az időben, amikor Izrael a legnagyobb bűnben volt, még többet küldött el hozzájuk (a Kr. e. 9–6. században tizenhárom próféta), hogy figyelmeztesse őket, hogy térjenek vissza hozzá, ismerjék el őt egyedüli Istenük-

l.j. Lucas Cranach: „Weinberg des Herrn”, Epitaph für Paul Eber, in der Stadtkirche der Lutherstadt Wittenberg, 1569

ként, Gazdájukként. De nem változik semmi. Isten megdöbben a kegyetlenségen, amit tapasztal a szolgálói iránt, de még mindig hajlandó megbocsátani, adni egy utolsó esélyt. Elküldte utolsó prófétáját is, Keresztelő Jánost, akit szintén megölték, és most arra készülnek, amit nem fog eltűnni büntetlenül a Gazda: megölik egyszülött, szeretett Fiát.

A 37–38. versben a bérlők azt gondolják, hogy az örökséget birtokukba vehetik, ha a fiú már nem él. Ennek persze semmi alapja sincs. Ugyanis a gazda maradt a tulajdonos! Ugyanígy Isten és Fia gyűlölni se gondolják, hogy a világot hatalmukba kerithetik, és az Úr Jézust „holtá nyilváníthatják”. Nem is olyan régen szlogen volt: Isten halott (Nietzsche) – mintha ezzel tényleg megöltük volna Istent, nem csak homokba dugtuk volna a fejünket. A világban ma is sokan úgy élnek, hogy ha Isten nem szól bele az életükbe közvetlenül (azaz messzire távozik), akkor már nem is léteznek. A 39. versből kezdve próféciává válik a kép: nemsokára Jézust fogják meg, az Isten fiát, kiviszik a kerten kívülre (Izrael kiveti magából, mind lelkileg, mind fizikálisan), a városon kívül feszítik meg.

Értéktelen és kidobott

Jézus tovább fűzi a gondolatait: ahogyan a fiút kivetik a kertből, úgy a sarokkővet is kivetik, kidobják az építők. Nem mérik fel egyik helyzetben sem, hogy attól válnak meg, ami az alapja az életüknek, és ha azt kidobják, összedől az életük. Ha Krisztust dobják ki maguk közül, kárhozatra jutna,

és bűneikben hálnak meg; ha a sarokkővet dobják ki, összedől az épület. A sarokkő lehet az alap, a legbiztosabb kő az épületnek, de lehet az épület elkészülte után elhelyezett felső szegletkő, a tympanon zárókője is. Mindkét értelmezés helytálló: csakis Krisztus lehet az alap és kiindulópont, és felőle lehet értelmezni mindent; aki őt nem érti meg, az az Atyát sem érti, és nem tud az ő útjain járni. Az ország, amit a vallási vezetők építenek, ingatag épület lesz, mert a saját terveik szerint építik a házat, és össze fog dőlni, mert az alap nem jó. Lehetünk szociális ellátó, irodalmi kör, humanista csoport vagy értelmiségiek találkozóhelye: ha nem hirdettük közöttünk Jézus mint megfeszített, aki megvásárolt minket vére árán, és így tulajdonai vagyunk, mint a gazdának a föld, akkor az az épület összedől, az a kert nem lesz gyümölcsstermő, és elvétezik, másnak adatik. A zárókő

is csak Krisztus lehet, akit az idők végén az Atya mint záródísz helyez annak az épületnek a csúcsára, amelyet a hívek alkotnak. Ő az Alfa és az Omega, a kezdet és a vég, egyedül az ő uralma végtelen, a hatalmon levők dicsősége mulandó. Korrigálni kell azt az elterjedt hamis nézetet, hogy Jézus ítéletet mond egész Izrael felett. A hithű zsidók és a megtért pogányok („olyan népnek adatik”, 43. vers: nem λαός, hanem ἔθνος) együtt alkotják majd az Isten népét.

A 44. versnek lehet szó szerinti értelmezése is. A megkövezés úgy történt, hogy egy körülbelül két ember magaságú kőhalomról egy tanú lelökte az elítéltet, tehát ráesett a kőre. Azonban ha így nem halt meg, akkor egy másik tanú a szívére dobott egy követ. Felteheti nekünk a Jézus szájából hangzó zsoltár a kérdést mint gyülekezetnek, vezetőknek, presbitereknek vagy bármely aktív gyülekezeti tagnak: mennyire engedjük, hogy Krisztus építse az egyházat? Vagy inkább mi építjük azt? A két részt összekapcsolja az, hogy mindkettőt (a fiút és a követ is) hasztalannak ítélték, kidobták, és róla tudomást sem véve élték az életüket. A Jézus korabeli vallási vezetőknek megvoltak a saját terveik arra nézve, milyen is legyen a gyülekezet, az Isten országa, hogyan is kell azt megszervezni, irányítani, vezetni. Mi is kidolgozunk terveket, technikákat, mindenféle programokat szervezünk, hogy épüljön az egyház és a gyülekezetek, pedig a gazda Isten, mi csak a béresei vagyunk. De ugyanez igaz egyéni életünkre is: saját magunk urai vagyunk, vagy úgy éljük az életünket, hogy tudjuk: van Gazdánk, aki mindennel ellát bennünket, de akinek életünkről egyszer számot is kell adnunk?

Boldogok, akik hallgatják és meg is tartják

Történetünk a terméketlen fügefá és az engedelmes/engedetlen fiúk története után következik, amelyekben Jézus szavai megkülönböztetik azt, ha pusztán szánkkal valljuk magunkat Istenhez tartozónak, és azt, ha valóban életünkkel igazoljuk, hogy az Úréi vagyunk. Isten minden időben megadja a népének, amire szüksége van ahhoz, hogy az ő útján járjon, a hivatását betöltse. Azonban mindig kísértés az, hogy az ember belekényelmesedjen abba, hogy Istenhez tartozik. Ézsaiás korában a nép a kinyilatkoztatások alapján biztosítva érezte azt, hogy Adonájhoz tartozik. Máté korában a nép vallási vezetőinek többsége körülmetéltsége és a Tóra ismerete alapján érezte biztosítva a kiválasztottságot. A reformáció korában a papi hivatás, a búcsúcédulák jelentették a garanciát arra, hogy Isten közelében van az ember. Ma talán a keresztségünk, konfirmációnk, a templomba járásunk adhat téves megnyugvást abban, hogy Isten útján járunk. Tudjuk-e, ki az Urunk, és éljük-e úgy az életünket, hogy az gyümölcsöket teremjen? Amikor imádkozunk vagy igét olvasunk, hallgatunk, az megváltoztatja-e az az életünket, serkent-e cselekedetekre? Meglátszik-e rajtunk, hogy Jézushoz tartozunk? Mert ő, a Mester szavaival és tetteivel is megmutatta, hogy az Atyához tartozik. Gyümölcsstermő életet csak benne maradván tudunk élni mint szőlőtőhöz csatlakozó szőlővesszők. Vajon hitéletünk melyik része az, ahol fejünket homokba dugva csak halljuk az igét, de nem tesszük? Ahol már talán többször éreztük, hogy eltalált az ige, de mégsem „szedtük össze” magunkat, és nem változtattunk az életünk egyes részein? A reformációra gondolva központi téma, hogy a cselekedetek nem üdvözítenek, de Isten igéje figyelmeztet bennünket, hogy a hit cselekedetek nélkül halott. A keresztyén embernek mindig harcolnia kell a hitben, hogy ne tompuljon el, hanem hagyja, hogy Isten Igéje, Jézus Krisztus minden nap megszólítsa és átformálja az életét, azaz gyümölcsöt teremjen Isten dicsőségére.

■ SZÜCS MÁRIA

Tallózó

„Dóka Zoltán: (...) Isten eljövendő országa tehát Jézushoz van kötve, és Isten uralmi igényét jelenti már a jelenben. Izrael addig Isten népe, amíg ezt az igényt elfogadja. Jézus elvetésével azonban ezt az igényt is visszautasította (...). Ezért történt a nagy »helycsere« Izrael és az Egyház között. (...) Nem arról van tehát szó, hogy a népet elvesztik vezetői, s mások állnak helyükre »népvezéri« megbízatással, hanem arról, hogy Izrael helyére más nép (az egyház, a Krisztus-hívók gyülekezete) lép, s hogy mindez Isten akaratóból történik így. S a folyamat ismétlődik az egyháztörténetben is (reformáció!).” (Id. Magassy Sándor: *Perikópák*. Magánkiadás)

„A példázatot a még testben járó Jézus mondja, néhány nappal kereszthalála előtt. Tehát pedagógiaileg használja fel: feddőbeszédet mond, hogy megtérjenek és éljenek. (...) A példázat nemcsak Izraelre: reánk is talál.” (Ravasz László: *Az Ó/Újszövetség magyarázata*. Kálvin Kiadó)

„...öljük meg: A szőlőművesek irreális következtetésre jutnak; a szőlő tulajdonosa még életben van és megbüntetheti őket.” (*Jeromos Bibliakommentár*. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat)

„Isten szeretetének megmagyarázhatatlan bősége, hogy a végsőig feltételezi a jót, holott éppen a fiú megjelenése hozza elő igazán azt, ami addig, végső célként csak indulataikban dolgozott, hogy az örökös megölésével akarják megkaparintani a szőlőt.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd*. Kálvin Kiadó)

„Amikor Jézus a példázatban rámutat közeli halálára, egyúttal Isten ítéletével is fenyeget. (...) a nép hitetlen vezetői s velük együtt természetesen az egész hitetlen nép ítélet alá kerül, elpusztul s Isten gyülekezete átmegy »más telepesek«-re.” (Karner Károly: *Máté evangéliuma*. Keresztyén Igazság)

„...csúcspontját a fiú küldésében és elutasításában éri el. A küldés Isten részéről az utolsó, vagyis a legfőbb kísérlet arra vonatkozóan, hogy a munkásokat jó útra térítse. (...) A szerző nemcsak a fiú, hanem a szőlő sorsát is figyelemmel kíséri. Ez nem válik elhagyatottá, és még kevésbé pusztul el (...), hanem csak a szőlőművesek vesznek el, és helyükre szorgalmasabb és hűségesebb emberek kapnak meghívást (41. v.).” (Ortensio da Spinetoli: *Máté – az egyház evangéliuma*. Agapé)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

„– Te Josef K. vagy – mondta a pap, s határozatlan mozdulattal emelte föl kezét a mellvédről.

– Az vagyok – mondta K. [...]

– Te vádlott vagy – mondta nagyon halkán a pap.

– Igen – mondta K. –, értesítettek róla.

– Akkor téged kereslek – mondta a pap. – Én vagyok a börtönkaplán.

– Értem – mondta K. [...]

– Tudod, hogy rosszul áll a pered? – kérdezte a pap.

– Magam is úgy érzem – mondta K. – Mindent elkövettem, de eddig sikertelenül. Persze, még nem készültem el a beadvánnyal.

– Mit gondolsz, mi lesz a vége? – kérdezte a pap.

– Azelőtt úgy véltem, jól végződik – mondta K. –, most már néha magam is kételkedem benne. Nem tudom, mi lesz a vége. Te tudod?

– Nem – mondta a pap –, de félek, rossz vége lesz. Bű-

nösnek tartanak. Az alsó fokú bíróságnál feljebb talán nem is jut a pered. Legalábbis egyelőre: bizonyítottnak tekintik a bűnödöt.

– De én nem vagyok bűnös – mondta K. –, ez tévedés.

Hogyan lehet egyáltalán bűnös az ember? Hisz mindnyájan emberek vagyunk, egyikünk is, másikunk is.

– Ez igaz – mondta a pap –, de hát így szoktak beszélni a bűnösök.

– Te is elfogult vagy velem szemben? – kérdezte K.

– Nem vagyok elfogult – mondta a pap.

– Köszönöm – mondta K. –, de a többiek, akik részt vesznek az eljárásban, mind elfogultak velem szemben. S ezt a pártatlanokba is beleoltják. Helyzetem egyre nehezebb.

– Féltreérted a tényeket – mondta a pap –, az ítélet nem egyszerre jön, az eljárás maga válik lassanként ítéletté.

– Így van hát – mondta K., és lehajtotta fejét.”

Franz Kafka (1883–1924) zsidó származású prágai német író: *A per*

Szentháromság ünnepe után 20. vasárnap

►► 1Pt 1,13–16

Igehirdetési előkészítő

Exegézis Péter első levelének hátterén

1Pt kezdő és záró sorai alapján megállapíthatjuk: a levél szerzője szándéka szerint bátorításul írta a Kis-Ázsia területén élő gyülekezetek számára. A levél olyan kontextust tár elénk, amelyben a keresztényeknek kísértésekkel (1,6), próbatételekkel és főként az őket körülvevő pogány világ meg nem értésével (2,12; 4,4) és üldözésével (4,12kk) kellett szembesülniük. Mivel – ahogy erről a levél első szakaszának hálaadása szól – a keresztény hívők részesültek a megváltottság nagyszerű ajándékaiban, mint az újjászületés, az élő reménység és a biztos örökség ígérete, mindennek változást kell hoznia életvezetésükben. Az ezt követő szakasz – és néhány újabb gondolat bevonásával tulajdonképpen az egész levél – alapvető témája ez a különbség. 1Pt 1,13–25-ben az apostol címzettjeit négy alapvető területen buzdítja, amelyek a reménység (13), a szentség (14–16), az istenfélelem (17–21) és egymás szeretete (23–25). (Mind-egyik kiemelt grammatikai hangsúlyt kap: aor. imperativus alakkal. A magyar fordításban található további felszólító módú alakok az eredetiben participiumok.) Kijelölt textusunk ennek a listának első két elemét tartalmazza, tekintve azonban, hogy itt nem szigorúan felépített logikai érveléssel, hanem inkább lazán egymás mellé helyezett elemekkel van dolgunk, a szakasz kiemelésével nem válik

hiányossá a mondanivaló. Érdemes azonban a perikópát az egész levél transzparensén értelmezni, hogy megnyíljon a textus gazdagsága.

Reménykedjetek!

Jézus Krisztus feltámadása által élő reménységre szült minket újjá a mennyei Atya – olvassuk 1Pt 1,3-ban. Az élő reménység tehát ajándék – mégpedig alapvető fontosságú – a keresztény ember számára. A reménységre való határozott felszólítás mégsem önellentmondás, mert vannak olyan feltételek, amelyek rajtunk állnak, megeleveníthetik számunkra és megerősíthetik bennünk Isten ajándékát. Péter két ilyen értelemben vett feltételt említ. Az egyik az elme felkészítése, szó szerint „derekának felövezése”, amit mai kultúránkban inkább az ingujj feltűrésének képével helyettesíthetnénk. Azonnali bevetésre, munkára készen állni – ezt jelenti ez, ahogyan az Exodus 12,11-ben a páska vacsoráját felövezett derékkel, azaz bármikor indulásra készen kellett elfogyasztani. A másik feltétel a teljes józanság (minthogy a τελείως-t talán megalapozottabb a νήφοντες-re vonatkoztatni). A részegeskedés és kicsapongás Péter szerint a pogány műlthoz kapcsolódik, ami egyértelműen lezárult az újjászületéssel (4,3). Az ezekkel való nyilvánvaló szakítás jele annak, hogy valaki már más úton jár (4,4). A józanság elengedhetetlen az imádsághoz és a hitben való megálláshoz, ezért az apostol többször is nyomatékosan inti erre hallgatóit (4,7; 5,8). A reménységgel összefüggésben pedig megerősíti: a keresztény reménység nem önámítás, nem búfelejtő mámor vagy a „nép ópiumaként” használt hazugság, hanem a legracionálisabb, legjózanabb valóság. Hogy miért? Mert tárgya az a kegyelem, amely Isten szuverén cselekvése és döntése nyomán, az ő ajándékaképpen adatik majd Jézus Krisztus megjelenésekor a benne hívőknek. Ez az üdvösség, amely már örökségként van fenntartva, és az övék akkor is, ha a jelen helyzetben inkább érzik a kísértések és próbatételek súlyát, mint a rájuk váró örömet.

Szentek legyetek!

Az engedelmes gyermek hallgat szülőjére, és az ő iránymutatásának megfelelően él. Hasonlóképpen a mennyei Atya új életre szült gyermekei számára is ő maga kell hogy legyen az igazodási pont. Az iránta való gyermeki engedelmisség pedig nem más, mint az ő Lelke megszentelő munkájának eredménye (1,2). A szentség ezért – a reménységhez hasonlóan – a keresztény ember alapvető attribútuma, minthogy az életének forrását jelentő Isten nem egyszerűen szent, hanem ő maga a Szent. A szentség Isten védjegye. A „szen-tek legyetek” felszólítás sem „váljatok szentté” jelentésben,

hanem inkább így érthető: a szentség legyen a védjegyek egyszer és mindenkorra, hiszen az Isten tulajdonát képező „szent nemzet” vagytok (2,9). Isten szentsége legyen számotokra az igazodási pont, a mércé. Ahogy a közúton nem lehet egyszerre jobbra és balra tartva közlekedni, és nem lehet ezeket összekeverni, úgy az életetekben is legyen világos az életvezetések mércéje! Az Isten általi újonnan születés ebben is nyilvánvaló határvonalat jelent. Előtte volt az *ἀγνοία*, a „tudatlanság ideje”, ami más kontextusban lehetne mentség is, de itt egészen ellentétes értelmet kap. Nem intellektuális, hanem morális-vallási szempontú tudatlanságról van ugyanis szó, ami tulajdonképpen nem más, mint szembeszegülés Istennel. A levél több helyen nyilvánvalóvá teszi: az ebben lévő pogányok megütköznek Krisztuson (2,8), és üldözik követőit (4,12). De mindenki emlékezhet arra is, hogy a múltban ez milyen hamis földi vágyakat, igazodási pontokat jelentett a saját életében (4,3).

Most viszont már Isten szentsége az irányadó. Ez pedig át kell hogy hassa az élet teljességét. Péter papi terminológiát használ, de nem csak papokhoz szól (2,5). Hasonlóképpen nem arra buzdít, hogy „legyen az életetekben helye a szentnek”, hanem azt mondja: „teljes életviteletekben szentek legyetek”. A szentség nem helyhez és időhöz kötött, nem épülethez vagy vallási gyakorlatokhoz kapcsolódik, hanem az élet teljességéhez, annak leghétköznapibb területeit és legpraktikusabb döntéseit is meghatározza. Az *ἀναστροφή* olyan kulcsszó, amely még öt alkalommal fordul elő a levélben, és végül nem kevesebbet jelent, mint szavak nélküli igehirdetést. Prédikációt, amely lehet hiábavaló és félrevezető, mint az atyák *élete* (1,18), de lehet a pogány férjet szavak nélkül is megnyerő feleség *magaviselete* és tiszta *élete* (3,1–2), lehet megszegyenítően példás (3,16) és az Isten dicséretére indítóan tisztességes (2,12). Az ószövetségi idézet, amely Isten ígéret földje felé vándorló népének szólt először, röviden summázza és nyomatékosítja az apostoli üzenetet az üdvösség felé vándorló választottaknak. Ahogyan Isten lényéből fakadó szentségével átformálja az övéi életét, úgy rajtuk keresztül ez a szentség hatással van az őket körülvevő világra. Végül szentség és reménység nem egymástól független attribútumok, hiszen a szentség átélése erősíti a reménységről való bizonyágtétel készségét (3,15).

Szavakkal a szavak nélküli igehirdetésért

Nem nehéz kapcsolópontokat találni a gyakorlatias, etikai útmutatást adó textus és a mai kontextusok között. Mégis igazi kihívás megtalálni a szavakat (témát, irányt, üzenetet), amelyek végül is a szavak nélküli igehirdetésben erősítik az igehirdetés hallgatóit.

A halottak napján elhangzó igehirdetésben különösen is fontossá válhat a feltámadás és örök élet ígérté-

ben gyökerező élő reménység üzenete. Hogyan szembe-
sülünk veszteségeinkkel? Hogyan birkózunk meg az élet kihívásaival? Csüggedő, pesszimista, borúlátó keresztények vagyunk halódó reménységgel, vagy életünk másokra is meglevenítő erővel hat? Lehet-e ez csupán lelki alkat kérdése?

Kereszténynek tartott társadalmunkban és kultúránkban hol vannak az apostol által világosan vázolt határok? Nem lehet, hogy túlságosan is elkényelmesített minket a látszólag üldözés nélküli élethelyzet? Mit jelent az élet-szentség, az egész magatartásunkkal, életvitelünkkel való Istenhez tartozás ma? Tudunk-e bizonyosságot tenni reménységünkről, és vajon káromolják vagy dicsőítik Istent az életünk láttán?

Izgalmas és fontos kérdés, hogy az apostol többes számban fogalmaz. Többek között ez is hangsúlyossá teszi az egyénin túl a közösségi szintű felelősségünket és küldetésünket. Evangélikus közösségeink, gyülekezeteink, egyházunk miként áll meg az apostol által felvetett kérdésekben? Isten szentségének közösségépítő ereje megnyilvánul-e közöttünk? Miről prédikál az egymáshoz való viszonyunk? Nem dominál-e túl sokszor az individualista és a fogyasztói kereszténység közöttünk is?

Bármelyik irányba is indul el igehirdetésünk, szembe-sülünk kell az apostol által elének állított átugorhatatlanul magas léccel, a megalkuvás nélküli kereszténység igényével, sőt azzal is, hogy mindezt reálisnak tekintett elvárás-ként fogalmazza meg. Egy pillanatra sem szabad azonban elfelejtenünk, hogy etikai mondanivalójával összefonódva végig ott áll a teológiai alap: Isten szentsége, Krisztus szenvedése és feltámadása, a Lélek megszentelő munkája. E nélkül nem áll meg az építmény, élet nélküli a szavunk, üzenet nélküli az életünk.

Felhasznált irodalom

- BARTLETT, David L. 1998. The First Letter of Peter. In: *The New Interpreter's Bible*. 12. köt. Abingdon, Nashville.
MCKNIGHT, Scott 1996. 1 Peter. In: *NIV Application Commentary, New Testament*. Zondervan, Grand Rapids.
MICHAELS, J. R. 1998. 1 Peter. In: *Word Biblical Commentary*. 49. köt. Word Books, Waco.

■ GYÓRI DÁVID

Tallózó

„Az üdvbizonyosság tehát nem azt jelenti, hogy minde-
nek a teljesség gazdagságában bontakoznak ki előttünk (Róm 8,19.23!). Azt azonban jelenti, hogy a töredékes ismeret is elegendő az üdvösségre, mert a »töredékesben« benne van Krisztus keresztje, s ez mindenképpen elég! (...) A sokszor emlegetett – és évszázadok óta általában etikusan félreértett – »szentek legyetek, mert én, az Úr

szent vagyok!» kijelentést fogalmazzuk meg másképpen. (...) A »szentek legyetek!« végeredményben tehát azt jelenti, amit Jézus a »megtéris« alatt ért: »legyetek az én követőim!« (...) »Mi a megszentelt élet?« (...) milyen gazdag etikai tartalommal tölti meg Luther is a keresztyén életet, miközben a Szentlelket és páratlan teremtő művét dicsőíti. (...) a legcélravezetőbb az volna, ha Pál Timóteushoz intézett intelmének megfelelően arról esnék a legtöbb szó, mely szerint »józan légy mindenkiben, szenvedj, az evangélista munkáját cselekedd, szolgálatodat teljesen betöltsd« (2Tim 4,5). Pál a Szentlelket – többek között – »józság Lelkének« is vallja (2Tim 1,7). (...) az üdvbizonyosság szükséges! Ennek hiánya nem a »köteles keresztyén alázat és szerénység« jele, hanem a csonka, töredékes hité! A hit attól csonka, hogy csak a »golgotai keresztet« látja többé-kevésbé világosan, a »mennyei Jeruzsálemet« nem. (...) Szabó József: (...) »Akármennyire restellt jelzővé gúnyolták is a 'szent' nevet, mi szentek akarunk lenni. Az Istenhez tartozás hitbeli értelmében is, és a naponkénti megszentelődés erkölcsi értelmében is.« (Id. Magassy Sándor: *Perikópák*. Magánkiadás)

„De mit ért Péter az alatt, hogy felővezvén elmétek derekait? (...) A felővezett elme erős, higgadt, hűvös és kész a cselekvésre. Nem akadályozza az emberektől vagy az üldöztetéstől való félelem.” (William MacDonald: *Ó/Újszövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

„Az első buzdítás arra vonatkozik, hogy fejben szedjék össze magukat. Aki testileg összeszedi magát, az elkezd kész lenni a szolgálatra.” (Arno C. Gaebelein: *Ó/Újszövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

„– És mi a helyzet azzal a sok mindennel, ami rossz, kegyetlen és helytelen?

– Ó, ebben rejlik az igazi csoda! – Jack felkelhetett a székéből, mert Tony most azt érezte, hogy erős kéz ragadja meg a vállát.

– Valahogyan a fájdalmat, a veszteséget, a szenvedést, a rosszat – Isten mindezt képes átfőrnálni azzá, ami soha nem lehetett volna: a kegyelem és szeretet jelképeivé és emlékműveivé. Ez a mélységes titok arról szól, hogy a sebek és sebhelyek értékessé válhatnak, vagy a kínzó és rémisztő kereszt a megszűnni nem akaró szeretet alapszimbólumává lehet.

– És ez megéri? – suttogta Tony.

– Rossz a kérdés, fiam. Nem ez. A kérdés az, és mindig is az volt: »Te megéred-e?« – és a válasz az, és mindig is az volt: »Igen!«

William Paul Young (1955–) kanadai író: *Keresztutak*

Szenháromság ünnepe után utolsó előtti előző (ítélet) vasárnap

▶ Ám 5,14–20

Igehirdetési előkészítő

Közelítés a textushoz

Az egyházi esztendő utolsó előtti megelőző vasárnapján, ítélet vasárnapján nem egyszerűen ítéletet hirdető prófécia hangzik, hanem olyan siratóének, amelynek minden gondolata közvetlenül az Örökkévaló szava. Ámósz a ketteszakadt ország visszas társadalmi viszonyai, az elnyomás, a kizsákmányolás, az Istentől elfordult társadalom bünei ellen emel szót. A katonai elnyomás vagy éppen az állandó idegen betörések átmeneti megszűnte miatti gazdasági fellendülés egyesekben az Úr napjának várását erősítette, akkori helyzetükben annak eljövendő „fényét” látták megcsillanni. A hirtelen jött jólét (elsősorban a samáriai területeken) azonban csak a társadalom szűk rétegét érintette, a többség továbbra is szegény és elnyomott maradt. Éppen ezen egyenlőtlen társadalmi viszonyok jelentik a próféta kemény társadalomkritikájának alapját. Ámósz egész élete és minden szava a közvetlen és heves isteni beavatkozás nyomait viseli magán. Éppen ezért hitvallása, hogy a minket körülvevő világ, emberek, erkölcs, események, jogkövető magatartás, kultusz mind az Istennel való találkozás mércéjével mérendő. Isten az élet minden színterén uralkodik, így a jog, az etika, a mindennapi élet az isteni akaratnak van alávetve. Próféciáiban erőteljes hangsúlyt kap az a tény, hogy megtéris nélkül nincs megmaradás, azaz Izrael fiai térjenek vissza az Úrhoz, így megmenekülhetnek attól a pusztulástól, ami az istentelen életvitel miatt sújtja az embereket.

A szöveg értelmezése – versről versre

„Keressétek a jót (טוב) és ne a rosszat (רע), hogy életben maradhassatok” – a 14. versben folytatja a próféta a fejezet elején előkerülő téma kibontását. Aki az Urat keresi, az a jó utat választja, azaz a jóra törekszik. A jó és a rossz fogalmának éles elválasztásával a próféta a hitehagyottságból fakadó társadalmi problémákra utal. A szegények elnyomása, a kizsákmányolás, a részlehajló bírásokodás nemcsak az emberek szemében rossz, hanem az Úr is gyűlöli, előbbieket mégis szemet hunynak felette. Ámósz szerint Isten kétségkívül az elnyomottakkal van, a benne hívőknek pedig kötelessége Isten akaratának teljesítése, azaz fel kell számolni a társadalmi igazságtalanságot. „[A]kkor veletek lesz az Úr, a Seregek Istene (utóbbi megnevezés a kilencből

négy alkalommal ebben a fejezetben fordul elő) – ahogy mondogatjátok” (Q Perf, azaz tényként kezelitek, szavaitok mégis lelketlenül hangzanak – vö. 2Pt 3,4).

A 15. vers imperativus formáinak üzenete: szeressétek, amit Isten is szeret, és gyűlöljétek, ami Isten szemében is gyűlöletes.

Talán az Úr akaratának teljesítése lehet a megmenekülés reménysége, ám ez sem bizonyos. A biztos csak az, hogy az Úr tetszése szerint változtathatja meg döntését, míg a kegyelmi idő tart, és akár nagyra is teheti azokat, akik a próféta jelenében csupán maradékai az egykoron nagy népnek („József maradéka”).

A következő vers azonban világossá teszi, hogy a kegyelmi idő végeztével már nem másítja meg szavát az Úr, még ha erre fel is csillan a remény, hiszen az ítéletmondásnak tematikailag már a 12. vers után kellene következnie. Ám azzal, hogy az Úr nem tart rögvést ítéletet, nem következetlenségének, hanem hosszútűrésének jelét adja. Ítélete ugyanis mindenkit, az egész országot sújtja, nem lesz kivétel: „Minden téren sírás, minden utcán azt mondják: jaj-jaj (הוֹ-הוֹ)”. Nem lesz a védettnek hitt városnak nyugodt része, mindegy, hogy valaki kimenekül vagy odabenn keres menedéket. Rosszabb lesz ez, mint bármely ismert csapás, hiszen például a földrengés elől ki-, a vihar elől be lehet menekülni. Ezúttal azonban sehova sem lehet elbújni.

A 11. vers ellenpontjaként említi a 17. vers a jólétet jelentő, gondosan ültetett, gyönyörű szőlőket, az öröm és a béke helyszíneit, amelyek most szintén nem jelentenek menedéket, hiszen ha az Úr ítéletet hozva átvonul közöttük, hiába az anyagi biztonság, mindennek vége. A szünet nélküli jajgatás és sírás, az Úr súlyos csapásai emlékeztethetnek az egyiptomiak jajgatására (vö. 2Móz 12,12–13,29–30), ám akkor az Úr csak az egyiptomiakat sújtotta, népét megkímélte. A végítélet elől azonban nincs menekvés. Hiába fáradozik valaki a megélhetésén, hiszen – Ámósz szavával élve – a földművest is hazahívják gyászolni.

A 18. verstől kezdődően azonban az Úr szava azoknak szól, akik kimondottan siettetnék az ítéletet: jaj a sóvárgóknak, vágyakozóknak (hitpaél part.), akik a végítélettel fenyegetőznek (vö. Ézs 5,19), hiszen az ítélet önmagában nem változtat az ember sorsán, hanem elhatárolja az üdvözülteket a kárhozatra jutóktól. A sorsfordító tehát az ember számára nem az ítélet, hanem a megtérés.

Ámósz hallgatóságának egy része szerint az Úr napja számukra is győzelmes és dicsőséges lesz, és talán az anyagi jólétben ennek a dicsőségnek a kezdetét látják, ezért várják annyira, ezért kívánják eljöttét. A prófécia azonban elentmondást nem tűrően leszögezi, ez a remény csalóka: az a nap rettenetes és sötét lesz, egyik rossz éri a másikat, végül már nem lesz hova menekülni, Izrael nem tudja elkerülni az ítéletet. A késleltetés és a sokszori ismétlések lehetőségével élve fokozza a szerző a drámaiságot, mígnem

azokat is eléri a végső csapás, akik azt hitték, megmenekültek (19. vers).

A 20. versben a háromszori ismétlés (nem fény, sötét, nem lesz neki ragyogása) újra megerősíti a reménytelenséget: nincs menekülés – utólagosan sem, az Úr napjának érkezése nem a várt fényességet hozza el, hanem sötét ítéletet.

Meditáció

Írók – különösen is forgatókönyvírók – előszeretettel élnek a lehetőséggel, hogy egy-egy lehetetlennek tűnő megmenekülést követően, amikor is az olvasó/néző már megnyugodott, és a cselekmény intenzitása is egy rövid időre alábbhagy, hirtelen mégis egy váratlan fordulattal még egy végső, el nem hárítható csapást mérnek a korábbi helyzetből sikeresen megmenekülő szereplőre.

A 19. vers azért lehet nagyon jó kiindulási alap, mert egy mondatba sűríti az egész életutunkat. Eddig mindig akár lehetetlen helyzetekből is volt menekvés, mert tartott az Úr kegyelme. Ám a végső csapás más, ez elől nem lehet kitérni. Nem lehet ráfogni sem a megélhetésért való küzdelemre (vö. az Ámósznál használt képpel: gyászolni hívni a földművest), sem az eltérő jogértelmezésre a saját viselt dolgainkat, bármennyire is hozzászoktunk ehhez a mindennapokban.

Az Úr nem kérdezi meg az ítéletben, hogyan értjük szavát: ez most, igehallgatóként kérdés. Érvényt szerünk-e szavának a mindennapi életben, vagy ezzel kapcsolatban is csak magyarázkodunk? Az Úr arra sem kérdez rá az ítéletben, mit tartunk helyesnek, fontosnak, elsődlegesnek, és mire alapozzuk az életünket: ez most, igéjének hallgatójaként kérdés. Életünk harc a megélhetésért és a túlélésért, vagy az Úr útján járás jellemzi a mindennapokat? Az ítélet ezeket nem firtatja, hanem megállapítja, ki az, aki az Örökkévaló útján járt, míg tartott számára a kegyelmi idő.

Gondolatok az igehirdetés felé

Bár ítélet vasárnapja az egyházi év utolsó három vasárnapjának első tagjaként bevezeti a pusztulás, a végveszély témakörét, elkésérintő és félelmetes helyzetet fest, a hívő útja a pusztulásból mégis a menekülés felé vezet. Hiszen az értünk földre jött és áldozatot vállaló Krisztus utolsó szava mégis a kegyelemé, amivel nem hagyja magára a benne reménykedőket. Az oltár előtti felolvasásra kijelölt újszövetségi szakaszok (Mt 24,15–28; 1Thessz 4,13–18) értelmezése kapcsán, csakúgy, mint Ámósznál, egyértelmű a felszólítás: törekedjétek a jóra, tegyétek, ami Isten szemében kedves, mondjátok ellene a rossznak.

Ítélet vasárnapján fontos a veszélyt jelző prófécia komolyanvétele: ne fenyegetőzésnek, ne bizonytalan távoli

jövőnek tűnjön, hanem valóságnak, közeledő próbatételnek, amelyre a felkészülést már most el kell kezdeni. Nagy a felelősségünk: kihasználjuk-e az időt, törekszünk-e az állandó készenlétre, az állhatatos gyakorlásra, és buzdítjuk-e erre a Krisztusban reménykedőket is? Mert bár az időt, a napot pontosan nem tudjuk, de az ítélszék elé nekünk, valamint a minket hallgatóknak is biztosan oda kell majd állni, a találkozás – bár még várat magára – biztosan megtörténik. Kezdjük el már most a felkészülést, a jóra törekvést, az élet felé menekülést, bízva abban, hogy nem a magunk érdemei szerint, hanem a minket meglátogató Úr akarata szerint a világ pusztulása közepette is megmaradhatunk az ő védelmében.

■ PETHŐ-UDVARDI ANDREA

Tallózó

„Talán! (15. v.), mert a szuverén Isten előtt a jogrend helyreállítása a megmaradásnak nem feltétlen biztosítéka, de feltétlenül szükséges előzménye. (...) Ahogy a próféta siratta Izraelt, úgy sírt Jézus is Jeruzsálem felett (...) »Jahve napja« (...) először itt jelenik meg a próféta irodalomban, de eredete a hagyományban az egyiptomi szabadulás éjszakájáig nyúlik vissza.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„...maga Izrael vált Isten ellenségévé. Az isteni szövetség elleni állandó vétkei az ellenségek egyikévé tették őt.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány*)

„...a *talán* szó megállapítja, hogy az Úr, a *Seregek Iste-ne* (→ Cebaót) irgalmában szuverén, és népének egy hirtelen értelmi változásával nem »zsarolható.«” (*Biblia magyarázó jegyzetekkel. Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó*)

„Isten népe számára a létért való küzdelem magában foglalja a felebarát jogáért, a szegények igazáért vívott nemes harcot.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd. Kálvin Kiadó*)

„Talán megkegyelmez (...) Ő az Úrban igaz Istent ismert meg. Ebből pedig nemcsak az következik, hogy az Úr megváltoztathatja a kimondott ítéletet (vö. 5,4), hanem az is, hogy semmivel nem lehet biztosítani a megmenekülést, még egy esetleges megtéréssel sem. Ezért a »talán megkegyelmez« kifejezésben mindkét szó hangsúlyos. A »talán« az előbbi értelemben, hogy ti. az Úr megváltoztathatja a már kimondott ítéletet. A »megkegyelmez« pedig abban az értelemben, hogy ha az Úr nem hajtja végre az ítéletet, akkor ezt is szabad akaratából cselekszi, nem pedig azért, mert Izrael magatartásának megváltoztatásával ezt megérdemelte, vagy mert ezt joggal el lehetne várni tőle, ha Izrael megtér. (...) Ámós vitabeszéde mutatja, hogy a Kr. e. 8. század közepén már úgy gondolták, hogy az a nap, amelyen nyilvánvaló lesz az Úr dicsősége

az egész világ, minden nép számára, egyben Izrael dicsőségének napja is lesz. (...) A példázat (19. v.) azt mondja, hogy Izrael nem tudja elkerülni az ítéletet, nincs hova menekülni előle, egyik bajból a másikba jut, s végül is utoléri a veszedelem.” (Muntag Andor: *Ámós próféta könyve. Evangélikus Sajtóosztály*)

Illusztrációk

VERS

Szevanovity Dusán: *A nagy találkozás*
(Presser Gábor, Katona Klári, Demjén Ferenc dala)

Mennyi gond, mennyi nagy csodálkozás
elmúlt, mint egy szép kirándulás.
Mennyi csend, mennyi kezdő lázadás
elmúlt, mint egy gyermekkori láz.

De az összes zsebkendő eldobható a könnyeimmel.
És még minden távolság elérhető az életemmel.

Még vár a nagy találkozás.
Vár egy szép összetartozás.
Egy arc, mit csukott szemmel láttál.
S tudtad jól, hogy rátalálsz.

És még vár a nagy találkozás.
Vár egy új rácsodálkozás.
Hát miért gúnyolódnak néha
táguló csendjeink, hogy nem is létezik.

Oh! Sok-sok éven át
visszavársz egy süllyedő csodát.
Hát mondd, miért sodornak partra
szétszakadt álmokat az éjszakák, mi nem hihetjük el,

Mégis vár.
Túl a bölcsességen mégis vár.
Minden szenvedélyben mégis vár.
Minden búcsúzásban, mégis vár.
Mégis vár a nagy találkozás.

Bármilyen átkozott csendek hazudják, hogy nincsenek csodák.

Mert még megtörténhet bármi.
Ha nem hiszel, s nem hiszem, nem lesz, nem.
Mi nem hihetjük el (nagy találkozás),
hogy csak volt, minden lázadás.
hogy más arca sincs a sorsnak.
hogy körbejársz, csak körbejársz,
hogy nincs több új állomás.